

ÜRO LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOONI ARUANNE

1. SISSEJUHATUS

1.1 RAKENDAMISE ÜLDMEETMED (artiklid 4, 42, 44 paragrahv 6)

1.1.1 Siseriiklike seaduste ühitamine konventsiooni sätetega

Eesti Vabariik ühines "ÜRO lapse õiguste konventsiooniga" Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 26. septembri 1991. a. otsuse (RT 1991, 35, 428) alusel, ühinemiskiri anti hoiule ÜRO peasekretärile 20. oktoobril 1991.a. ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 20. novembril 1991. a. Lapse õiguste konventsiooni tekst on avaldatud "Riigi Teataja" II osas (RT II 1996, 16, 56), mille tiraaž on 2 500 eksemplari. "Riigi Teataja" on ametlik väljaanne, milles avaldatakse Eesti seadused ning muud õigusaktid. "Riigi Teataja" II osas avaldatakse välislepingud ning nende eestikeelsed tõlked. "Riigi Teatajas" avaldatud õigusaktid on kättesaadaval Internetis.

Lisaks ÜRO lapse õiguste konventsioonile kavatakse lähiajal rahvusvahelistest lastekaitsealastest konventsioonidest ühineda Haagi rahvusvahelise lasteröövide tsiviilaspektide konventsiooniga ning laste hooldust ja hoolduse taastamist käsitleva Euroopa konventsiooniga, viimane kiideti heaks Eesti Vabariigi Valitsuse poolt 2. mail 2000. aastal. Haagi rahvusvahelise lasteröövide tsiviilaspektide konventsiooniga ühinemine on ettevalmistatud ja Vabariigi Valitsusele esitatud.

Eesti Vabariigi põhiseadus määrab ära rahvusvahelise õiguse normide asendi Eesti õigussüsteemis. Kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse vastavalt põhiseaduse (RT 1992, 26, 349) paragrahvidele 3 ja 123 välislepingu sätteid. Seega on Riigikogu poolt ratifitseeritud ÜRO lapse õiguste konventsioon Eesti õigussüsteemi osa ning on otsekohaldatav kohtus.

Põhiseadus on heaks kiidetud rahvahääletusel 1992.a. Kuna põhiseaduse rakendamise kogemus ei ole väga pikaajaline, siis ei ole ka välja kujunenud kohtupraktikat välislepingute kohaldamisel.

Kuigi kohus ei ole tuvastanud rahvusvahelise inimõiguste alase lepingu sätetatud normide rikkumist, on Riigikohus oma mitmetes lahendites viidanud rahvusvahelistele inimõiguste alastele lepingutele, näiteks ÜRO kodaniku ja poliitilise õiguste rahvusvahelisele paktile ning Euroopa inimõiguste konventsioonile.

Siiski on võimalik tuua konkreetne näide. 1996. a. võttis Riigikogu vastu mittetulundusühingute seaduse (RT I, 1996, 42, 811; 1998, 96, 1515; 1999, 10, 155; 23, 355), mille president jättis välja kuulutamata, kuna leidis seaduse olevat vastuolus põhiseaduse paragrahvidega 11, 40 ja 48 ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 15 punktiga 1. President märkis, et mittetulundusühingute seadus piirab laste õigust moodustada ühinguid ja nende tegevuses ka juhtimises osaleda, kuna seadus lubab mittetulundusühinguid asutada ja selle juhatuses osaleda ainult teovõimelistel füüsilistel isikutel. Lapsed on Eesti seaduse kohaselt piiratud teovõimega, mis välistab ühingute moodustamise laste poolt. Küsimust arutas Riigikohus ja otsustas tunnistada mittetulundusühingute seaduse põhiseadusega ja ÜRO lapse õiguste konventsiooniga vastuolus olevaks ja tegi vabariigi valitsusele ülesandeks seaduses vastavad muudatused sisse viia. (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kohtukolleegiumi otsus nr 3-4-1-1-96, 10. mai 1996.a.).

1.1.2 Lastekaitset reguleerivad seadused, lastekaitse korraldus ja lastekaitse rahvuslik strateegia

Eesti lastekaitset reguleerivad seadused sisaldavad rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtteid ja norme. Laste õigused tagatakse põhiseaduse sätete ja teiste seadusandlike aktidega.

Põhiseaduse kohaselt on perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all. Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse. Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all (põhiseadus, paragrahvid 27, 28).

1992.a. võeti vastu lastekaitse seadus (RT 1992, 28, 370). Lastekaitse seaduse aluseks on ÜRO lapse õiguste konventsioon. Lastekaitse seaduse kohaselt loetakse lapseks kuni 18 aastasi isikuid. Lastekaitse põhimõtteks on alati ja igal pool seada esikohale lapse huvid (lastekaitse seadus, paragrahvid 1, 2, 3).

Lisaks lastekaitse seadusele reguleerivad lapse õigusi:

- perekonnaseadus (RT I, 1994, 75, 1326; 1997, 28, 422; 35, 538);
- haridusseadus (RT I 1992, 12 192; 1994, 12, 200; 1997, 42, 678; 81, 1365; 1999, 51, 550; 102, 908);
- koolieelse lasteasutuste seadus (RT I 1999, 27, 387);
- põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (RT I 1993, 63, 892; RT I 1999, 42, 497);
- kutseõppeasutuste seadus (RT I 1998, 64/65, 1007; RT I 1999, 10, 150);
- huvialakooli seadus (RT I, 1995, 58, 1004);
- alaealise mõjutusvahendite seadus (RT I 1998, 17, 264);
- noorsootöö seadus (RT I 1999, 27, 392);
- sotsiaalhoolekande seadus (RT I 1995, 21, 323);
- peretoetuste seadus (RT I 1997, 42, 676; 77, 1309; 1998, 86/87, 1407; 1999, 67, 657; 82, 749);
- mittetulundusühingute seadus (RT I 1996, 42, 811; 1998, 96, 1515; 59, 941; 1999, 23, 355; 67, 658);
- kirikute ja koguduste seadus (RT I 1993, 30, 510);
- kodakondsusseadus (RT1 1995, 12, 122; 83, 1442; 1998, 111, 1827);
- vähemusrahvuse kultuuriautonomia seadus (RT1 1993, 71, 1001);
- puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus (RT I 1999, 16, 273).

Sotsiaalministeeriumi tööplaanis on lastekaitse strateegia väljatöötamine, strateegia valmib tööplaani kohaselt 15.12.2001, strateegia peamine eesmärk on kaasa aidata seadusandluse täiendamisele ja parandamisele ning loomulikult lapse õiguste konventsiooni paremale rakendamisele Eestis.

Justiitsministeeriumi eraõiguse osakonna tööplaanis on uue perekonnaseaduse väljatöötamine. Eelnõu Vabariigi Valitsusele esitamise tähtaeg on 2001. aasta.

Eestis ei ole tehtud kogu lapse õiguste konventsiooni artiklite ulatuses võrdlust siseriikliku seadusandlusega, kuid on üksikute teemade osas võrreldud konventsiooni ja Eesti seaduste ühildumist. Näiteks on tehtud vastav võrdlus õigusrikkumise toimepannud laste sotsiaalse käitumise preventsiiooni ja korrektsiooni teemal, mis haaras lapsi puudutavaid teemasid laiemalt.

Uute seaduste vastuvõtmisel arvestatakse konventsiooni põhimõtetega, samas puudub institutsioon, kellel on kohustus uute seaduste ja konventsiooni põhimõtete kokkulangevust kontrollida, Eestis puudub.

Vastavalt lastekaitse seadusele tagatakse lastekaitse riiklike, omavalitsuslike ja ühiskondlike organite kaudu. Riiklikku lastekaitsetööd koordineerib Sotsiaalministeerium (lastekaitse seadus, paragrahvid 4, 5). Sotsiaalministeeriumis kuulub lastekaitsetöö koordineerimine sotsiaalala asekancleri pädevusse, igapäevast lastekaitsealast tööd koordineerib hoolekande osakond. Sotsiaalministeerium teeb koordineerimisel koostööd Haridusministeeriumi, Politseiameti ja teiste riigiasutustega. Regionaalsel tasandil viivad riiklikku poliitikat ellu maavalitsused, kus koordineeritakse kohalike omavalitsuste lastekaitse alast tööd. Lastekaitsetöö koordinaatoriks kohalikus omavalitsuses on sotsiaaltöötaja. Tsiiviilelanikkonnaga teevad koostööd nii kohalikud omavalitsused, maavalitsused kui ministeeriumid ja ametid.

Lastekaitsetöö korraldamisel kohalike omavalitsuste kaudu on tugevaks küljeks see, et omavalitsustes tuntakse paremini laste ja perede konkreetseid vajadusi ja huvisid. Kohalikes omavalitsustes töötas 1999. aastal lisaks sotsiaaltöötajatele 109 lastekaitseametnikku, neist 76 olid erialase ettevalmistusega (statistikaameti andmed). Samal ajal on suur hulk omavalitsusi Eestis nii väikesed ning neil puudub piisav maksuautonoomia, et seadustes neile pandud ülesandeid efektiivselt täita. Eesti 247-st omavalitsusest on 194-s alla 5000 elaniku. Kavandatava haldusreformi eesmärgiks on haldusterritoriaalse korralduse ümberaastamine, riigi, regionaalse ja kohaliku tasandi funktsioonide jaotuse korrastamine ning sellele vastava finantseerimissüsteemi loomine. Haldusreformi tulemusena paraneb muu hulgas kohalike omavalitsusüksuste töö lastekaitseprobleemide ennetamisel ja lahendamisel.

Kirjeldatud olukorras on paljud kohalikud omavalitsusüksused erinevate teenuste pakkumise osas ühinenud ja tõstnud seeläbi teenuste kvaliteeti ja suurendanud erinevate teenuste pakkumist.

Võrgustikutöö on alles kujunemas. 1994. aastal loodi politseistruktuuri osana noorsoopolitsei, mille eesmärk on tegeleda alaealiste poolt toimepandud õigusrikkumiste ennetamise, tõkestamise ja avastamisega. Uue struktuuri loomine tõi kaasa politseiameti poolse suurema tähelepanu kriminaalpreventiivsele tegevusele, kohalikes politseiprefektuurides on moodustatud kriminaalpreventsiooni- ja noorsootalitused, kelle ülesandeks on kriminaalpreventiivse töö teostamine elanikkonna ja laste hulgas ning politseisisest vastava tegevuse koordineerimine.

Õiguskaitse süsteemi teistes osades (kohtud, prokuratuurid) puudub spetsialiseerumine tööks laste ja noortega, erandiks on Tallinna Linnakohus, kus on loodud alaealistega tegelev osakond.

Võrgustikutöö arendamiseks on aastate jooksul läbi viidud rida koolitusi, kus lisaks riigiasutustele on oluline roll ka mitmetel valitsusvälistel organisatsioonidel. Eesti Lastekaitse Keskliit on välja andnud mitmeid trükiseid selgitamiseks võrgustikutöö tähtsust ja olemust. Positiivse näitena võib tuua Tartu Laste Tugikeskuse, kus juba viis aastat on väärkoheldud laste probleemide lahendamiseks kasutatud võrgustikutöö põhimõtteid. Koostöö on kohalikul tasandil sotsiaaltöötajate, haridustöötajate, politseitöötajate ja tervishoiutöötajate ning vajadusel ka prokuratuuri ja kohtuvõimudega häid tulemusi andnud. Tartu Laste Tugikeskusele sarnaste eesmärkidega organisatsioon alustas 1998. aastal tegevust ka Tallinnas.

Laste õiguste ellurakendamise üle teostab järelevalvet õiguskantsler, kes on oma tegevuses sõltumatu ametiisik. Vastavalt õiguskantsleri seadusele (RT I, 1999, 29, 406) teostab ta järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide Eesti Vabariigi põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle; kontrolli riigiasutuste tegevuse üle, sealhulgas põhiseaduslike õiguste ja vabaduste tagamise üle (õiguskantsleri seadus, paragrahvid 1, 20). Õiguskantsleril on õigus määrata ametisse erinõunikke, ka spetsiaalselt laste õigustega tegelemiseks

Õiguskantsleri seaduse paragrahv 19 kohaselt on igaühel õigus pöörduda õiguskantsleri poole riigiasutuste tegevuse, sealhulgas isikute põhiseaduslike õiguste ja vabaduste tagamise kontrollimiseks. Seega täidab õiguskantsler ka ombudsmani kohuseid. Otseselt laste õigusi käsitlevaid avaldusi ei ole õiguskantsleri büroosse laekunud.

Laste olukorra kohta kogub riiklike statistilisi andmeid Riigi Statistikaamet ja ministeeriumid. Ministeeriumid ja ametid koguvad lisaks oma tööks ametkondlike andmeid. Lisaks eelnimetatule on uurimusi laste olukorra kohta tehtud nii ülikoolide kui rahvusvaheliste projektide poolt. Andmete põhjal tehtud analüüsi kasutatakse nii seaduste muutmiseks ja täiendamiseks kui iga-aastase riigieelarve koostamiseks.

Riiklikest lastekaitseprogrammidest võiks siinkohal nimetada programme “Laste ja noorukite tervise programm”, “Alaealiste õigusrikkumiste preventioon õiguslike, sotsiaalsete ja psühholoogiliste vahenditega”, “Laste hoolekande arendamine”. Lastekaitsealaseid projekte on viidud ellu riiklike hoolekandeprogrammide “Preventiivne töö sotsiaalsektoris”, “Avahooldusse rakendamine”, “Riiklike sotsiaalhoolekandeesutuste reorganiseerimine”, “Kuritegusid toimepannud isikute resotsialiseerimise süsteemi kujundamine” ja “Kuriteoohvrite abistamise süsteemi loomine” raames.

Lastekaitsega seonduvate probleemide lahendamiseks on saadud abi paljudelt välisriikidelt ja mitmetelt rahvusvahelistelt organisatsioonidelt.

Eestis on Euroopa Liidu STOP-programmi raames rahastatud projekti alaealiste kaubandusliku seksuaalse ärakasutamise tõkestamiseks.

EL Phare programmi kaudu on rahastatud mitmeid laste ja noorte tervisekaitse alaseid projekte.

Tihe koostöö on olnud Rootsi, Taani ja Soome sotsiaalministeeriumidega.

Koostöö käigus on rahastatud projekte riskiperedest pärit laste abistamiseks. Mitmed väiksemad organisatsioonid välisriikidest on toetanud lokaalseid projekte ühe omavalitsusüksuse piires, tehes koostööd Eesti valitsusväliste organisatsioonide või kohalike omavalitsusüksustega.

Eestis on loodud UNICEF'i Rahvuskomitee, kes osaleb aktiivselt ühiskondliku arvamuse kujundamisel ja teeb koostööd erinevate valitsusasutustega laste olukorra parandamiseks. Eesti Inimõiguste Instituudi osa konventsiooni sätete täitmisel on projekti “Lapse õigused Balti riikides” läbiviimine koos Läti, Leedu ja Taani spetsialistidega. Projekti eesmärk oli analüüsida riikide olukorda ning pakkuda valitsustele välja võimalusi kitsaskohtade lahendamiseks. Koostöös Põhjamaade Ministrite Nõukoguga viidi läbi projekt “Laste riiklik tugivõrgustik”.

Tabel 1. Lastega töötavate inimeste arv erinevates institutsioonides 1999. a. on toodud järgmises tabelis:

	1999
Lastekaitsetöötajad vallas ja linnas	109
Lastekaitsetöötajad maakonnas	11
Noorsootöötajad maakonnas	14
Alaealiste mõjutusvahendite komisjonis maakonnas	15
Alaealiste mõjutusvahendite komisjonis vallas ja linnas	19
Noortevanglas	219
Laste hoolekandeesutustes:	
- lastekodus	854
- koolkodus	275
- perelastekodus	74
- noortekodus	16
- segatüüpi hoolekandeesutuses	14
- varjupaigas	164
- rehabilitatsioonikeskuses	208
Politseis	82

Allikas: koostatud sotsiaalministeeriumis ametkondlike ja ESA andmete põhjal

Kokku 1855 inimest, kes otseselt igapäevatöös tegelevad lastega, tegelikult on see arv suurem, kuna siia lisanduvad lasteaias kasvatajad, õpetajad, koolipsühholoogid ja –

sotsiaaltöötajad, meditsiinitöötajad ning valitsusväliste organisatsioonide töötajad ja vabatahtliku töö tegijad.

Tabel 2. Seaduses 2000. aasta riigieelarve (RT I 2000, 1, 1) on ette nähtud kulud lastele (tuhat krooni):

Haridusministeeriumi valitsemisala	
Tiigrihüppe Sihtasutus	21 500
Huvialakoolid	6 400
Muud hariduskulud	59 395
Munitsipaalkoolid	1 210 187
Riigigümnaasiumid	20 825
Erikoolid	19 189
Erakoolid	14 846
Sanatoorsed ja internaatkoolid	45 428,2
Investeeringud üldhariduskoolidele	158 152 (sh munitsipaalkoolid)
Hälviklaste riigikoolid	92 484
Kokku haridusministeerium	16 miljardit
Kultuuriministeerium	
Toetus noorte spordile	26 009,7
Põllumajandusministeerium	
Toetus projektile Koolipiim	5000
Sotsiaalministeerium	
Toetus laste ja noorukite terviseprogrammidele	2323,7
Laste riiklik hoolekanne	88514
Puuetega laste sotsiaaltoetus	50304
Toetus Lasterikaste Perede Liidule	1000
Lastetoetused, lapsehooldustasud	1338408,0
Kokku sotsiaalministeerium	1480549,7
Muud kulud	
Munitsipaalkoolide sõidusoodustused	35000
Kokku otsesed kulud lastele	3052823,9
Riigieelarve kulud kokku	28530988
% lastele	7,4

Allikas: 2000. aasta riigieelarve seadus.

Lisaks eeltoodule on Justiitsministeerium oma valitsemisalas olevatele noortevanglatele 1999. aastal eraldanud tegevuskuludeks 18,5 milj EEK.

Riigi poolne kulutus lastele on veel toitjakaotus pension, 1999. aastal maksti alaealistele ja kuni 24-aastasele õppuritele toitjakaotus pensioni kokku 11 658 075,0 krooni ulatuses.

Vastavalt kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (RT I 1999, 82, 755) paragrahvile 5 on kohaliku omavalitsuse ülesandeks oma eelarve vahenditest vallas või linnas korraldada muuhulgas sotsiaalabi ja –teenuseid, elamu- ja kommunaalmajandust, koolieelsete lasteasutuste, põhikoolide, gümnaasiumide, huvialakoolide, raamatukogude, rahvamajade, muuseumide, spordibaaside, turva- ja hooldekodude ja tervishoiuasutuste ülalpidamist. Samas paragrahvis on öeldud, et seadusega võidakse ette näha teatud kulude katmist kas riigieelarvest või muudest allikatest. Kohalike omavalitsuste lastele suunatud kulutusi loetletud tegevusvaldkondaes ei tooda eelarvetes eraldi välja.

2. LAPSE MÕISTE (artikkel 1)

Eesti seaduste kohaselt on laps alla 18-aastane isik, kui tema suhtes kohaldatava seaduse alusel ei loeta teda varem täisealiseks. Lastekaitse seaduse järgi on laps kuni 18-aastane inimene.

Vastavalt tsiviilseadustiku üldosa seadusele (RT I 1994, 53, 889) algab õigusvõime inimese sündimisega ja lõpeb surmaga. Teovõime on täisealisel isikul, s.o. 18-aastasel isikul. Kui vähemalt 16-aastane isik on abiellunud enne 18-aastaseks saamist, saab alaealine teovõime

abielu sõlmimise ajast. Abielu lõppemisel või kehtetuks tunnistamisel ta abieluga omandatud teovõimet ei kaota (tsiviilseadustiku üldosa seadus, paragrahv 9).

7- kuni 18-aastaselt isikul on piiratud teovõime ning tal on õigus teha tehinguid seadusliku esindaja (lapsevanema, eestkostja) nõusolekul. Ilma seadusliku esindaja nõusolekuta tehtud tehing loetakse kehtivaks, kui ta täidab tehingu vahenditega, mille temale selleks otstarbeks või vabaks kasutamiseks on andnud seaduslik esindaja või viimase nõusolekul kolmas isik (tsiviilseadustiku üldosa seadus, paragrahv 10 lõige 2). Perekonnaseadus näeb ette laste huvide täiendava kaitse sätestades tehingute tegemised piirangud lapse eestkostjale (perekonnaseadus, paragrahv 99): eestkostja ei või eestkostetasutuse eelneva nõusolekuta võõrandada eestkostetava kinnisasju; võõrandada eestkostetava vallasasju, millel on eestkostetava jaoks eriline väärtus; pantida ja kinkida eestkostetava asju ning võtta tema nimel varalisi kohustusi; võtta eestkostetava nimel laenu; loobuda võla sissenõudmisest ja eestkostetava nimel pärandi vastuvõtmisest. Keelatud on tehingud eestkostja ja eestkostetava vahel. Eestkostja ei või eestkostetava nimel teha tehingut oma abikaasaga ja sugulastega (perekonnaseadus, paragrahv 100). Eestkostjale tehingute tegemiseks kehtestatud piiranguid kohaldatakse ka vanema ja lapse suhtes.

Kuni 7-aastaselt alaealisel teovõime puudub. Tema nimel teeb tehinguid seaduslik esindaja, kelleks on lapse vanem, erandina kohtu poolt määratud eestkostja. Kuni 7-aastane alaealine võib iseseisvalt teha pisitehinguid (tsiviilseadustiku üldosa seadus, paragrahv 11). Pärimisvõimeline on iga õigusvõimeline isik, seega ka alaealine.

Lastekaitse seaduse kohaselt on igal lapsel sünnipärane õigus elule ja tervisele ning laps tuleb tervishoiuasutuses arvele võtta kohe pärast sündi, (vt ptk 4.1). Eesti seadustega ei ole kehtestatud mingeid vanusepiiranguid iseseisvalt nõustamise eesmärgil tervishoiuasutusse pöördumiseks.

Põhikoolides, gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes hoolitsevad laste tervise eest kooliarst ja/ või kooliõde ning lastel on õigus iseseisvalt nende poole pöörduda, (vt ptk 6.1).

Eesti seadustega ei ole kehtestatud vanuse alampiiri õigusabi saamiseks ilma vanemate nõusolekuta. Samuti ei ole määratletud vanusepiiri õigusabi saajale.

Koolikohustuslik on laps, kes jooksva aasta 1. oktoobriks saab 7-aastaseks. Vanemate soovil võib esimesse klassi vastu võtta lapse, kes on jooksva aasta 30. aprilliks saanud 6-aastaseks. Õpilane on koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni (põhikoolis on 9 klassi) või 17-aastaseks saamiseni (põhikooli ja gümnaasiumi seadus, paragrahv 17), (vt ptk 7.1).

Eesti Vabariigi töölepingu seaduse (RT 1992, 15, 241) kohaselt võib töötajaks olla 18-aastaseks saanud isik. Erandjuhtudel võib töötajaks olla 15-aastaseks saanud alaealine ühe vanema või hooldaja kirjalikul nõusolekul, kui töötamine ei ohusta alaealise tervist, kõlblust ja hariduse omandamist ning ei ole alaealisele keelatud. 13 – 15 aastane alaealine võib olla töötajaks ühe vanema või eestkostja ja tööandja asukoha tööinspektori kirjalikul nõusolekul ning Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud nimekirjas loetletud töodel, kui töötamine ei ohusta alaealise tervist, kõlblust ja hariduse omandamist ega ole alaealisele keelatud.

Töötavatel alaealistel on lühendatud tööaeg: 13 –14 -aastastel 20 tundi nädalas; 15 –16 aastastel 25 tundi nädalas; 17 aastastel 30 tundi nädalas. Alaealist ei ole lubatud rakendada ületunnitööle, tööle ööajal ja puhkepäevadel, (vaata ptk 8.3.1).

Seksuaalküsimustes antakse teadmisi koolis vastavalt kehtestatud õppeprogrammidele. Lapsi püütakse kaitsta liialt varajase suguelu alustamise eest. Kriminaalkoodeksi (RTI 1999, 38, 485) paragrahv 116 näeb ette täisealisele karistuse teadvalt noorema kui 14-aastase naissoost isikuga suguühendusse astumise eest, paragrahv 118 näeb ette karistuse pederastia eest teadvalt noorema kui 16-aastase isikuga, (vaata ptk 8.3).

Isik on abiellumisealine, kui ta on saanud 18-aastaseks. 15 – 18-aastane alaealine võib abielluda oma vanemate või eestkostja kirjalikul nõusolekul. Kui üks vanematest või

eestkostja ei anna abiellumiseks nõusolekut, võib kohus anda abiellumisloa ühe vanema või eestkostejastutuse avalduse alusel. Kohus annab abiellumisloa, kui abiellumine vastab alaealise huvidele (perekonnaseadus, paragrahv 3).

18-aastaseks saanud meessoost Eesti kodanikud on kohustatud end kutsealuseks arvele võtma. Kaitseväeteenistuse seaduse (RT I 2000, 28,167) paragrahv 19 kohaselt kutsutakse ajateenistusse 19 - 27 aastasi kodanikke.

Eesti seadustega ei ole kehtestatud tunnistajatele esitatavaid vanusepiiranguid kohtumenetluses. Kui tunnistajaks on noorem kui viieteistkümnepäevane isik, tuleb teda vastavalt kriminaalmenetluse koodeksile (RT 1992, 20, 287 ja 288) üle kuulata pedagoogi või psühholoogi osavõtul, vajalikel juhtudel ka vanemate või teiste seaduslike esindajate juuresolekul (kriminaalmenetluse koodeks, paragrahv 133, 244). Halduskohtumenetluse seadustiku (RTI 1993, 50, 694) ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku (RTI 1998, 43, 666) kohaselt võib kuni 15-aastast isikut tunnistajana vajaduse korral üle kuulata pedagoogi, vanema, lapsendaja või eestkostja juuresolekul, kes võib kohtu loal ka tunnistajat küsitleda (halduskohtumenetluse seadustik paragrahv 14, tsiviilkohtumenetluse seadustik paragrahv 111).

Kriminaalvastutusele võtmisele kuulub isik, kes enne kuriteo toimepanemist on saanud viieteist aastat vanaks (kriminaalkoodeks, paragrahv 10 lõige 1).

Raskete kuritegude (tahtlik tapmine, üllirask ja raske kehavigastuse tahtlik tekitamine, piinamine, röövimine jt.) eest võetakse isik kriminaalvastutusele, kui ta pani kuriteo toime 13 – 15-aastaselt. Kui kohus leiab, et isikut, kes pani kuriteo toime enne 15-aastaseks saamist (samuti isikut, kes 15 – 18 aastaseks pani toime raske kuriteo), saab mõjutada kriminaalkaristust kohaldamata, nähakse ette muud mõjutusvahendid – eri-õppekasvatustasutusse või ravikasvatustasutusse paigutamine (kriminaalkoodeks, paragrahv 61 lõige 1).

Isikule, kes kuriteo toimepanemise ajal oli noorem kui 18-aastane, ei tohi vabadusekaotuse tähtaeg ületada 8 aastat. Alaealised kannavad vabadusekaotust noortevanglas. Alaealisele võib mõista aresti tähtajaga kuni 1 kuuni õpingutest ja tööst vabal ajal. Rahatrahvi ei saa mõista alaealisele süüdimõistetule, kellel puudub iseseisev sissetulekuallikas. Alaealisus on karistuse mõistmisel vastutust kergendavaks asjaoluks.

Vastavalt haldusõiguserikkumiste seadustikule võib haldusvastutusele võtta isiku, kes enne haldusõiguserikkumist on saanud 15 aastaseks (haldusõiguserikkumiste seadustik, paragrahv 10). 15 –18 aastase alaealise poolt toimepandud haldusõiguserikkumise asja arutav ametiisik, halduskohtunik või kohus võib menetluse lõpetada ja materjalid üle anda sotsiaaltöötajale, kui haldusõiguserikkuja isikut arvestades on otstarbekas kohaldada kasvatuslikke abinõusid, (vt pkt 8.2).

Alkoholiseaduse (RTI 1999, 24, 359) paragrahvi 31 alusel on keelatud alkoholi müüa alla 18-aastasele isikule. Müüjal on kohustus sellekohase kahtluse korral nõuda ostjalt isikut tõendava dokumendi esitamist ning keelduda alkoholi müümisest dokumendi mitteesitamise korral. Alla 18-aastased isikud ei tohi alkoholiga kaubelda. Seadusega kehtestatud nõuete rikkumine toob kaasa kriminaal- või haldusvastutuse.

Tubakaseaduse eelnõu on Riigikogu menetluses. Tubaka ja tubakatoodete sisse- ja väljaveo, tootmise ning müügi eeskirja (Vabariigi Valitsuse 26.oktoobri 1999.a. määrus nr. 327) kohaselt ei ole tubakatooteid lubatud müüa alla 18-aastastele isikutele ning alla 18-aastased isikud ei tohi tubakatoodetega kaubelda, (vt pkt 8.3.2).

Mittetulundusühingute seaduse kohaselt võivad lapsed asutada mittetulundusühinguid ning olla nimetatud ühingute liikmeteks. Mittetulundusühingute seadus sätestab, et ühingu liikmeks võib olla iga füüsiline isik, kes vastab mittetulundusühingu põhikirja nõuetele (paragrahv 5). Lapsed ei saa kuuluda mittetulundusühingu juhatusse, kuna juhatuse liige peab olema teovõimeline isik (paragrahv 26).

Relvaseaduse (RT I, 1995, 62, 1056; 1997, 93, 1564; 1999, 57, 597) paragrahv 19 kohaselt võivad piiramata tsiviilkäibega relvi ja nende laskemoona vabalt soetada ja omada kodanikud, kes on vähemalt 16-aastased. Eesti kodanikul, kes on vähemalt 18-aastane, on õigus soetada ja omada piiratud käibega tsiviilrelva, välja arvatud tulirelva hulka kuuluvad püstol ja revolver. Eesti kodanikul, kes on vähemalt 21-aastane või tegevteenistuse läbi teinud, on õigus soetada ja omada iga piiratud käibega tsiviilrelva seadusega sätestatud korras ja tingimustel.

3. ÜLDPÕHIMÕTTED

3.1 Mittediskrimineerimine (artikkel 2)

Eesti Vabariigi põhiseaduse paragrahv 9 sätestab, et põhiseaduses loetletud kõigi ja igaühe õigused, vabadused ja kohustused on võrdselt nii Eesti kodanikel kui ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

Põhiseaduse paragrahv 12 sätestab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ning kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.

Kriminaalkoodeks sätestab karistuse rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda või diskrimineerimise õhutamise eest (kriminaalkoodeks, paragrahv 72). Sama seaduse paragrahv 72¹ näeb ette karistuse üksikisiku õiguste otsese või kaudse kitsendamise või talle otseste või kaudsete eeliste kehtestamise eest olenevalt tema rahvusest, rassist, nahavärvusest, soost, keelest, päritolust, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest, varalisest või sotsiaalsest seisundist või muude asjaolude alusel.

Kriminaalmenetluse koodeks sätestab, et õigusemõistmist kriminaalasjades teostatakse põhimõttel, et isikud on seaduse ja kohtu ees võrdsed, olenemata päritolust, sotsiaalsest ja varalisest seisundist, rassilisest ja rahvuslikust kuuluvusest, soost, haridusest, keelest, suhtumisest religioonis, tegevusalast ja -laadist, elukohast ja muudest asjaoludest (kriminaalmenetluse koodeks, paragrahv 13).

Lastekaitse seaduse paragrahv 10 sätestab laste võrdse õiguse saada abi ja hooldust ning areneda sõltumata soost ja rahvusest ning sellest, kas nad elavad täisperekonnas või üksikvanemaga, kas nad on lapsendatud või hooldatavad, kas nad on sündinud registreeritud või registreerimata abielust, kas nad on terved, haiged või puudega.

Haridusseaduse paragrahv 10 järgi peavad riik ja kohalikud omavalitsused tagama keha-, kõne-, meele ja vaimupuudega ning eriabi, samuti kasvatus eritingimusi vajavatele lastele võimaluse õppida selleks loodud õppeasutustes, kindlustades nende täieliku ülalpidamise õigusaktidega ettenähtud korras ja tingimustel.

3.2 Lapse huvide esikohale seadmine (artikkel 3)

Lastekaitse seaduse paragrahv 3 kohaselt on lastekaitse põhimõtteks alati ja igal pool seada esikohale lapse parimad huvid. Põhimõtte rakendamiseks on perekonnaseaduses nõutud, et lapsesse puutuva vanematevahelise vaidluse korral esindab lapse huve kohtus eestkostetasutus. Eestkoste asutus esindab lapse huve ka kohtuväliste vaidluste korral. Eestkostetasutus on lapse elukohajärgne kohalik omavalitsus, kelle ülesanne on tagada lapse huvide esikohale seadmine.

Samuti on alaealise mõjutusvahendite seaduse kohaselt lapsel õigus esindajale, kes kaitseb tema huve alaealiste komisjonis (vt ptk 8.3). Samuti on nõutav spetsialistide arvamusi igas alaealise kohtuasjas ning sotsiaaltöötaja jälgib selle nõude täitmist (lastekaitse seadus, paragrahv 35 lõige 2).

Vähemalt 10-aastaselt lapse õigus oma huve kaitsta ja teatud otsustusi (nagu lapsendamine, nime muutmise, elukoha määramine) ei või teha ilma lapse soovi arvestamata (perekonnaseadus, paragrahv 48, 58, 79). Kogu Eesti seadusandlust läbib põhimõte, mille kohaselt tuleb lapse arvamust temasse puutuvates küsimustes arvestada sõltuvalt lapse eest ja arengutasemest.

Sotsiaalhoolekande seaduse paragrahv 25 kohaselt on kodust ja perekonnast eraldi paigutatud lapsel õigus saada teavet oma päritolu, eraldamise põhjuste ja tema tulevikku puudutavate küsimuste kohta.

3.3 Õigus elule, ellujäämisele ja arengule (artikkel 6)

Põhiseaduse paragrahv 16 sätestab, et igaühel on õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta.

Põhiseaduse paragrahvi 27 kohaselt on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Lapse kasvatamise ja õpetamise kohustuste täitmata jätmise eest vanemate või nende kohustused seaduslikult üle võtnud isikute poolt (eestkostja, perekonnas hooldaja, kasuvanem, lastehoolekandeadus, eestkosteadus) on ette nähtud haldusõigusrikkumiste seadustiku paragrahvis 153 karistus rahatrahvi näol kuni viiekümne päevapalga ulatuses.

Lastekaitse seaduse paragrahv 8 sätestab, et igal lapsel on sünnipärane õigus elule, tervisele, arengule, tööle ja heaolule. Vastavalt Eestis kehtivale seadusandlusele on raseduse katkestamine lubatud naise omal soovil ja vastutusel kuni 12. rasedusnädalani ja meditsiinilistel näidustustel kuni 20. rasedusnädalani.

Eestis reguleeritakse abortide tegemist raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadusega (RTI 1998, 107, 1766), mis võeti Riigikogu poolt vastu 1998. a. Eestis on loodud ka aborti register (raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus, paragrahv 17). Rasedust võib katkestada ainult vastavat riiklikku tegevuslitsentsi omavas tervishoiuasutuses ning seda võib teha ainult naistearst (raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus, paragrahv 7, 9). Kriminaalkoodeksi paragrahv 102 kohaselt on vastasündinud lapse tahtlik tapmine ema poolt sünnituse ajal või vahetult pärast sünnitust karistatav vabadusekaotusega kuni nelja aastani.

Surmanuhtlus on Eestis keelatud.

Eestis on leidnud aset juhtum, kus vanemad keeldusid hädavajalikust ravist oma vastasündinud lapsele ja selle tulemusena laps suri. Tegemist oli usuliste veendumustega, mille kohaselt vanemad ei lubanud teha lapsele vereülekanne. Kuna seni veel kehtiva Eesti NSV tervishoiuseaduse (ENSV Teataja 1971, 29, 326 ja lisa 1974, 37, 369; 1980, 18, 315; 1984, 24, 292; 1985, 37, 579; 1986, 11, 68; RT I 1995, 57, 978; 1997, 16, 260) paragrahvide 51 ja 52 kohaselt annab lapse raviks nõusoleku vanem, ei saanud arstid ilma nende nõusolekuta last ravida. Samal ajal ei suutnud arstid tagada lapsele lastekaitse seaduse paragrahvist 8 tulenevat õigust ega ka konventsiooni artiklist 6 tulenevat õigust- õigust elule. Kõnealuse juhtumi võttis arutusele Tallinna Prokuratuur. Esialgu süüdistati lapse surmas arste, kuid asjaolude selgitamisel otsustas prokuratuur esitada süüdistuse lapse vanematele. 18. mail 2000. aastal andis prokuratuur asja kohtusse, vanemaid süüdistatakse oma lapse surma põhjustamises ettevaatamatuse tõttu, mille eest on ettenähtud vabadusekaotus kuni kolme aastani

1.3.4 Õigus väljendada oma vaateid (artikkel 12)

Mittetulundusühingute seadus annab lastele võimaluse ühingute loomiseks ja noorsootöö seaduse alusel toetab riik rahaliselt lasteorganisatsioone ning nende projekte.

Perekonnaseaduse paragrahv 48 kohaselt saab vähemalt 10-aastase lapse perekonnanime muuta ainult lapse nõusolekul. Arvestada tuleb ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui tema arengutase seda võimaldab.

Perekonnaseaduse paragrahv 58 sätestab, et lapsesse puutuva vaidluse läbiviimisel lähtub eestkostetasutus või kohus lapse huvidest, arvestades vähemalt 10-aastase lapse soovi. Arvestada tuleb ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui tema arengutase seda võimaldab. Lapse soove tuleb arvestada:

lapse elukoha määramisel;

lapsendamisel;

ees- ja perekonnanimemuutmisel;

lapsesse puutuva vaidluse läbivaatamisel (paragrahvid 48, 58, 79).

Vastavalt sotsiaalhoolekande seadusele tuleb üldjuhul sotsiaalhoolekannet puudutava küsimuse lahendamisel ära kuulata isiku (sealhulgas lapse) arvamus. Last puudutava küsimuse lahendamisel tuleb ära kuulata ka vanema ja kasuvanema või eestkostja arvamus. Last puudutava küsimuse lahendamisel tuleb arvestada 10-aastaseks saanud lapse enda soovi, samuti vanema, vanema puudumisel kasuvanema või eestkostja soovi. Lapse eraldamisel kodust ja perekonnast tuleb arvestada ka noorema kui 10-aastase lapse soovi, kui tema arengutase seda võimaldab (paragrahvid 31, 32).

4. TSIVIILÕIGUSED JA VABADUSED

4.1. Nimi ja kodakondsus (artikkel 7)

4.1.1 Nimi

Lastekaitse seaduse kohaselt tuleb iga laps võtta meditsiinasutuses arvele kohe pärast sündi. Sünni hetkest alates on igal lapsel õigus oma nimele, rahvusele, rahvuskultuurilisele üldharidusele, oma vanematele ja hooldamisele oma vanemate poolt (paragrahv 9).

Lapse sünd registreeritakse sõltumata vanemate elukohast või kodakondsusest kõigi Eestis sündinud laste kohta. Sünnitusmajas täidetakse meditsiiniline sünnikaart nii elusalt kui surnult sündinud lapse kohta. Kaart saadetakse edasi meditsiinilisse sünniandmekogusse Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituudis, kus alates 1992. a. registreeritakse kõik sünnikaardid ning töödeldakse nende andmeid. Sealt omakorda edastatakse statistilisi töötlustu haiglatele ja maakonnaarstidele ning võrreldakse sünnikaardi andmeid perekonnaseisuosakondadest statistikaametisse saabuvate sünnilehe andmetega. Sündide kohta väljastatavas riiklikus statistikas kasutatakse mõlema statistilise allika andmeid.

Perekonnaseaduse kohaselt koostatakse lapse sünniakt ühe kuu jooksul lapse sündimise päevast vanema(te) avalduse alusel perekonnaseisusametis, valla- või linnvalitsuses või Eesti Vabariigi välisesindustes. Leidlapse sünniakt koostatakse lapse leidmise koha järgses perekonnaseisuasutuses kolme päeva jooksul lapse leidmise päevast (perekonnaseadus, paragrahv 114). Sünniakt täidetakse vanemate avalduse, sünnitusmajast väljastatud sünnitõendi ja muude dokumentide alusel (v.a. ütlused selle kohta, mitmes laps see emal on, ema ja isa tegevusala, amet, haridus). Kui vanem on surnud või ei saa avaldust esitada, esitab avalduse vanema sugulane, selle raviasutuse juht, kus laps sündis või muu isik. Sünniakti kantakse:

lapse sünnikuupäev, kellaaeg, sugu, ees-ja perekonnanimi, sünnikoht;

vanemate kohta ees- ja perekonnanimi, isikukood, sünnikuupäev, sünnikoht, elukoht;

lapse isast põlvnemise alus (a -abieluakti nr. ; b - isast põlvnemise tuvastamine, c - vanemate ühise või isa sellekohase avalduse olemasolu).

Kuna sündi registreerima tulnud isik ei pruugi alati olla lapse ema või isa, võib ütluse järgi vormistatavates andmetes esineda vigu.

Sünniakti koostamise eest riigilõivu ei võeta (riigilõivuseadus, paragrahv 22 lõige 1).

Nime panemisel ei tule teostada rahalist makset, samuti pole nime panemisel mingeid muid takistusi.

Õigeaegselt lapse sünniakti koostamiseks avalduse mitteesitamisel saadetakse sünnitusmajast saadud andmed lapse sündimise kohta sünniregistrisse, seega lapse sünd on fikseeritud.

Sünniandmed on ühed kõige paremini fikseeritud andmed Eestis.

Juhul kui vanemad ei registreeri lapse sünni ühe kuu jooksul lapse sündimise päevast võib vanemale(tele) määrata rahatrahvi kuni kümne päevapalga ulatuses (haldusõigusrikkumise seadustik, paragrahv 180).

Seaduses puuduvad erinevused kodanike ja mittekodanike laste registreerimisel ja neile nime panemisel.

Perekonnaseisuasutus väljastab lapse sünni kohta sünnitunnistuse. Sünnitunnistusele kantakse lapse ees- ja perekonnanimi, isikukood, sünnikuupäev, sünnikoht ning andmed ema ja isa kohta (ees-ja perekonnanimi, isikukood, kodakondsus).

1990-1998 aasta elusalt ja surnult sündinute arv soo järgi

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Elussünnid									
Kokku	22 308	19 320	18 006	15 170	14 178	13 560	13 291	12 626	12 269
poisid	11 494	9 933	9 238	7 887	7 231	6 971	6 828	6 550	6 337
tüdrukud	10 814	9 378	8 764	7 283	6 947	6 589	6 463	6 076	5 932
sh eestlased*	14 725	13 220	12 700	11 116	10 327	9 867	9 625	9 197	8 831
Surnult sünnid									
Kokku	173	148	175	121	124	101	102	108	92
poisid	93	79	86	69	67	44	52	65	51
tüdrukud	80	69	89	52	57	57	50	43	41

* ema rahvuse järgi

Allikas: Eesti statistika aastaraamat 1999

Tabel 4. Maavalitsuste perekonnaseisuosakondades ning linna- ja vallavalitsustes koostati sünniakte järgnevalt:

Aasta	Sünnid	neist surnult
1988	25 308	203
1989	25 213	188
1990	22 644	171
1991	19 590	148
1992	18 403	172
1993	15 429	126
1994	14 194	125
1995	13 621	99
1996	13 228	100
1997	12 704	108
1998	12 287	95
1999	12 545	82

Allikas: Siseministeriumi rahvastiku toimingute osakond

Vastavalt perekonnaseadusele pannakse lapsele eesnimi vanemate kokkuleppel. Vanemate kokkuleppe puudumisel otsustab eestkostetasutus, kumma vanema pakutud eesnimi lapsele pannakse. Lapsele ei või panna eesnime, mis ei ole kooskõlas heade kommete ja tavadega. Lapsel võib olla mitte enam kui kolm eesnime või üks kahekordne eesnimi (paragrahv 46).

Perekonnaseaduse kohaselt antakse lapsele vanemate perekonnanimi. Kui vanematel on erinevad perekonnanimed, antakse lapsele vanemate kokkuleppel isa või ema perekonnanimi. Kokkuleppe puudumisel otsustab eestkostetasutus, kumma vanema perekonnanimi lapsele antakse. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt antakse lapsele ema perekonnanimi, kui lapse ema ei ole abielus või kui abielu kestel sündinud või eostatud laps ei

põlvne lapse emaga abielus olevast mehest ja lapse põlvnemine isast ei ole kindlaks tehtud ega tuvastatud (paragrahv 47).

Leidlapse sünniakti vanemate kohta kannet ei tehta. Leidlapse ees- ja perekonnanime otsustab eestkostetasutus (paragrahv 114 lõige 4).

Lapse perekonnanime muutmise otsustab eestkostetasutus lapse huvidest lähtuvalt lapse perekonnanime muuta sooviva vanema avalduse alusel. Lapse perekonnanime vanemate abielu lõppemisel või selle kehtetuks tunnistamisel ei muudeta. Vähemalt 10-aastase lapse perekonnanime võib muuta ainult lapse nõusolekul (PKS, paragrahv 48). Lapsendamisel antakse lapsendaja soovil lapsele lapsendaja perekonnanimi ja võidakse muuta lapse eesnime vähemalt 10-aastase lapse nõusolekul (PKS, paragrahv 85). Lapsendamist käsitleb ptk 5.7.

Kunstliku viljastamise tulemusena sündinud ja täisealiseks saanud isikul on õigus pöörduda perekonnaseisuasutusse, et saada andmeid oma kunstliku eostatuse kohta. Kui selline isik on sündinud doonori seemnerakkudega eostatult, avaldatakse talle ainult seaduses lubatud andmed (ei sisalda isikuandmeid). Vastavalt perekonnaseaduse paragrahvile 40 ei ole kunstliku viljastamise doonoril õigust nõuda ema ega lapse isiku kindlakstegemist ega enda tunnistamist isaks. Sellest lähtudes ei tuvasta kohus lapse põlvnemist kunstliku viljastamise doonorist. Kunstliku viljastamise korraldanud isikud on kohustatud hoidma kunstliku viljastamise saladust.

4.1.2 Kodakondsus

Eesti kodakondsus omandatakse sünniga või saadakse naturalisatsiooni korras. (kodakondsusseadus, paragrahv 2).

Sünniga omandab Eesti kodakondsuse:

laps, kelle sündimise ajal vähemalt üks tema vanematest on Eesti kodanik;
pärast isa surma sündinud laps, kelle isa oli surma hetkel Eesti kodanik.

Eestis leitud laps, kelle vanemad ei ole teada, tunnistatakse eestkostja või eestkostetasutuse taotlusel kohtu korras Eesti kodakondsuse omandanuks sünniga, kui ei ole tõendatud, et laps on mõne muu riigi kodakondsuses.

Nime panemisel ei tule teostada rahalist makset, samuti pole nime panemisel mingeid muid takistusi.

Igal lapsel, kelle vanematest üks on Eesti kodanik, on õigus sünnijärgsele Eesti kodakondsusele. Kelleltki ei tohi võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust. Eesti kodakondsuse saamise, kaotamise ja taastamise tingimused ning korra sätestab kodakondsusseadus (põhiseadus, paragrahv 8; kodakondsusseadus, paragrahv 5).

Kodakondsusseaduse paragrahvides 13-15 sätestatakse alaealisena Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Alla 15-aastane alaealine saab Eesti kodakondsuse, kui seda taotlevad alaealisele tema vanemad, kes on Eesti kodakondsuses, või Eesti kodakondsuses olev vanem notariaalselt tõestatud kokkuleppel Eesti kodakondsuses mitteoleva vanemaga või alaealist üksi kasvatav vanem või lapsendaja, kes on Eesti kodakondsuses.

Kodakondsuse saamiseks peab alla 15-aastane viibima püsivalt Eestis ning olema vabastatud senisest kodakondsusest, tunnistatud kodakondsuseta isikuks või peab olema tõendatud, et ta vabastatakse senisest kodakondsusest seoses Eesti kodakondsuse saamisega.

Alla 15-aastane, kelle vanemad on surnud, tunnistatud teadmata kadunuks või teovõimetuks või kelle vanematelt on võetud vanema õigused, saab Eesti kodakondsuse eestkostetasutuse või alaealise Eesti kodakondsuses oleva eestkostja taotlusel.

Alla 15-aastane, kes on sündinud Eestis pärast 1992. aasta 26. veebruari, saab Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras, kui:

seda taotlevad temale vanemad, kes sooviavalduse esitamise hetkeks on elanud Eestis seaduslikult vähemalt viis aastat ja keda ükski riik ei pea kehtivate seaduste alusel oma kodanikuks;

seda taotleb temale teda üksi kasvatav vanem või lapsendaja, kes sooviavalduse esitamise hetkeks on elanud Eestis seaduslikult vähemalt viis aastat ja keda ükski riik ei pea kehtivate seaduste alusel oma kodanikuks.

Alla 15-aastane saab koos oma Eesti kodakondsust taotleva vanema või lapsendajaga Eesti kodakondsuse vanemate või alaealist üksi kasvatava vanema või lapsendaja taotlusel, kui alaealine viibib püsivalt Eestis ning on vabastatud senisest kodakondsusest või vabastatakse sellest seoses Eesti kodakondsuse saamisega või on tunnistatud kodakondsuseta isikuks paragrahv 13-15).

Eesti seaduste kohaselt ei tohi kellelki võtta sünniga omandatud kodakondsust (põhiseadus, paragrahv 8; kodakondsusseadus, paragrahv 8 lõige 3). Samuti ei tohi kodakondsust võtta veendumuste pärast (põhiseadus, paragrahv 8; kodakondsusseadus, paragrahv 28, lõige 2).

Laps on kodakondsusseaduse tähenduses iseseisev subjekt. Kui vanemalt võetakse kodakondsus, ei mõjuta see laste õiguslikku seisundit. Kui kodakondsuse äravõtmise tagajärjeks on kodakondsusetus võidakse isikut mitte vabastada.

4.2 Identiteedi säilimine (artikkel 8)

Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuluvus (põhiseadus, paragrahv 49). Igal lapsel on sünnihetkest alates õigus rahvusele, rahvuskultuurilisele üldharidusele (lastekaitse seadus, paragrahv 9 lõige 1).

Eesti Vabariik on ratifitseerinud Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni (1996).

Vähemusrahvuse kultuuriautonomia seadusel kohaselt on rahvusvähemusse kuuluval isikul õigus moodustada kultuuriomavalitsusi, et teostada neile põhiseadusega antud kultuurialaseid õigusi - säilitada oma emakeel, etniline kuuluvus, kultuuritavad ja usutunnistus (paragrahv 3).

Keelatud on rahvuskultuuri tavade ja usukommete halvustamine ning nende täitmise takistamine, samuti tegevus, mille eesmärgiks on vähemusrahvuste sunniviisiline ümberrahvustamine (paragrahv 3).

Riiklik programm "Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007" peab üheks oluliseks riigipoolseks ülesandeks Eesti ühiskonna integratsioonis anda etnilisse vähemusse kuuluvatele isikutele võimalus emakeelse hariduse saamiseks ja oma kultuuri edendamiseks. Seda asjaolu arvestades on oluline riigi sisuline ja rahaline toetus. Etnilise vähemuse haridus- ja kultuuriküsimuste korraldamine on ka kohalike omavalitsuste pädevuses ning mitmed kohalikud omavalitsusüksused on juba toetanud etniliste vähemuste pühapäevakoole. Alamprogrammi "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur" ettevalmistamise üheks osaks on etniliste vähemuste esindajate, kohalike omavalitsuste ja riigi rollide jaotuse määratlemine etniliste vähemuste haridus- ja kultuuriküsimuses lähtudes situatsioonist konkreetses regioonis.

Põhikooli õppekeeleks võib olla muu keel peale eesti keele, kusjuures munitsipaalkooli puhul teeb vastava otsuse kohaliku omavalitsuse volikogu, riigikooli puhul Haridusministeerium. Koolis või klassis, kus õpe ei toimu eesti keeles, on eesti keele õpe 1. klassist alates kohustuslik (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, paragrahv 9). Õppekeele vähemusrahvuse õppeasutuses valib õppeasutus (põhiseadus, paragrahv 37; vaata ka ptk 7.1).

Rahvusvähemusse kuuluval isikul on õigus:

moodustada ja toetada rahvuslikke kultuuri- ja haridusasutusi ning usukogudusi;
 luua rahvuslikke organisatsioone;
 täita rahvustraditsioone ja usukultuslikke tavasid, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust;
 kasutada oma emakeelt asjaajamises keeleseadusega kehtestatud piires; kirjastada rahvuskeelseid trükiseid;
 sõlmida koostöökokkuleppeid rahvuslike kultuuri- ja haridusasutuste ning usukoguduste vahel;
 levitada ja vahetada teavet oma emakeeles.

Kultuuriomavalitsusi võivad moodustada nendesse rahvusvähemustesse kuuluvad isikud, kelle arv Eestis on üle 3000.

Kultuuriomavalitsuse põhieesmärgiks on:

emakeelse õppe korraldamine ja järelvalve selleks ettenähtud varade kasutamise üle;
 rahvusvähemuse kultuuriasutuste moodustamine ja nende tegevuse korraldamine, samuti rahvuslike kultuuriürituste korraldamine;
 rahvusvähemuse kultuuri ja hariduse edendamiseks fondide, stipendiumide ja preemiate asutamine ning määramine.

02.02.1995.a kirjutas Eesti Vabariik alla Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioonile, mille Riigikogu ratifitseeris 11.11.1996. Raamkonventsioon sätestab rahvusvähemuste ja nendesse kuuluvate isikute õiguste ja vabaduste kaitse. Riigikogu lisas raamkonventsioonile deklaratsiooni, mille kohaselt Eesti Vabariik käsitleb rahvusvähemusena Eesti kodanikke, kes elavad Eesti territooriumil, omavad kauaaegseid, kindlaid ja kestvaid sidemeid Eestiga, erinevad eestlasest oma etnilise kuuluvuse, kultuurilise omapära, religiooni või keele poolest ja on ajendatud soovist üheskoos alal hoida oma kultuuritavasid, religiooni või keelt, mis on aluseks nende ühisele identiteedile.

16.09.1998.a võttis Riigikogu vastu Eesti riigi kultuuripoliitika põhialused, mis sätestab kõikide ühiskonnaliikmete, sõltumata nende soost, rahvusest ja elukohast, võrdsed õigused kultuurielus osalemiseks. Riik soodustab rahvusvähemuste omakultuurilist tegevust ja kultuurialaseid kontakte nende etnilise kodumaaga. Riikliku kultuuripoliitika põhieesmärgiks on tagada eesti rahvuskultuuri traditsioonide kestmine, vähemusrahvuste kultuuriautonoomia toetamine ning rahvakultuuri elujõulisus kõigis eluvaldkondades.

Kultuuriministeeriumi eelarvest jagatakse rahvuskultuuriseltsidele toetusi nende esitatud projektide alusel. 1996.a oli toetuste kogumaht 950 000 krooni, 1997.a 1 200 000 krooni, 1998.a 2 000 000 krooni, 1999.a 2 000 000 krooni ja 2000.a 1 500 000 krooni.

Rahvuskultuuriseltside ja nende pühapäevakoolide tegevust on otsetoetustega toetanud riigiasutused, mitmed kohalikud omavalitsused ning välisdoonorid. Samuti on eraldatud toetusi Integratsiooni Sihtasutuse kaudu või Põhjamaade/ÜRO Arenguprogrammi projekti "Toetus riiklikule programmile" kaudu.

1999.a tegutseb Eestis üle 120 rahvuskultuuriseltsi. Rahvuskultuuriseltsid on enamikus koondunud nelja rahvuskultuuriseltside liitu ja ühendusse, milleks on:

Rahvusvaheline Rahvuskultuuride ühenduste Liit "Lüüra" (31 seltsi);
 Eestimaa Rahvuste Ühendus (20 seltsi);
 Slaavi Haridus- ja Heategevusühingute Liit Eestis (42 seltsi ja 33 kollektiivi);
 Ida-Virumaa Rahvuskultuuriseltside ümarlaud (18 seltsi).

Väljaspool nimetatud ühendusi ja liite tegutseb veel u 10 rahvuskultuuriseltsi.

4.3. Väljendusvabadus ja juurdepääs kohasele informatsioonile (artiklid 4, 17)

Põhiseaduse paragrahv 45 tagab igaühele sõnavabaduse ning lubab piiranguid ainult seaduse kaudu ning alustel, mis ei ole vastuolus konventsiooniga. Põhiseaduse kohaselt on igaühel õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas trükis pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning tema hea nime kaitseks. Tsensuuri Eestis ei ole (Põhiseadus, paragrahv 45).

Lastekaitse seaduse kohaselt on lapsel sõnavabadus. Lapsel on õigus ja tal peab olema võimalus otsida, saada ja jagada mitmekülgset humanistlikku informatsiooni, osaleda organisatsioonides ja liikumistes (paragrahv 11).

Informatsiooni saamise ja levitamise osas on seadusega ette nähtud piirangud riigisaladuse, samuti riigi julgeoleku, teiste inimeste õiguste ja reputatsiooni ning tervise ja kõlbluse kaitseks.

Kriminaalkodeksi paragrahv 129 sätestab, et teadvalt vale ja teist isikut häbistava väljamõeldise levitamise eest karistatakse rahatrahviga. Laimu eest trükis või muul teel paljudele isikutele kättesaadavaks tehtud viisil, samuti riiklikule, ühiskondlikule või muule organisatsioonile esitatud avalduses või anonüümkirjas karistatakse rahatrahvi või arestiga.

Kriminaalkodeksi paragrahv 130 näeb ette karistuse teise isiku au ja väärkuse alandamise eest, solvamine on karistatav rahatrahvi või arestiga.

Sõjapropaganda on Eestis keelatud, kriminaalkodeksi paragrahv 69 kohaselt, igasugusel kujul tehtava sõjapropaganda eest karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni kaheksa aastani.

Riigisaladuse avaldamine on keelatud. Kriminaalkodeksi paragrahv 73 sätestab, et riigisaladust sisaldavate andmete avaldamise eest isiku poolt, kellele need andmed olid usaldatud või said teatavaks seoses teenistuse või tööga, kui puuduvad spionaaži tunnused ning kui see tegu põhjustas raske tagajärje, karistatakse rahatrahviga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

Kriminaalkodeksi kohaselt on keelatud alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujutatava teose omandamine, hoidmine, vedamine, edasiandmine, levitamine, demonstreerimine või muul viisil kättesaadavaks tegemine. Vägivaldal või julmust propageeriva teose levitamise või demonstreerimise eest või muul viisil alaealisele kättesaadavaks tegemine on karistatav rahatrahvi, aresti või vabadusekaotusega kuni kahe aastani. Alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujutatava teose levitamise või demonstreerimise eest või muul viisil alaealisele kättesaadavaks tegemise eest karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni kolme aastani (paragrahv 200).

Isikule annab kaitset au teotamise vastu tsiviilseadustiku üldosa seadus, mille kohaselt on isikul õigus nõuda kohtu korras au teotamise lõpetamist, tema au teotavate andmete ümberlükkamist, kui au teotaja ei tõenda nende vastavust tegelikkusele, samuti au teotamisega tekitatud moraalse ja varalise kahju hüvitamist (paragrahv 23).

Konkurentsiseaduse (RT I 1998, 30, 410; 1999, 89, 813) kohaselt on eksitav reklaam käsitatav kõlvatu konkurentsina ja piirab seega sõnavabadust (paragrahv 28). Reklaamiseaduse paragrahv 9 reguleerib lastele suunatud reklaami. Seadus sätestab, et reklaamis ei tohi ära kasutada laste loomulikku kergeusklikkust ja kogemuste puudust.

Reklaami suhtes, mis on suunatud peamiselt lastele, tuleb järgida täiendavalt järgmisi nõudeid:

reklaam ei tohi sisaldada teavet, et mõne toote omandamine või teenuste kasutamine või mõne muu reklaami eesmärgi saavutamine muudab lapse teistest samaealistest paremaks või selle puudumisel on vastupidine mõju;

reklaam ei tohi sisaldada ülekutset lastele selliseks käitumiseks või teoks, mille tulemusena nad satuvad või võivad sattuda ohtlikku olukorda;

reklaam ei tohi sisaldada pöördumist laste poole, millega neid otseselt või kaudselt kutsutakse üles nõudma teistelt isikutelt neile reklaami objektiks oleva kauba või teenuse omandamist;

reklaam ei tohi tekitada lastes alaväärsustunnet või õhutada neid agressiivsele käitumisele.

Näitena võib tuua juhtumi, kus televisioonis lõpetati ühe nädalajalehe reklaami näitamine, milles kujutati uurivat ajakirjandust läbi väikelapse uudishimu, kes löikas ekraanil lõhki armsa mängukaru kõhu. Reklaami eesmärk oli võrrelda lapse uudishimu, kes tahab kõike teada samuti nagu uuriv ajakirjandus. Televisiooni vatajad heitsid reklaamile ette vägivaldsust ja sobimatust ning reklaamiaja ostja peatas reklaami näitamise.

Lastesaadet ei tohi reklaami edastamiseks katkestada.

Eesti seadusandlus ei reguleeri ajakirjanduse väljaandmist ja kirjastustegevust. Igaüks võib vabalt välja anda ajalehti või raamatuid.

4.4 Mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabadus (artikkel 14)

Riigikirikut Eestis ei ole. Igaühel on õigus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust (põhiseadus, paragrahv 40). Põhiseaduse paragrahv 41 sätestab, et igaühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida neid muutma

Usuvabaduse realiseerimist käsitleb kirikute ja koguduste seadus, mille järgi on igal isikul õigus vabalt valida, tunnistada ja kuulutada oma usulisi veendumusi. Keegi ei ole kohustatud andma andmeid oma usutunnistusliku või kiriku kuuluvuse kohta. Noorem, kui 12-aastane laps saab oma vanemate soovil kuuluda ainult oma vanemate kogudusse ning 15-aastane isik võib iseseisvalt otsustada kogudusse astumise või sealt lahkumise üle.

Usuõpetus on Eestis reguleeritud haridusseadusega ning põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega.

Haridusseaduse paragrahv 4 järgi on Eestis üldhariduskoolides usuõpetuse õppimine ja õpetamine vabatahtlik. Usuõpetuse printsiibid ja temaatika on fikseeritud Haridusministeeriumi poolt kinnitatud õppeprogrammis. Usuõpetust õpetatakse koolides valikainena. Usuõpetus on aineks, kus õpitakse erinevate usundite vaateid ja panust inimkonna arengusse ning mis võimaldab erinevaid religioone tundma õppida. Üldhariduskooli usuõpetus on oma olemuselt oikumeenilise ja üldkristliku iseloomuga, vältimaks usuõpetuse muutumist religioosseks mõjutamiseks.

Põhikooli ja gümnaasiumiseaduse paragrahv 33 annab täiendava võimaluse lapsevanemale, kes ei nõustu kooliga usuõpetamist puudutavates küsimustes, pöörduda vaidlusega kooli hooldekogu ja kooli üle riiklikku järelevalvet teostava isiku poole.

Konfessionaalset õpetust võivad lapsed saada koguduste juures töötavates pühapäeva- ja kirikukoolides.

Levinuim laste kristliku kasvatuse vorm kogudustes on pühapäevakool. Näiteks osales 1993.a. luterliku kiriku pühapäevakoolides 10 173 last. Suurematel konfessioonidel on omad noorsootööd koordineerivad keskused. Oikumeenilist koostööd koordineerib omakorda Eesti Kirikute Nõukogu. Kirikud teevad koostööd ka erinevate ühiskondlike organisatsioonidega ning kohalike omavalitsustega.

Lisaks on kirikute juurde asutatud heategevusfonde. Näiteks Eesti Kristliku Nelipühi Kirikust on välja kasvanud Eesti Kristlik Heategevusfond, mille tegevuse põhieesmärgiks on osutada hingeabi lasterikastele peredele, puuetega inimestele ja vanuritele ning toetada neid materiaalselt.

4.5 Ühingute moodustamise ja rahumeelsete kogunemiste vabadus (artikkel 5)

Kogunemisvabaduse õiguslikuks aluseks on põhiseadus, mille kohaselt kõigil on õigus ilma eelneva loata rahumeelselt koguneda ja koosolekuid pidada. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, liiklusohutuse ja koosolekust osavõtjate ohutuse tagamiseks ning nakkushaiguste leviku tõkestamiseks (paragrahv 47).

Põhiseaduse vastavate sätete alusel võeti vastu avaliku koosoleku seadus (RT I 1997 30, 472; 1999, 31, 425), mille kohaselt tuleb vähemalt 7 päeva enne avaliku koosoleku läbiviimise päeva teatada sellest valla-, maa- või linnavalitsusele. Kohalik omavalitsusüksus registreerib avaliku koosoleku teate. Avaliku koosoleku läbiviimine on keelatud, kui avaliku koosoleku teade on jäetud registreerimata (paragrahv 7).

Seadused, millega seda õigust piiratakse, on eelkõige karistusseadused - kriminaalkodeks ja haldusõigusrikkumise seadustik.

Põhiseadus sätestab, et igaühel on õigus koonduda mittetulundusühingutesse ja –liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud. Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega. Relvi valdavate, samuti sõjaväeliselt korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavate ühingute ja liitude loomiseks on nõutav eelnev luba, mille andmise tingimused ja korra sätestab seadus, kehtivad seadused seda õigust ei täpsusta (paragrahv 48). Eraldi seadus on vastu võetud ainult Eesti Kaitseliidu tegevuse reguleerimiseks.

Mittetulundusühingute ja nende liitude asutamise ja lõpetamise korda ning nende tegevuse aluseid reguleerib mittetulundusühingute seadus. Lastel on õigus osaleda mittetulundusühingute tegevuses (paragrahv 5).

Noorsootöö seaduse alusel toetab Haridusministeerium noorteühingute tegevust ja eraldab neile aastatoetusi, samuti kontrollib noorsootöö jaoks riigieelarvest eraldatud vahendite sihipärasest kasutamisest. Riigieelarves nähakse Haridusministeeriumi valitsemisala kuludes muuhulgas ette järgmised toetused:

toetused noorteühingute noorteprogrammidele ja noorteprojektidele;

noorteühingute aastatoetused;

toetused noorsootöö riiklikele ja regionaalsetele programmidele (paragrahv 4).

Noorteühingute noorteprogrammide ja noorteprojektide toetamiseks korraldab Haridusministeerium programmide ja projektide konkursse. Aastatoetust on õigus taotleda noorteühingul, mille liikmeteks on vähemalt 500 noort ja mille kohalikud üksused tegutsevad vähemalt kolmandiku maakondade territooriumil. Eespool nimetatud toetuste taotlemise ja eraldamise tingimused ja kord on kinnitatud haridusministri määrustega. Toetuste eraldamiseks esitatud taotlused vaatab läbi haridusministri käskkirjaga moodustatud Noorsootöö Nõukogu, kes esitab haridusministrile ühe kuu jooksul arvates taotluste laekumise tähtajast ettepanekud esitatud taotluste rahastamise osas.

Suuremad noorteorganisatsioonid on Eesti Skautide Ühing, Eesti Gaidide Ühendus, Edukate Laste Organisatsioon.

Esimesed skaudiüksused alustasid Eestis tegevust 1912.a. 1922.a. loodi Skautide Maailmaorganisatsioon, mille üks asutajaliige oli Eesti Skautide Malev. 1940.a. seoses Eesti okupeerimisega Nõukogude Liidu poolt skautlik liikumine keelustati. 1989.a. liikumine taastati ja 1995.a. loodi Eesti Skautide Ühing, mis alates 1996.a. jaanuarist kuulub ainsa Eesti skautide organisatsioonina Skautide Maailmaorganisatsiooni.

Esimesed gaidide rühmad loodi Tallinnas ja Tartus 1919.a. 1920. aastal oli olemas juba esimene eestikeelne gaidide malev. 1940. aastal organisatsioon keelustati kui nõukogulikule riigile sobimatu. 1987. a. muutus olukord Eestis vabamaks ja pioneeriorganisatsiooni kõrvale hakati lubama teisigi noorsoole mõeldud liikumisi. Teiste kõrval moodustati 1988. ja 1989. aastal mitmel pool ka tüdrukute klubid. Muuhulgas tekkisid klubidel kontaktid endiste gaididega. Ühiselt veenduti, et klubiliikumisel on gaidlusega vägagi sarnaseid jooni. 1989.a. moodustatigi tüdrukute klubide baasil Eesti Gaidide Ühendus, taastati ka Eesti Gaidide Malev.

Edukate Laste Organisatsioonil (lüh. ELO) on üle kümne aasta pikkune ajalugu. ELO loodi 1988.a. ELO oli esimene iseseisev lasteorganisatsioon endises Nõukogude Liidus. ELO loomine oli esimese samm Moskva poolt juhitud monopoolse lasteorganisatsiooni lagunemisel.

ELO-sse kuuluvad lapsed alates neljandast klassist. 4.-9. klassi õpilased moodustavad ELO klubi, 10.-12. klassi õpilased moodustavad junior-team'i (JT). Klubi saab moodustada ainult täiskasvanud kuraatori, kes on saanud vastava koolituse ja tegevuslitsentsi, olemasolul. ELO-sse võivad kuuluda ka kõik täiskasvanud, kes soovivad ise õppida edukat elu ning on valmis seda ka lastele õpetama.

4.6 Eraelu puutumatus (artikkel 16)

Põhiseadus sätestab, et igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seadusega sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Igaühel on õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandeid võib teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras (paragrahvid 26, 43).

Tsiviilseadustiku kohaselt on isikul õigus nõuda tema eraelu puutumatusel rikkumise lõpetamist ning rikkumisega tekitatud moraalse ja varalise kahju hüvitamist (paragrahv 24 lõige 1).

Eraelu puutumatusel rikkumiseks loetakse ilma seadusliku aluseta või isiku tahte vastaselt: isiku eluruumi sisenemist või kinnisasjal viibimist; isiku ja tema valduses olevate asjade läbiotsimist; isiku poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või mõnel muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladuse rikkumist, samuti isiku käsikirjade, kirjavahetuse või muude isiklike dokumentide või andmete kasutamist; isiku sidevahendite kaudu teabesaamise või nende töö katkestamist; isiku eraelu vaatluse all hoidmist; andmete kogumist isiku eraelu kohta.

Jälitustegevusseadus (RT I 1994, 16, 290; 15, 173; 1996, 49, 955; 1997, 81, 1361; 93, 1557; 1998, 47, 698; 50, 753; 51, 756; 61, 981; 98/99, 1575; 101, 1663; 1999, 16, 271; 31, 425; 1999, 95, 845) loetleb ammendavalt kõik jälituse erandtoimingud nagu näiteks korterite salajane läbivaatus või telefonikõnede pealtkuulamine ja mille sooritamiseks on vajalik kohtu luba (paragrahv 13 lõige 1). Edasilükkamatutel juhtudel võib sääraste erandtoimingute sooritamiseks anda loa kaitsepolitsei ameti peadirektor või politsei ameti peadirektor, kuid ta peab esimesel võimalusel kohtult taotlema sellise toimingu tunnistamist õigustatuks (paragrahv 13 lõige 2). Selline kontrollmehhanism tagab jälitustegevuse seaduslikkuse ja ka õigustatuse.

Ka kriminaalmenetluse koodeks reguleerib läbiotsimist, kui uurijal on küllaldane alus arvata, et mõnes ruumis, paikkonnas või isiku juures võib asuda ese, millel on kriminaalasjas tähtsust, või ennast varjata tagaotsitav isik, võib uurija selle isiku või eseme leidmiseks teostada läbiotsimist (paragrahv 139 lõige 1). Läbiotsimist võib teostada ainult prokuröri või tema asetäitja loal. Erandjuhul võib läbiotsimist teostada ka ilma prokuröri sanktsioonita, kui seejärel tuleb sellest ühe päeva jooksul prokurörile teatada (paragrahv 139 lõige 3). Läbiotsimine peab toimuma tunnistajate juuresolekul ja samuti peab kohal olema isik, kelle juures uurimistoiming tehakse või tema täisealine perekonnaliige või viimaste puudumisel kohaliku omavalitsuse esindaja (paragrahv 141 lõige 1).

Kriminaalkoodeks sätestab kriminaalkaristuse tahtliku tegevuse eest isiku või isikute grupi

poolt, kellel ei olnud õigust jälitustegevuseks, kui selle tegevusega rikuti õigust perekonna- ja eraelu puutumatusse või õigust kodu puutumatusse (paragrahv 133¹).

Andmete kaitsmist reguleerivatest seadustest on olemas isikuandmete kaitse seadus (RT I 1996, 48, 944; 1998, 59, 941) ja riigisaladuse seadus (RT I 1999, 16, 271; 82, 752).

Isikuandmete kaitse seaduse mõistes on isikuandmed kas delikaatsed või mittedelikaatsed.

Delikaatsed isikuandmed on:

poliitilisi vaateid, usulisi ja filosoofilisi veendumusi kirjeldavad andmed;
etnilist päritolu ja rassilist kuuluvust kirjeldavad andmed;
andmed tervisliku seisundi ja seksuaalelu kohta;
andmed toimepandud kuritegude ja kohtulike karistuste kohta;
andmed kriminaalmenetluse kohta.

Delikaatsete isikuandmete töötlemine on lubatud ainult isiku nõusolekul (paragrahv 9). Kriminaalkodeks näeb ette karistuse ametiisikule, kes avaldab avaldamisele mittekuuluvaid andmeid, millega kaasneb rahaline kahju või muu raske tagajärg (paragrahv 167).

Riigisaladuse seadus (RT I 1999, 16, 271; 82, 752) hõlmab peaaesjalikult riigikaitse ja julgeoleku ning jälitustegevusega seotud teavet.

4.7 Õigus mitte sattuda piinamise või mõne muu julma, ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise ohvriks (artikkel 37 (a))

Eesti ühines ÜRO piinamise, ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise vastu võitlemise konventsiooniga 21. 10. 1991. a. ning konventsioon jõustus Eesti suhtes 20. 11. 1991.a.

Eesti ühines 21. 10. 1996.a. piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsiooniga ja selle protokollidega nr. 1 ja 2. Konventsioon jõustus Eesti suhtes 01.03.1997.a.

Eesti põhiseadus sätestab, et kedagi ei tohi piinata, julmalt või väärikut alandavalt kohelda ega karistada. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiini- ega teaduskatsetele (paragrahv 18).

Kriminaalkodeks sätestab piinamise isikuvastase kuriteona ja sätestab piinamise koosseisu läbi vägivallategude isiku kallal. Karistuseks piinava iseloomuga tegude eest on vabadusekaotus kuni nelja aastani. Kerge kehavigastuse tahtliku tekitamise, samuti tahtliku löömise, peksmise või füüsilise valu põhjustanud muu vägivalla teo eest karistatakse rahatrahvi või arestiga. Kriminaalvastutuse iga antud kuritegude puhul algab 13-eluaastast (paragrahv 114).

Lastekaitse seadus sätestab lapse kohtlemise üldpõhimõtte, mille kohaselt tuleb igat last alati kohelda nagu isiksust, tema omapära, iga ja sugu arvestavalt. Lubamatu on lapse alavääristamine, hirmutamise või karistamine viisil, mis valmistab talle piina, tekitab talle kehalisi kahjustusi või ohustab kuidagi teisiti tema vaimset või kehalist tervist (paragrahv 31 lõige 1).

Juhul kui täiskasvanu on last lubamatul viisil kohelnud, on sotsiaaltöötaja pädev sekkuma konflikti lahendamise ning vajadusel tegema esildise süüdiolva isiku karistamiseks administratiiv- või kriminaalkorras. Vägivalla või halva kohtlemise tõttu kannatanud lapsele tuleb anda vajalikku abi. Nõustatakse vägivalda tarvitanud täiskasvanut, et vältida halva kohtlemise kordumist. Seadus sätestab, et õpetamine ei või olla seotud kehalise või vaimse vägivaldaga (paragrahv 40).

Eestis on läbi viidud mitmeid kampaaniaid lastele suunatud vägivalla tõkestamiseks. Eesti Lastekaitse Keskliit käivitas juba 1993.aastal programmi "Lapsed ja vägivald", mille

eesmärgiks on lastega seotud vägivaldprobleemi uurimine, selle teadvustamine ning võimaluse ja vajaduse korral ka konkreetsetesse vägivaldajuhtumitesse sekkumine. Programmi raames nõustatakse lapse vanemaid peamiselt juriidilisest aspektist. Korduvalt on läbi viidud kampaaniat "Ära löö last".

Väärkoheldud laste ja nende perekondade nõustamise ja rehabiliteerimisega tegeleb Eestis kaks spetsiaalset keskust (Tartus ja Tallinnas). Lisaks koolitatakse ka lastega töötavaid spetsialiste ning kujundatakse spetsialistide võrgustikku laste väärkohtlemise juhtumite lahendamisel.

5. PEREKESKKOND JA ALTERNATIIVNE HOOLDUS

5.1 Vanemlik juhendamine (artikkel 5)

Eesti Vabariigi põhiseadus tunnustab perekonda kui rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alust. Perekond on riigi kaitse all. Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel (põhiseadus, paragrahv id 27, 37).

Lastekaitse seaduse paragrahv 24 kohaselt on lapse arengu ja kasvu loomulikuks keskkonnaks perekond.

Perekonnaseaduse kohaselt on vanem lapse seaduslik esindaja. Vanem ei või vanema õigusi teostada vastuolus lapse huvidega (PKS, paragrahv 50).

Lastekaitse seaduse kohaselt on lapse vanemad või hooldajad kohustatud õppima last tundma ja mõistma, et tema arengut asjatundlikult toetada. Neil on õigus saada selleks tasuta konsultatsiooni sotsiaaltöötajalt (lastekaitse seadus, paragrahv 25).

Sotsiaalhoolekande seaduse alusel on isikul õigus saada teavet sotsiaalsetest õigustest ja seaduslike huvide kaitsmise võimalustest, samuti õigus saada abi konkreetsete sotsiaalsete probleemide lahendamisel.

Lapsele alushariduse andmiseks on koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt vanemal või teda asendaval isikul lapse jaoks lasteaia või -sõime valik vaba, kui soovitud lasteasutuses on vabu kohti. 2002. a. 1.juulist peab valla- või linnavalitsus looma kõigile oma haldusterritooriumil elavatele lastele võimaluse käia teeninduspiirkonna järgses lasteaias või -sõimes. Lasteasutuste pedagoogid on kohustatud nõustama lasteasutustes käivate laste vanemaid ja teeninduspiirkonnas alaliselt elavate lasteasutuses mittekäivate laste vanemaid nende soovil õppe- ja kasvatusküsimustes (koolieelse lasteasutuse seadus, paragrahvid 15, 10, 22). Ka põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt on vanematele koolikohustusliku lapse jaoks kooli valik vaba, kui soovitud koolis on vabu kohti. Kooli teeninduspiirkonnas elavale lapsele on kool kohustatud tagama õppimisvõimalused (põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, paragrahv 17).

Perenõustamine on teenusena Eestis olnud kättesaadav 80-ndate aastate algusest. Esimesed perenõuandlad tekkisid suuremates keskustes 1980. a. riikliku teenindussüsteemi osana. Neile lisandusid nõustamiskeskused, mis loodi erialaühenduste poolt.

Nõusaamine oli võimalik paari- ja peresuhete, lastekasvatamise ja isiksuslike probleemide puhul nii psühholoogilisest, (eri)pedagoogilisest, psühhiaatrilisest, seksuoloogilisest, gerontoloogilisest ja juriidilisest aspektist lähtudes. Pakutavad teenused olid klientidele tasuta. Konsultatsioonid olid nii individuaalsed kui ka grupiviisilised (peamiselt koolilapsed, aga ka lapsevanemad). Nõuandlasse pöördumine oli vabatahtlik.

Algaastatel puudus võimalus nõustajate praktiliseks nõustamisalaseks väljaõppeks. Esimesed koolitused said võimalikuks 90-ndate aastate algusest. Esimene süstemaatiline kaheaastane pereteraapia koolitus toimus just rootslaste juhendamisel. Pereterapeutiline lähenemine on omaks võetud eelkõige laste juhtumite käsitlemisel ka psühhiaatriahaiglates.

Mõni aasta hiljem keskendus väljaõpe tekkinud kohalike erialaste organisatsioonide juurde. 1992 - 1995 valmistati koolipsühholoog-nõustajaid ette Tallinna Pedagoogikaülikooli juures ja alates 1995.a. psühholoogilisi nõustajaid Professionaalse Psühholoogia Erakoolis.

Eesti iseseisvumise järel kujunesid nii uued administratiivsed struktuurid kui ka uuelaadsed vajadused nõustamisteenuste pakkumiseks. Sotsiaalministeerium toetas aastatel 1993 - 1997 maavalitsusi nii usaldustelefonide töö kui ka vähekindlustatud perede psühhosotsiaalse nõustamise korraldamisel. Igas maakonnas kujunes välja vähemalt üks nõustamiskeskus, mis tegutses vastavalt kohalikele ressurssidele ja oludele.

Ka 1994.a. riiklike sotsiaalprogrammide raames käivitatud projektid "Meie laps" ja "Lapsele oma kodu" keskendusid nõustamisteenuse rakendamisele vastavalt asenduserede ja probleemsete bioloogiliste perede toetamiseks üle kogu Eesti. Samal ajal alustati "Beebiprojekti" eesmärgiga valmistada ette noori peresid perekonna juurdekasvuks ning sellega seostuvateks muutusteks peresisestes suhetes.

Eesti psühhosotsiaalse nõustamissüsteemi arengut mõjutas parvlaeva "Estonia" traagiline hukk 1994.aastal. Äkki tekkinud ulatuslik vajadus kriisinõustamise järele mobiliseeris kogu olemasoleva nõustajate kaadri ja kujundas sellest koostoitava võrgustiku. Nimetatud sündmuse üheks tulemuseks oli Tallinna Kriisiabikeskuse, esimese ja seni ainukese munitsipaalsete nõustamiskeskuse loomine. Järgnevatel aastatel on spetsialistide initsiatiivil toimunud mitmeid arutelusid erinevatest võimalikest mudelitest Eesti nõustamissüsteemi arendamiseks ja ühtlustamiseks.

Momendil tegutseb vabariigis 16 nõustamiskeskust, kus pakuvad teenuseid erinevad spetsialistid - psühholoogid, psühhoterapeudid, psühhiaatrid, seksuoloogid, logopeedid. Kliendi osa teenuse eest tasumisel on kokkuleppeline, hinnakirjad on asutuste kaupa erinevad.

2000.aastal alustas tööd üleriigiline usaldustelefon. Lühinumbrile 126 saab helistada tasuta üle kogu Eesti, aasta lõpuks töötab telefon ööpäevaringselt.

Perelepitus, kui abi perekonfliktide lahendamisel - eriti laste huve silmas pidades, käivitus 1996.aastal. Koolitatud 15 spetsialisti. Alates 1998.aastast on üheks lepitusteenuse rakendajateks riiklikud alaealiste komisjonid töös noorukitest õigusrikkujatega selleks, et neid võimalusel ohvritega lepitada.

Alanud on ka ohvriabi süsteemi ülesehitamine, milles ühe osana ettenähtud psühholoogilise nõustamise pakkujana olemasolevad nõustamiskeskused.

Koolipsühholoogid alustasid koolides tööd 80-ndate aastate algul (1979.a. võeti vastu haridusministri määrus koolipsühholoogide töö reguleerimiseks). Praegusel ajal tegutseb koolides 83 psühhooloogi, eelkõige diagnoosides ja nõustades lapsi, aga ka õpetajaid ja koolijuhtkonda. Lastega tehakse individuaalset tööd, vajadusel haaratakse kaasa ka perekond ja teised võrgustiku osad. Viimastel aastatel on kohalike omavalitsuste poolt hakatud koolidesse looma ka sotsiaaltöötajate ametikohti. Koolipsühholooge vajatakse märksa rohkem, kui neid praegu tegutseb.

Eesti Pereplaneerimise Liidu initsiatiivil on Eesti suuremates keskustes loodud 15 noorte nõustamiskabinetti. Sinna saavad pöörduda teismelised küsimustega seksi, inimsuhete ja kontratseptsiooni kohta. Vajadusel saab konsulteerida ka günekoloogiga. Nõustamiskeskustest on võimalik tellida koolidesse õpetajatele abiks spetsialiste seksuaalhariduse ja tervisekasvatuse alal. Lisaks tegeldakse nõu andmisega seksuaalkasvatuse kohta: valmistatakse ette ja jagatakse materjale koolidele või teistele vastavate küsimustega tegelevatele keskustele.

Suuremates naistekliinikutes toimub perede õpetamine nii raseduse kui eesootava sünnituse suhtes. Sellega tegelevad psühholoogid ja meditsiiniline personal.

Väärkoheldud laste ja nende perekondade nõustamise ja rehabiliteerimisega tegeleb Eestis kaks spetsiaalset keskust (Tartus ja Tallinnas). Lisaks koolitatakse ka lastega töötavaid spetsialiste ning kujundatakse spetsialistide võrgustikku laste väärkohtlemise juhtumite lahendamisel.

Süstemaatilist lastevanemate koolitamis-/nõustamissüsteemi ei ole Eestis senini loodud. Kõik sellelaadsed ettevõtmised on jäänud ajutisteks ja juhuslikeks. Lastevanematele pakuvad aktuaalseid (viimasel ajal näiteks uimastisõltuvus) temaatilisi loenguid koolid ja lasteaiad, erinevad III sektori organisatsioonid. Näitena võib välja tuua lastevanemate aktiivse osalemise lasteaeades käivitunud "Hea alguse" programmis, kus vajati nende panust laste arenguks soodsate tingimuste loomisel.

Mittediskrimineerimise, võrdsete õiguste, lapse parimate huvidega arvestamine, lapse arvamuse arvestamine vaata III osa.

5.2 Vanema vastutus (artikkel 18 §1-2)

Põhiseaduse kohaselt on vanematel kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Abikaasad on võrdõiguslikud. Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest (põhiseadus, paragrahv 27).

Perekonnaseaduse kohaselt on vanematel oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Vanem on kohustatud oma lapse õigusi ja huve kaitsma. Vanem ei või vanema õigusi teostada vastuolus lapse huvidega.

Kui vanemad elavad lahus, lepivad nad perekonnaseaduse kohaselt kokku, kumma vanema juures laps elab. Kokkuleppe puudumisel lahendab vaidluse vanema nõudel kohus. Lapsest lahus elaval vanemal on õigus lapsega suhelda. Vanem, kelle juures laps on, ei või takistada teist vanemat lapsega suhtlemast. Kui vanemad ei ole kokku leppinud, mil viisil lahus elav vanem võtab osa lapse kasvatamisest ja temaga suhtlemisest, lahendab vaidluse eestkostetasutus või vanema nõudel kohus (perekonnaseadus, paragrahvid 49, 50, 51, 52).

Vanem on kohustatud ülal pidama oma alaealist last ja abi vajavat töövõimetut täisealiseks saanud last.

Perekonnaseaduse kohaselt on ülalpidamise kohustus ka vanavanematel ja täisealisel vennal ja õel, kelle varaline seisund seda võimaldab (perekonnaseadus, paragrahvid 65, 67).

Täitemenetluse seadustiku (RT I 1993, 49, 693; 1997, 43/44, 723; 1998, 41/42, 625; 51, 756; 61, 981; 103, 1695; 1999, 18, 302; 27, 380; 95, 845) kohaselt võib elatisrahade võlgnevuse korral pöörata sissenõude võlgniku varale (täitemenetluse seadustik, paragrahv 69). Kui vanem hoiab kuritahtlikult kõrvale lapsele kohtu poolt väljamõistetud alimentide maksmisest võetakse ta kriminaalvastutusele (kriminaalkoodeks, paragrahv 121).

Lastekaitse seaduse kohaselt on üksikvanemaga perekond võrdselt täisperekonnaga kohustatud kasvatama last ja hoolitsema tema eest (lastekaitse seadus, paragrahv 26). Sama seaduse kohaselt peavad lastega perekonnad saama riiklikku kaitset ja toetust. Abi vajavate perekondade toetamist korraldab valla- või linnavalitsuse sotsiaaltalitus (lastekaitse seadus, paragrahvid 24, 25).

Sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt laste hoolekande korraldamiseks ja laste arenguks soodsa keskkonna kujundamiseks valla- või linnavalitsus:

toetab last ja lapsi kasvatavaid isikuid, tehes koostööd perekonnaliikmete ja teiste isikutega ning asjaomaste asutustega;
töötab välja ja viib ellu lapsi arendavaid ja kaitsvaid sihtprogramme ja projekte;
vajaduse korral määrab lapsele tugiisiku või -perekonna.

Kaasabi osutamiseks lastele, lastega perekondadele ja teistele lapsi kasvatavatele isikutele on maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiuosakonnas ning vastavalt vajadusele valla- ja

linna- ja linnavalitsuses lastekaitseametnikud. Valla- või linnavalitsuse juurde on vajadusel moodustatud nõuandva organina laste hoolekande komisjonid (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 24).

1999. aastal esitati esimese astme maa- või linnakohtutele perekonnaõiguse asjades 4672 hagiavaldust, sh. abielulahutusi- 1820, nendest alaealiste lastega abikaasade hagiavaldust- 1237 avaldust, laste ülalpidamiseks elatise sissenõudmiseks esitati 2185 hagiavaldust, isaduse tuvastamiseks esitati 40 ning vanema õiguste ja laste äravõtmiseks esitati 368 hagiavaldust. Hagita menetluse asjus esitati 1056 avaldust, sh. lapsendamise avaldusi – 159, isiku teovõime piiramiseks või teovõimetuks tunnistamiseks esitati 136 avaldust.

Kasvanud on perekonnaõiguslike vaidluste koguarv, sh (vastupidiselt viimaste aastate tendentsile) on suurenenud ka abielulahutuste arv ning vanema õiguste ja laste äravõtmiseks esitatud hagiavalduste arv.

Eraldi statistikat ei peeta kohtutes järgmiste kaasustüüpide kohta: lapse perekonnast eraldamine vanema õiguste äravõtmiseta; vaidlus lapse elukoha üle; vaidlus lapse kasvatamise üle.

Ringkonnakohtu lahendite kohta liigendatud statistikat ei peeta. 1999. aastal oli perekonnaõiguslike vaidlusi ringkonnakohtutes arutusel 137 korral.

Riigikohus lahendas 1999. aastal 3 lastega seonduvat kaasust:

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr. 3-2-1-32-99, 04-03-1999. a, esitatud kassatsioonkaebus Tartu Ringkonnakohtu 11.11.1998 otsusele ema hagi laste isa vastu lastele elatise saamiseks.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr. 3-2-1-78-99, 29-09-1999.a, esitatud kassatsioonkaebus Viru Ringkonnakohtu 03.03.1999 otsusele Rakvere Linnavalitsuse hagi lapse vanemate vastu vanema õiguste äravõtmiseks.

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr. 3-2-1-113-99, 20-12-1999.a, esitatud kassatsioonkaebus Tartu Ringkonnakohtu 14.09.1999 otsusele ema hagi lapse isa vastu lapse hageja juurde jätmiseks ja elatise väljamõistmiseks.

Lastesse puutuvate kohtuvaidluste lahendamise kohta kogutakse statistikat statistikaameti poolt. (vt ptk 5.3).

5.3 Eraldamine vanematest (artikkel 9)

Põhiseaduse kohaselt on igaühel õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo takistamiseks või kurjategija tabamiseks (põhiseadus, paragrahv 26).

Lastekaitse seaduse kohaselt on lapse arengu ja kasvu loomulikuks keskkonnaks perekond (paragrahv 24).

Perekonnaseaduse kohaselt on vanem lapse seaduslik esindaja ning seadusliku esindajana on vanemal eestkostja volitus. Vanemal on õigus tagasi nõuda oma last igalt isikult, kelle juures laps on seadusliku aluseta (paragrahv 50).

Seadusandluse kohaselt ei tohi last ja vanemaid üksteisest eraldada vastu nende tahtmist, välja arvatud juhul, kui lahutamine on lapse huvides või kui laps on hädaohus ja lahutamine vältimatu või kui seda nõuab seadus või jõustunud kohtuotsus. Lapse eraldamise põhjendatust jälgib sotsiaaltöötaja (lastekaitse seadus, paragrahv 27).

Lapse äravõtmist vanemalt ja vanemlike õiguste äravõtmist reguleerib Eestis perekonnaseadus. Perekonnaseaduse kohaselt võib ühe vanema, eestkostja või eestkostetasutuse nõudel kohus otsustada võtta lapse ühelt või mõlemalt vanemalt ära vanema õiguste äravõtmiseta, kui last on ohtlik jätta vanemate juurde. Kui lapse jätmine vanema juurde ohustab lapse tervist või elu, võib eestkostetasutus lapse vanemalt ära võtta enne kohtuotsust. Sellisel juhul peab eestkostetasutus 10 päeva jooksul esitama kohtusse lapse äravõtmise või vanema õiguse äravõtmise nõude. Kui lapse äravõtmisel vanemalt jääb laps ilma vanemlikust hoolitsusest, korraldab lapse elu eestkostetasutus. Lapse äravõtmise põhjuste äralangemisel võib kohus vanema nõudel otsustada laps vanematele tagasi anda (perekonnaseadus, paragrahv 53). Lapse võib ära võtta ka võõrasvanemalt või kasuvanemalt (perekonnaseadus, paragrahv 57).

Kui kohus on teinud otsuse lapse elukoha suhtes ja last ei anta üle vabatahtlikult, viib täitemenetluse seaduse kohaselt kohtutäitur hooldus- või haridusorgani esindaja osavõtul lapse üleandmise asjas läbi täitetoimingu. Kui kohustatud isik takistab lahendi täitmist, võib täitur teha kohtule ettepaneku selle isiku trahvimiseks. Vajalikul juhul võib täitur tõstatada eestkostetasutuse ees küsimuse lapse ajutiseks paigutamiseks lastekodusse (täitemenetluse seadustik (paragrahv 68)).

Sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt võib lapse sotsiaalteenuse ja muu abi osutamiseks eraldada kodust ja perekonnast ainult järgmiste asjaolude üheaegsel esinemisel:

puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu, tervist või arengut või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;
perekonna ja lapse suhtes kasutuselevõetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;
lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.

Tabel 5. Esmakordselt arvele võetud vanemliku hoolitsuseta lapsed

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Aasta jooksul arvele võetud lapsed	770	1010	1134	1044	1495	1671	1752
Neist tähtajalise elamisloaga	-	-	-	73	490	548	517
Kasuperekondadesse paigutati	512	586	296	627	440	479	671
Bioloogilisse perekonda paigutati	-	-	-	-	342	401	383
Hoolekandetasutusse paigutati	186	244	239	237	202	252	188
Varjupaika paigutati	0	-	260	269	457	463	507
Õppeasutusse riiklikule ülalpidamisele paigutati	31	28	95	-	-	-	-

Kuni 1997. aastani näidati bioloogilisse- ja kasuperekonda paigutatud lapsed ühiselt

Allikas: ESA 1997, 1999.

Kodust ja perekonnast eraldatud lapse edasise elukoha, hooldamise ja kasvatamise korraldab valla- või linnavalitsus. Kasvõi ühe kodust ja perekonnast eraldamise asjaolu äralangemisel aidatakse laps koju ja perekonda tagasi (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 25).

Tabel 6. Laste eraldamine perekonnast ja vanemate vahelised vaidlused lapse elukoha üle:

	1996	1997	1998	1999
Laste arv, kelle vanematelt on kohus vanema õigused ära võtnud	277	296	287	320
Laste arv, kes on kohtu poolt perekonnast eraldatud	49	102	81	79
Laste arv, kelle osas on kohus või eestkostetasutus lahendanud vaidluse *	Andmed puuduvad	1284	1906	1858
Sh lapse elukoha üle	160	244	300	392
Sh lahus elavate vanemate lapsega suhtlemise ja kasvatamises osalemise üle	181	170	250	320
Sh lapse ülalpidamise kohustuse üle	241	367	351	377
Muud vaidlused	1691	1661	2005	1971

* Kuna ühe lapse kohta võib olla mitu vaidlust, on vaidluste koguarv suurem, kui laste arv.

Allikas: Riiklik statistiline vaatlus "Vanemliku hoolitsuseta lapsed" 1996-1999

Lapsesse puutuva vaidluse läbivaatamisel lähtub eestkostetasutus või kohus lapse huvidest, arvestades vähemalt 10- aastase lapse soove. Lapsesse puutuva vaidluse läbivaatamisel kaasab kohus vajadusel protsessi eestkostetasutuse arvamuse andmiseks (perekonnaseadus, paragrahvid 50, 58, 59).

Lastekaitse seaduse kohaselt tuleb lapse ja vanemate eraldamisel ära kuulata lapse arvamuse ja soovid ning lisada need eraldamise dokumentide juurde. Lapse arvamuse selgitab ja fikseerib sotsiaaltalitus (lastekaitse seadus, paragrahv 27).

Kui lahus elavatel vanematel on lapsesse puutuvaid vaidlusi või kui laps võetakse vanemalt ära, vaatab kohus asja läbi kohtuistungil. Tsiviilkohtupidamise seadustiku (RT I 1998, 43-45, 666; 108/109, 1783; 1999, 16, 271; 31, 425) alusel on protsessiosalisel õigus kohtuistungitest osa võtta. Kohus võib poolt või tema seaduslikku esindajat kohustada ilmuma kohtuistungile, eelistungile või mõne muu protsessitoimingu juurde, kui see on asja lahendamiseks vajalik. Kui asjas, mida seaduste kohaselt võib lahendada poolte kokkuleppel, üks pool istungile ei ilmu, siis võib kohus kohaloleva poole nõudel teha tagaseljaotsuse. Kui kohalolev pool tagaseljaotsust ei nõua, jätab kohus otsuse tegemata (tsiviilkohtupidamise seadustik, paragrahvid 64, 71, 198, 199).

Perekonnaseaduse sätete kohaselt võib vaidlused lapse elukoha kohta lahendada kokkuleppel (paragrahv 51). Kui asjas, mida seaduse järgi ei saa poolte kokkuleppel lahendada, ei ilmu istungile hageja, siis tsiviilkohtupidamise seadustiku alusel jätab kohus hagi läbi vaatamata.

Sotsiaalhoolekannet puudutava küsimuse lahendamisel arvestatakse isiku tahet välja arvatud seadusega ettenähtud erandid. Last puudutava küsimuse lahendamisel tuleb arvestada vanema, vanema puudumisel kasuvanema või eestkostja tahet, samuti 10- aastaseks saanud lapse enda tahet. Lapse eraldamisel kodust ja perekonnast tuleb arvestada ka noorema kui 10- aastase lapse tahet, kui tema arengutase võimaldab tahte arvestamist (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 25, 31, 32).

Konventsioon kohustab osalisriike austama ühest või mõlemast vanemast lahutatud lapse õigust säilitada regulaarsed isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanemaga, välja arvatud juhud, kui see on vastuolus laste huvidega.

Lastekaitse seaduse kohaselt on lapsel, kes on lahutatud ühest või mõlemast vanemast, õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanemaga ja lähedaste sugulastega, välja arvatud juhud, kui see kahjustab last (paragrahv 28).

Lapsel, kelle vanemad elavad eri riikides, on õigus isiklikele kontaktidele ja suhetele mõlema vanemaga. Lapsel või tema vanematel on õigus perekonna kokkusaamise eesmärgil vabalt lahkuda Eesti Vabariigist või Eesti Vabariiki sisse sõita vastavalt kehtestatud korrale (lastekaitse seadus, paragrahv 30).

Perekonnaseaduse kohaselt on lapsest lahus elaval vanemal õigus lapsega suhelda. Vanem, kelle juures laps on, ei või takistada teist vanemat lapsega suhtlemast. Kui vanemad ei ole kokku leppinud, mil viisil lahus elav vanem võtab osa lapse kasvatamisest ja temaga suhtlemisest, lahendab vaidluse eestkosteasutus või vanema nõudel kohus. Eestkosteasutus võib lubada isikule, kellelt on ära võetud vanema õigused, kokkusaamist lapsega, kui see ei avalda lapsele kahjulikku mõju (paragrahvid 52, 55).

Kui laps on lapsendatud, siis perekonnaseaduse kohaselt kaovad lapsendatu ja bioloogilise vanema isiklikud ja varalised õigused ja kohustused. Seega ei ole bioloogilistel vanematel õigust oma lapsega kohtuda ja lapsel (ega lapsendajatel) kohustust vanematega ega sugulastega suhelda ja neid aidata. Lapsendatul on täisealisena õigus saada andmeid oma vanemate kohta sünniakti ära kirjalast, kus on kanne tema vanemate kohta (paragrahvid 86, 109, 114).

Sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt tuleb jätta ühest perekonnast pärit õed ja vennad kodust ja perekonnast eraldamisel kokku, välja arvatud, kui see on vastuolus laste huvidega. Valla- või linnavalitsus osutab vajadusel abi perekonnale, kellelt laps on ära võetud, et aidata luua eeldusi lapse tagasipöördumiseks perekonda (paragrahv 25).

Lapse paigutamisel hooldamisele väljapoole kohaliku omavalitsuse halduspiirkonda hoolitseb valla- või linnavalitsus tema sidemete säilimise eest kodukohaga, loob lapsele tingimused sinna tagasitulekuks ja aitab kaasa tema elluastumisele (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 25).

Kui lapsevanem on toime pannud kuriteo ja tema suhtes on süüdimõistmiseni tõkendina kasutatud vahi alla võtmist, siis kriminaalmenetluse koodeksi sätete kohaselt võimaldatakse talle kohtumisi, kirjavahetust või muud sidepidamist sugulastega juurdleja, uurija või kohtu loal, kelle menetluses on kriminaalasi. Kui isik on kuriteo toimepanemise eest süüdi mõistetud, siis kuni kohtuotsuse täitmisele pööramiseni lubab vahistatu lähematel sugulastel temaga kokkusaamist kohtunik või kohtu esimees (kriminaalmenetlus koodeks, paragrahvid 75, 329).

Täitemenetluse seadustiku kohaselt ei tohi vabadusekaotus lõhkuda kinnipeetava sotsiaalselt positiivseid kontakte ja sidemeid. Kinnipeetaval on õigus kokkusaamistele perekonnaliikmete, sugulaste ja lähedaste inimestega ning kirjavahetusele ja telefonikõnedele administratsiooni kontrolli all. Vanglaasutuse administratsioon soodustab kinnipeetava suhtlemist perekonna, sugulaste ja teiste lähedaste inimestega. Naistevanglas kinnipeetaval emal ja kuni 3-aastasel lapsel võimaldatakse elada koos (paragrahvid 94, 111, 119).

Sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt on kodust ja perekonnast eraldi paigutatud lapsel õigus saada teavet oma päritolu, eraldamise põhjuste ja tema tulevikku puudutavate küsimuste kohta (paragrahv 25).

5.4 Perekonna taasühinemine (artikkel 10)

Igaühel on õigus Eestist lahkuda. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata kohtu- ning kohtueelse menetluse tagamiseks ja kohtuotsuse täitmiseks (põhiseadus, paragrahv 35).

Ühtki eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast. Ühtki Eesti kodanikku ei tohi välisriigile välja anda muidu, kui välislepingus ettenähtud juhtudel ning vastavas lepingus ja seaduses sätestatud korras. Väljaandmise otsustab Vabariigi Valitsus. Igal väljaantaval on õigus vaidlustada väljaandmine Eesti kohtus. Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse (põhiseadus, paragrahv 36).

Lapse ja vanemate suhteid ning lapse õigust suhetele mõlema vanemaga vaata p. 5.3.

Vastavalt lastekaitse seaduse paragrahvile 30 on lapsel, kelle vanemad elavad eri riikides õigus isiklikele kontaktidele ja suhetele mõlema vanemaga ja lapsel või tema vanemal on õigus perekonna kokkusaamise eesmärgil vabalt lahkuda Eesti Vabariigist või Eesti Vabariiki sisse sõita vastavalt kehtestatud korrale.

Kuni 1. oktoobrini 1999.a kehtinud välismaalaste seaduse redaktsioon ei näinud ette prioriteete elamisloa andmisel. Kodakondsus- ja Migratsiooniamet on elamisloa andmisel püüdnud järgida inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ja lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid.

Seoses välismaalaste seaduse muutmise ja täiendamise seaduse jõustumisega 1. oktoobrist 1999.a muutus elamisloa taotluste läbivaatamise tähtaeg. Vastavalt eelnimetatud seadusele elamisloa andmisest keeldutakse, kui taotluse esitamise kalendriaastal samaks aastaks kehtestatud sisserände piirarv on täitunud. Samuti andis nimetatud seadus siseministrile õiguse aastase sisserände piirarvu raames kehtestada määrusega sisserände piirarvu jagunemise elamisloa taotlemise põhjuse ja elamisloa andmise aluse järgi, samuti ajalise jaotuse aasta piires.

Kodakondsus- ja migratsiooniamet vaatas 1999. aastal läbi ja tegi otsused nii 1998. a kui ka 1999.a kuni 1. novembrini esitatud 3647 elamisloa taotluse kohta, millest 1625 taotlust oli esitatud perekondade ühinemiseks, neist 1250 taotlust oli esitatud isikute poolt, kellele elamisloa andmisel arvestatakse sisserände piirarvu täitumist.

Tabel 7. Elamislubasid perekondade ühinemiseks anti järgmistel alustel:

	Piirarvu arvest.	Piirarvuta	Kokku
Abikaasa juurde	318	121	493
laps vanema juurde	57	205	262
vanem lapse juurde	70	1	71
muu sugulase juurde	23		23
tööle tulija perekonnaliige	21	36	57
(abikaasa, laps)			
Tagasipöörduvate eestlaste			
Perekonnaliikmed		12	12
Kokku	489	375	864

Allikas: Kodakondsus- ja Migratsiooniamet

Tabel 8. Sisserände piirarvu täitumise tõttu keelduti elamisloa andmisest perekonnaga ühinemiseks elamisluba taotlevale välismaalasele:

Abikaasa juurde	463
-----------------	-----

laps vanema juurde	102
vanem lapse juurde	166
muu sugulase juurde	19
tööle tulija perekonnaliige	11
(abikaasa, laps)	
Kokku	761

Allikas: Kodakondsus- ja Migratsiooniamet

Elamisloa andmise prioriteetid 2000.a esimeseks poolaastaks on kehtestatud siseministri 3. märtsi 2000.a määrusega nr 7. Kuni nimetatud määruse jõustumiseni otsustas kodakondsus- ja migratsiooniamet elamisloa andmise aasta jooksul, arvates elamisloa taotluse menetlusse võtmisest kodakondsus- ja migratsiooniametis peamiselt taotluste esitamise järjekorra alusel.

Välismaalaste seaduse muutmise seadusega (RT I 2000, 33, 197) täiendati välismaalaste seaduse paragrahv 6 lõikega 2, milles sätestatakse, et sisserännu piirarvu alla ei arvata Eesti kodaniku abikaasat, kes taotleb elamisloa käesoleva seaduse paragrahv 12 2. lõike alusel, kui abikaasadel on ühine alla 15-aastane laps või kui naise rasedus on kestnud üle 12 nädala ning Eesti kodaniku alla 15-aastast last, kellele taotletakse elamisloa käesoleva seaduse paragrahv 12 1. lõike punkti 3 alusel (s.t elama asumiseks Eestis alaliselt elava lähedase sugulase juurde).

5.5 Lapse ülalpidamise tagamine (artikkel 27, paragrahv 4)

Perekonnaseaduse kohaselt on vanem kohustatud ülal pidama oma alaealist last ja abi vajavat töövõimetut täisealiseks saanud last. Kui laps õpib põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses ja jätkab õppimist täisealiseks saamisel, on vanem kohustatud teda õppimise ajal ülal pidama (paragrahv 60).

Kui vanemad mingil põhjusel ei saa või neil ei ole võimalik ülalpidamist anda oma lapsele, on ülalpidamiskohustus sätestatud vanavanematele ja lapse täiskasvanud õdedele ja vendadele. Vanavanemad, kelle varaline seisund seda võimaldab, on kohustatud ülal pidama oma alaealist lapselast, kui lapselapsel ei ole vanemaid, abikaasat või täisealiseks saanud last või kui nendelt ei ole võimalik ülalpidamist saada (perekonnaseadus, paragrahv 65). Täiskasvanud vend ja õde, kelle varaline seisund seda võimaldab, on kohustatud ülal pidama oma alaealist venda ja õde, kui neil ei ole vanemaid, vanavanemaid või kui nendelt ei ole võimalik ülalpidamist saada (perekonnaseadus, paragrahv 67).

Kui vanemad elavad lahus ja ei suuda kokku leppida, mil viisil lahus elav vanem võtab osa lapse kasvatamisest ja temaga suhtlemisest, lahendab vaidluse eestkostetasutus või vanema nõudel kohus (perekonnaseadus, paragrahv 52 lõige 2). Kui vanem ei täida lapse ülalpidamiskohustust, mõistab kohus teise vanema, eestkostja või eestkostetasutuse nõudel temalt välja elatise lapsele nõude esitanud vanema või eestkostja või isiku kasuks, kelle huvides on eestkostetasutus nõude esitanud. Elatis määratakse kindlaks igakuise elatusrahana, lähtudes kummagi vanema varalisest seisundist ja lapse vajadusest (perekonnaseadus, paragrahv 61, lõige 1 ja 2).

Lapse vanemalt vanemaõiguste äravõtmine või lapse äravõtmine vanemalt ei vabasta vanemat lapse ülalpidamiskohustusest. Kui laps on paigutatud kasvatusasutusse ja vanem ei täida kasvatusasutuses viibiva lapse ülalpidamiskohustust, mõistab kohus kasvatus- või eestkostetasutuse nõudel vanemalt välja elatise lapsele kasvatusasutuse kasuks, kus laps viibib (perekonnaseadus, paragrahv 55, 62).

Eesti laste hoolekandetasutustes on üksikuid lapsi, kelle vanemad maksavad lastele elatist. Kuna kohtutes võtab hagi arutamine ja lahenduse saamine on aeganõudev protsess, siis lastetasutused enamasti ei pöördu kohtu poole elatise saamiseks. Orvul ja vanemliku hoolitsuseta lapsel on õigus täielikule riiklikule ülalpidamisele (lastekaitse seadus, paragrahv 15).

Vanema surma korral ja, kui vanem on tunnistanud kehtestatud korras teadmata äraolijaks, määratakse tema alaealistele lastele toitjakaotuspension sellest sõltumata, kas nad olid toitja ülalpidamisel või mitte riikliku pensionikindlustuse seaduse paragrahv 13 kohaselt (RT I 1998, 64, 1009).

Toitjakaotuspensioni makstakse lapsele kuni 18-aastaseks saamiseni, päevases või statsionaarses õppevormis õppijale kuni 24-aastaseks saamiseni.

2000. aasta 1. jaanuari seisuga oli Eestis 14 007 alaealist (neist 764 olid orvud, 7105 meessoost ja 6902 naissoost) ja 5454 18-24-aastast õppurit, kelle üks või mõlemad vanemad on surnud ja kellele oli määratud toitjakaotuspension.

Tabel 9. Alla 18-aastased invaliidsuspensionärid ja toitjakaotuspensioni saavad isikud

	1997	1998	1999	2000
Toitjakaotuspensioni saajad	14 208	14 019	14 131	14007

Allikas: ESA 1999

5.6 Perekonnast ilma jäetud laps (artikkel 20)

Lastekaitse seaduse paragrahv 62 sätestab, et abijärgset abi ja tuge ning kaitset pakub lapsele varjupaik, mille tegevust reguleerib vastav põhimäärus. Lastekaitse seaduse kohaselt on varjupaiga juhtkond kohustatud informeerima varjupaika varjule tulnud lapsest tema elukohajärgset sotsiaaltöötajat ja politseid.

Varjupaik osutab abi ja kaitset abivajavatele lastele olenemata nende elukohast, tervislikust seisundist, rahvusest ja muudest tunnustest. Laps võib varjupaika minna omal algatusel, kui ta on lahkunud kodust, kasuvanema juurest või kasvatusasutusest talle oluliste probleemide tõttu. Varjupaika võib lapse viia ka iga täiskasvanu, kelle poole laps pöördub abi saamiseks.

Varjupaigas tagatakse vanemliku hoolitsuseta või ohtu sattunud lastele nende eale ja seisundile vastav hooldamine, meditsiinilise abi ja rehabilitatsiooni korraldamine, koos lapse elukohajärgse omavalitsusega tagatakse lastele nende õiguste ja huvide kaitse.

Tabel 10. Varjupaikadest abi, kaitset ja tuge saanud lapsed:

1996	1997	1998	1999
1470	1245	1296	1292

Allikas: ESA ...1999

Tabel 11. Laste varjupaika sattumise kolm suuremat põhjust protsentides laste koguarvust, kes viibisid varjupaikades:

	1997	1998	1999
Raske majanduslik olukord	9	26,5	27,6
Kodune hoolimatus	23,4	21,4	25,6
Hulkurlus	21,5	13	11,3

Allikas: ESA.... 1999

Tabel 12. Varjupaikades ja rehabilitatsioonikeskustes viibinud lapsed.(Varjupaik - asutus, mis pakub ajutist ööpäevast või päevast tuge, kaitset, abi. Rehabitatsioonikeskus - erivajadusega isikutele ööpäevast või päevast aktiivset rehabiliteerimist osutav asutus)

Viibimise põhjus	Varjupaigas 1997	Varjupaigas 1998	Rehabilit. kesk. 1997	Rehabilit. kesk. 1998
Vägivald	14	20	59	45
Perevägivald	170	122	19	17
Koolivägivald	15	1	6	10
Hulkurlus	268	169	2	6
Kodune hoolimatus	291	277	0	51
Alkoholi kuritarvitamine	94	57	5	2
Narkootikumide tarvitamine	13	9	3	4
Elukoha puudumine	86	86	4	3
Raske majanduslik olukord	113	339	5	9
Muud	181	216	186	251
Kokku	1245	1296	289	398

Allikas: Eesti statistika...2000

Lastekaitse seaduse kohaselt on orvul või vanemliku hoolitsuseta lapsel õigus täielikule riiklikule ülalpidamisele (paragrahv 15). Alates 1999. aastast tagatakse orvule ja vanemliku hoolitsuseta lapsele täielik riiklik ülalpidamine sõltumata taolise lapse hooldamise vormist (lastekodu, koolkodu, hooldamine perekonnas). Lastekodu on orbudele ja vanemliku hoolitsuseta jäänud lastele asenduskoduks loodud asutus. Koolkodu on puuetega kooliealistele lastele elamiseks, arendamiseks ja õpetamiseks loodud asutus. Eriinternaatkoolid on keha-, kõne-, meele-, ja vaimupuudega laste koolid. Praegu on Eestis veel lapsi, kelle koduks on eriinternaatkool, kuid tulevikus peaksid ka need lapsed elama vajadusel lastekodus (kui neile asendusperet ei leita), kust nad käivad vastavalt vajadusele erinevates koolides.

Laps paigutatakse lastekodusse või perekonnas hooldamisele (sotsiaalhoolekande seadus paragrahv 15), kui ta on orb või jäänud ilma vanemlikust hoolitsusest ja talle ei ole leitud eestkostjat või teda ei ole lapsendatud. Sotsiaalhoolekande seaduse alusel suunatakse lastekodusse laps, kelle toimetulekut ei ole võimalik tagada teiste sotsiaalteenuste või muu abi osutamisega (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 16). Võimalusel eelistatakse lapse paigutamisel perekonnas hooldamist, mis ei anna hooldusperele lapse seadusliku esindaja õigust ega kohustust. Hooldusperedesse paigutatud laste arv kasvas 1999. aastal, kui lisaks lastetoetustele hakati riigieelarvest katma laste ülalpidamiskulusid hooldusperes viibimise ajal

Tabel 13. Laste arv, kes on paigutatud eestkosteperekonda ja hoolduspererkonda 1996-1999

	1996	1997	1998	1999
Eestkoste	362	440	319	314
Perekonnas hooldamisele	125	130	320	610

Allikas: ESA...1999

Lapse lastekodusse paigutamisel tuleb arvestada 10-aastaseks saanud lapse taht, ka noorema kui 10-aastase lapse taht, kui tema arengutase võimaldab tema tahte arvestamist (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 31, 32).

Vene keelt kõnelevad lapsed paigutatakse lastekodusse, kus lapse koduseks keeleks on vene keel (töötajad on venekeelsed). Nii tagatakse lapsele tema keeleline ja kultuuriline järjepidevus.

Lapse lastekodusse paigutamisel antakse temaga kaasa dokumendid, mis sisaldavad andmeid lapse perekonna, sugulaste asukoha ja nende majandusliku olukorra kohta lapse enda, ta tervise ja hariduse kohta. Toimikus peavad olema dokumendid ka lapse pärandina saadud vara ja selle hooldaja ja lapse muude sissetulekute kohta (pension jt. lapsele laekuvad rahalised sissetulekud). Ühest perekonnast pärit õed ja vennad tuleb perekonnast eraldamisel jätta kokku, välja arvatud juhul, kui see on vastuolus laste huvidega (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 25). Lapsel on õigus saada teavet oma päritolu, kodust eraldamise põhjuste ja tulevikku puudutavate küsimuste kohta (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 25).

Lastekodud on üle läinud perelaadsele elukorraldusele. Lastekodus elavad lapsed rühmade e. peredena. Ühes peres on 8 - 10 last. Lastekodusse saabunud laps paigutatakse talle sobivasse peresse. Peredesse paigutamisel arvestatakse laste vanust, tervislikku seisundit, omavahelist sobivust jne. Õed - vennad elavad üldjuhul ühes peres. Pere tegevusplaan arutatakse koos pere lastega. Lastekodu direktor või direktori asetäitja nõustab ja kontrollib pere tegevust. Lastekodu kõrgemaks organiks on asutuse omaniku poolt loodud hoolekogu (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 17).

Lapse lastekodusse paigutamisel eeldatakse, et laps on lastekodus lühiajaliselt. Lapse elukohajärgne kohalik omavalitsus on kohustatud otsima lapsele eestkostjat või lapsendajat ning hoolitsemata tema sidemete säilitamise eest kodukohaga. Valla- või linnavalitsus võib lapsele leida ka kasupere. Valla- või linnavalitsus peab osutama vajadusel abi perekonnale, kellelt laps on ära võetud, et aidata luua eeldusi lapse tagasipöördumiseks perekonda (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 25 lõige 6). Alates 1999. aastast eraldatakse riigieelarve seadusega ettenähtud rahalised vahendid ka perekondadesse hooldamisele antud orbude ja vanemliku hoolitsuseta laste ülalpidamiskulude katteks. 1998. aastal läks lastekodudest oma vanemate juurde tagasi 119 last, lapsendati 52, eestkostele anti 6 ja perekonda hooldamisele 4 last (Sotsiaalministeeriumi statistika - ja analüüsi osakonna andmed).

Tabel 14. 1998- aasta lõpus hoolekandeesutustes elavad lapsed seal viibimise põhjuse järgi

Vanus	Orvud	Vanemliku hoolitsuseta	Vanemate avalduse põhjal	Kokku	Ajutiselt perekondades
0-2	1	80	29	110	0
3-6	7	117	61	186	3
7-14	85	605	171	861	9
15-17	23	235	66	324	1
Kokku	122	1166	411	1699	15

* Vanemate avalduse põhjal on lapsed paigutatud peamiselt koolkodusse võimetekohase hariduse ja rehabilitatsiooni saamiseks.

Allikas: Eesti statistika...2000

Tabel 15. Laste hoolekandeesutuste arv

	1990	1995	1996	1997	1998	1999
Üldlastekodud	12	17	17	17	24	27
Väikelastekodud	7	7	7	7	0	-
Erilastekodud	3	0	0	0	0	-
Koolkodud	4	7	8	8	7	6
Perelastekodud	0	0	2	3	3	4
Noortekodud	0	0	1	2	2	1
Segatüüpi	0	0	1	1	1	1
Kokku	26	31	36	38	37	39

Allikas: [Eesti statistika...2000](#)

Tabel 16. Hoolealuste arv laste hoolekandeesutustes

	1990	1995	1996	1997	1998	1999
Üldlastekodud	622	764	762	772	1143	1133
Väikelastekodud	286	317	338	335	0	-
Erilastekodud	116	0	0	0	0	-
Koolkodud	499	389	443	459	409	385
Perelastekodud	0	0	61	71	88	140
Noortekodud	0	0	19	20	36	24
Segatüüpi	0	0	35	29	23	28
Kokku	1523	1470	1658	1686	1699	1710

Allikas: [Eesti statistika...2000](#)

Tänavalapsed on alla 18-aastased lapsed, kes lühemat või pikemat aega elavad tänavamiljões. Nad hulguvad sihitult ühest kohast teise, nende eakaaslased ning sotsiaalsed suhted on tänaval. Ametlikult võib nende laste aadressiks olla märgitud nende vanematekodu aadress, kuid tegelikkuses on neil väga vähe, kui üldse kontakte nende täiskasvanute, vanemate, kooli, lastekaitse institutsioonide, sotsiaalteenustega, kellel lasub vastutus ja kohustused nende laste eest.

Tuginedes 1998. aastal sotsiaalministri poolt kokku kutsutud ümarlauavestlusele, milles osalesid kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste lastekaitsetöötajad ning eri ministeeriumide ja valitsusväliste organisatsioonide esindajad, on Eestis hinnanguliselt 10 last, kellel pole kodu ega perekonda ja kes veedavad oma elu tänavatel, 500 last, kes pidevalt hulguvad tänavatel, kuid kellel on kodu ja vanemad ning 3000-4000 last, kes on ohus sattuda tänavatele.

Konkreetne samm tänavalaste olukorra parandamiseks Eestis võeti ette 1998.a. suve hakul, kui kuulutati välja projektikonkurss "Tänavalapsed /Lapsed tänaval", kuhu said tänavalaste temaatikaga seotud projekte esitada erinevad selles valdkonnas juba tegutsevad valitsusvälised organisatsioonid ning ka kohalike omavalitsuste päevakeskused. Programmi rahastajad ja käivitajad olid Avatud Eesti Fond, King Baudouin Foundation ja lisaks Maailmapank, programmi kogumaksumus 2,5 milj. kr.

Programm kestab kaks aastat ning selle käigus antakse rahalist toetust erinevatele mittetulundusühingutele ja hoolekandeesutustele. Programm hõlmab ka ühiskoolitust, mille raames saavad projektijuhid vajalikke teadmisi ja kogemusi oma ideede paremaks teostamiseks.

Avatud Eesti Fondi poolt 1999.a. korraldatud tänavalaste teemalise ümaralaua tulemusena on hinnanguline olukord järgmine: Eestis on kusagil 4000 – 5000 last tänaval. Number tundub suurena, kuna see hõlmab koolikohustust mittetäitvaid ning vanemliku hoolitsuseta lapsi. Rääkides "Tänavalastest" kui lastest, kellel puudub kodu, elavad "tänaval", selliseid on kusagil 100 – 200.

Probleemsemad piirkonnad on Tallinn, Tartu ja Ida-Virumaa – täpsemalt Narva linn.

5.7 Lapsendamine (artikkel 21)

Perekonnaseaduse kohaselt võib last lapsendada üksnes lapse huvides. Lapsendamine toimub perekonnaseaduses ettenähtud korras kooskõlas lastekaitse seaduse põhimõtetega (lastekaitse seadus, paragrahv 66) ning vastavalt tsiviilkohtupidamise seadustiku nõuetele.

Perekonnaseaduse peatükk 10 sätestab lapsendamise sisu, otsustamise, nõusolekute andmise ja kehtetuks tunnistamise, samuti seab tingimuse teise riiki lapsendamiseks.

Lapsendamise otsustab kohus lapsendada sooviva isiku avalduse alusel, protsessi on kaasatud lapse parimate huvide tagamiseks kolmanda isikuna eestkostesutus.

Lapsendamiseks vajaliku andmed kogub ja valmistab ette eestkosteasutus kohtu korraldusel (perekonnaseadus, paragrahv 76).

Eestkosteasutus, kes on lapsendamisel kohtule arvamuse andja ja kohtuistungil osaleja, on maavalitsus (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahvid 7). Praktikas täidab seda ülesannet maavalitsuse sotsiaal- ja tervishoiu osakonna lastekaitsetöötaja, kelle ülesandeks on välja selgitada lapsendamise vajalikkus ja võimalikkus ning kas lapsendamine on lubatav ja vastab kõikidele nõuetele. Lastekaitsetöötaja kontrollib, kas lapse vanemad ja seaduslikud hooldajad on nõus lapsendamisega ning vajadusel võtab neilt nõusoleku lapsendamiseks. Vähemalt 10-aastaselt lapselt võetakse samuti nõusolek lapsendamiseks ja noorema kui 10-aastase lapse arvamust arvestatakse vastavalt tema arengule. Lastekaitsetöötaja nõustab vajadusel asjasse puutuvaid isikuid.

Lastekaitse töötaja valmistab ette lapsendada soovivad isikud, kontrollib nende psüühilist, tervislikku ja materiaalist valmisolekut lapse kasvatamiseks, teeb kodukülastusi ning vestleb lapsendada soovijatega ja nõustab neid lapsendamist puudutavates küsimustes.

1995. aasta septembris kinnitas sotsiaalminister lapsendamise juhendi, mis on soovitusliku iseloomuga juhendmaterjal ja mille alusel töötavad lastekaitse töötajad maakondades lapsendamist korraldades ja kohtunikud lapsendamist otsustades. Juhend reguleerib lapsendamise protseduuri reeglid.

Lapsendamist otsustab vastavalt tsiviilkohtupidamise seadustikule esimese astme kohtuna maa- või linnakohus.

Lapsendamine kuulub hagita avalduse korras kohtu poolt läbi vaatamisele kui juriidilise fakti tuvastamine. Hagita asjade korral vaatab kohus asja läbi avaldaja (lapsendaja), teiste huvitatud isikute (lapse seadusliku esindaja) ja riigi või kohaliku omavalitsuse täitevvõimu (eestkosteasutus) osavõtul. Avaldus esitatakse kohtule lapse elukoha järgi.

Kohtuotsus, mis tuvastab lapsendamise fakti, tuleb registreerida perekonnaseisuasutuses, kohtuotsus on aluseks sünniakti muudatuste tegemisel ja selle alusel lapse sünnitunnistuse väljastamiseks.

Kohtuotsusega kinnitatud lapsendamist ei saa kohtuvälises korras vaidlustada, lapsendamise kohtuotsust ei ole võimalik tühistada, kehtetuks tunnistamist saab nõuda ainult isik, kelle seaduslikke õigusi lapsendamise kohtuotsus rikkus.

Lapsendamine tekitab lapsendatu ja lapsendaja vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused. Lapsendamine on tähtajatu ega saa olla seotud tingimustega (perekonnaseadus, paragrahv 73).

Lastekaitse seaduse kohaselt võib toimuda lapsendamine teise riiki juhul, kui lapse eest ei ole võimalik vajalikul määral hoolitseda Eestis. See tähendab, kui lapsele ei leita Eestis lapsendajaid, eestkostjat, perekonnas või mujal hooldamise võimalust.

Eestkosteasutus on kohustatud vastavalt lapsendamise juhendile välja selgitama lapsele perekonna leidmise võimalused Eestis, edastades vastava informatsiooni lapse kohta teistele maakondadele. Kui kahe kuu jooksul lapsele Eestis perekonda ei ole leitud edastatakse teave lapsest Sotsiaalministeeriumile, kes korraldab vastavalt sotsiaalhoolekande seadusele lapsendamist teistesse riikidesse (sotsiaalhoolekande seadus, paragrahv 6).

Perekonnaseaduse kohaselt saab rahvusvaheline lapsendamine toimuda ainult sotsiaalministri nõusolekul (paragrahv 82).

Rahvusvahelise lapsendamise korral kohaldatakse samasuguseid põhimõtteid kui siseriikliku lapsendamise korral.

Vältimaks sobimatu kasu saamise võimalusi on teise riiki lapsendamine tsentraliseeritud Sotsiaalministeeriumisse, kus hoitakse informatsiooni lastest, kellele ei ole Eestis perekonda

leitud, ja lapsendajatest, kes pöördunud teistest riikidest sooviavaldustega lapsendada Eestist. Ei ole lubatud tegutseda erinevatel vahendajatel välja arvatud organisatsioonid teistest riikidest, kellel on oma riigis seaduslik õigus lapsendamist korraldada. Vastavad kokkulepped organisatsioonidega on sõlmitud turvalisema asjaajamise eesmärgil, samuti vältimaks eraviisilist lapsendamist ning võimalike vahendajate tegutsemist. Koostööpartnerid on kohustatud esitama dokumendid, mis tõendavad nende õigust lapsendamise alaseks rahvusvaheliseks tegevuseks ja juhul kui kõnealuse riigi seadus nõuab ka eriloa koostööks Eestiga.

Tõhus koostöö on välja kujunenud Eestis asuvate teiste riikide välisesindustega, keda Sotsiaalministeerium uutest koostööpartneritest teavitab.

Edaspidi seaduseparandusi ette valmistades on suund rahvusvahelist lapsendamist korraldavate organisatsioonidega kirjalike koostöölepingute sõlmimisele, mis fikseeriksid poolte tegevuse ja vastutuse lapsendamise korraldamisel ning tagaksid vastavuse rahvusvaheliste lepetega.

Eesti ei ole ühinenud laste kaitsel ja riikidevahelisel lapsendamisel tehtava koostöö Haagi konventsiooniga.

Tabel 17. Lapsendatud laste arv aastatel 1996-1999:

	1996	1997	1998	1999
Vanema abikaasa poolt lapsendatud laste arv	161	132	106	92
Uude perekonda lapsendatud laste arv	79	58	57	39
Rahvusvaheliste lapsendamiste arv	29	37	30	37
Lapsendamisi kokku	269	227	193	168

Allikas: ESA ... 1996-1999 Vanemliku hoolitsuseta lapsed

5.8 Lapse ebaseaduslik välismaale äraviimine ja tema sinnajätmine (artikkel 11)

Põhiseaduse järgi on igaühel õigus Eestist lahkuda. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata kohtu- ning kohtueelse menetluse tagamiseks ja kohtuotsuse täitmiseks. (põhiseadus, paragrahv 35). Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast. Ühtki Eesti kodanikku ei tohi välisriigile välja anda muidu, kui välislepingus ettenähtud juhtudel ning vastavas lepingus ja seaduses sätestatud korras. Väljaandmise otsustab Vabariigi Valitsus. Igal väljaantaval on õigus vaidlustada väljaandmine Eesti kohtus. Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse (põhiseadus, paragrahv 36).

Kriminaalkodeksi paragrahv 123' sätestab, et lapse müümise või ostmise eest karistatakse vabadusekaotusega kuni seitsme aastani. Lapse ümbervahetamise või varguse eest kättemaksu, omakasu või muul isiklikul ajendil karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani. Sama tegevuse eest isikute grupi poolt karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kaheksa aastani (KK , paragrahv 124)

Isiku pantvangi võtmise või pantvangina kinnipidamise eest tapmise, kehavigastuse tekitamise või selle isiku kinnipidamise jätkamise ähvardusel, sundimaks pantvangi vabastamise tingimusena riiki, rahvusvahelist organisatsiooni, füüsilist või juriidilist isikut või isikute gruppi mingi tegevuse toimepanemisele või sellest hoidumisele, karistatakse vabadusekaotusega kuni kümne aastani. Sama tegevuse eest, kui see põhjustas raske

tagajärje või pandi toime lapsealises suhtes, karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani (kriminaalkodeks, paragrahv 1241)

Karistusseadustiku eelnõus sätestatakse järgmised karistused:

noorema kui neljateistkümneaastase võõra lapse salajase või avaliku äraviimise eest isiku juurest, kelle hoole all laps seaduslikul alusel viibis, - karistatakse rahalise karistusega, arestiga või kuni 3aastase vangistusega. (karistusseadustiku eelnõu, paragrahv 183);

lapse müümise või ostmise eest karistatakse 1-5aastase vangistusega. (karistusseadustiku eelnõu § 184);

Võõra lapse asendamise eest teise võõra või oma lapsega eesmärgiga saada endale vale perekondlik kuuluvus või teiselt isikult seaduslik perekondlik kuuluvus ära võtta karistatakse rahalise karistusega, arestiga või kuni 3aastase vangistusega. Sama teo eest, kui see on toime pandud: pärandi saamise või muul omakasu eesmärgil või kui sellega on põhjustatud kodakondsuse muutumine, karistatakse 1-5aastase vangistusega (karistusseadustiku eelnõu, paragrahv 185) .

5.9 Väärkoheldud ja hooletusse jäetud laps (artikkel 19) ja lapse psüühiline ja füüsiline paranemine ning ühiskonda reintegreerimine (artikkel 39)

Laste kaitse vägivalda ja ekspluateerimise eest on reguleeritud seadustepaketiga, kuhu kuuluvad lastekaitse seadus, kriminaalkodeks, kriminaalmenetluse kodeks, haldusõigusrikkumiste seadustik, täitemenetluse seadustik, alaealiste mõjutusvahendite seadus, pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadustik (RT I 1998, 2, 42).

Haldusõigusrikkumiste seadustiku kohaselt on alaealise kaasamine haldusõigusrikkumisele raskendavaks asjaoluks. Haldusõigusrikkumistena käsitletakse alaealise jooalseisundisse viimist, alaealisele alkoholsete jookide ostmist ja müümist ning lapse kasvatamise ja õpetamise kohustuste täitmatajättmist (paragrahv 26).

Lastele alternatiivsete mõjutusvahendite kohaldamise võimalusi reguleerib Alaealiste mõjutusvahendite seadus, mis annab pädevuse alaealiste asjade komisjonile ning loetleb mõjutusvahendite liigid ja tingimused.

Sotsiaalhoolekande seadus paneb laste hoolekande korraldamise ja laste arenguks soodsa keskkonna loomise kohustuse kohalikule omavalitsusele, kes võtavad tarvitusele abinõud nii laste väärkohtlemise juhtude ennetamiseks kui vajaliku abi osutamiseks.

Koostöös kolmanda sektoriga pööratakse järjest enam tähelepanu avalikkuse teavitamisele laste väärkohtlemise problemaatikast. Eesti Lastekaitse Keskliit ja Eesti Lastefond on läbi viinud mitmeid meediakampaaniaid, et juhtida üldsuse tähelepanu lastekaitse probleemidele.

Laste väärkohtlemise teema on viidud eelhariduse ja üldhariduskoolide õppekavadesse ning lastega töötavate spetsialistide väljaõppeprogrammidesse, alates 1998/99 õppeaastast ka Politseiakadeemia õppekavasse, et tagada vägivalda ohvriks langenud lapse õige kohtlemine uurimis- ja kohtuorganite poolt.

Avalikkuse teavitamiseks on välja antud mitmeid trükiseid: 1997 käsiraamat *Laste väärkohtlemine* (aastal 2000 ilmub ka venekeelsena), arvukalt infobülletään ja teabevoldikuid, et tagada hädasolevast lapsest teada-andmine ja kohene abinõude rakendamine, (vt pkt 4.7).

Laste seksuaalne väärkohtlemine.

Vastavalt lastekaitse seaduse paragrahvile 33 peab laps olema kaitstud igasuguse seksuaalse ärakasutamise eest. Seksuaalkuriteod, kus kuriteo objektiks on lapsed, on rasked isikuvastased kuriteod. Nende kuritegude puhul on meil tegemist väga suure latentsusega, neid kuritegusid on raske avastada ja tõendusmaterjali – asitõendite jne. kogumine praegu kehtiva kriminaalmenetluse kodeksi puhul tekitab väärkoheldud lapsele uusi kannatusi.

Positiivsena peab mainima asjaolu, et Tartu Laste Tugikeskuse initsiatiivil, mida on toetanud Tartu prokuratuur, sotsiaaltöötajad ja noorsoopolitsei, on püütud lahendada olemasolevat probleemi seksuaalselt väärkoheldud lapse eeluurimistoimingute läbiviimisel üheaegselt erinevate institutsioonide koostööna jäädvustades need videolindile. Tartu politseiprefektuuris on loodud 1999. aasta sügisel spetsiaalne seksuaalselt väärkoheldud laste ülekuulamis-mängutuba koos vastava tehnilise sisustusega.

Kuna antud kuriteod on enamuses riikides väga suure latentsusega võib arvata, et ametlik politseistatistika ei näita tegelikku olukorda. Politseistatistikast nähtub, kui palju laste vastu toime pandud seksuaalkuritegusid on registreeritud riigis viimase kuue aasta jooksul.

Seoses noorsoopolitsei uuele aruandluse süsteemile ülemine misega, oli 1999. aastal esmakordselt võimalik saada ülevaadet lastest, kes olid erinevate vägivallategude ohvrid. Alljärgnevad arvud on teadaolevate juhtumite kohta, neis ei kajastu juhtumid, mis politsei ametisse ei jõudnud.

Noorsoopolitsei andmeil oli 1999. aastal erinevate vägivallategude ohvriks langenud lapsi – kokku 460 (need on lapsed – ohvrid, kes on jõudnud noorsoopolitsei vaatevälja ja kellega on politsei tegelenud), neist:

koolivägivalla ohvreid 165;

perevägivalla ohvreid 59 (nende hulgas on ka peresisese seksuaalvägivalla ohvrid);

seksuaalkuritegude ohvreid 72.

Alljärgnevalt on toodud kriminaalkoodeksi 4. peatükis (isikuvastased kuriteod) sisalduvaid seksuaalkuritegusid, kus kuriteo ohvriks on langenud lapsed:

alaealise vägistamine;

lapseealise vägistamine;

sugulise kire rahuldamine ebaloomulikul viisil teadvalt noorema kui 16-aastase isikuga;

suguühendus noorema kui 14-aastase naissoost isikuga;

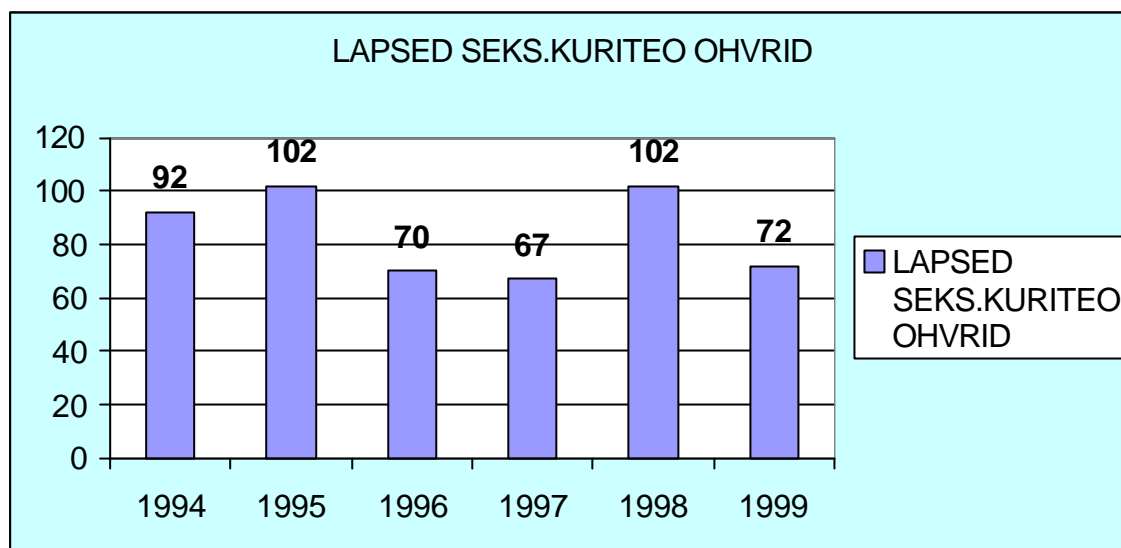
sugukõlvatu tegevus noorema kui 16-aastase isiku suhtes;

pederastia teadvalt noorema kui 16-a. isikuga.

Tabel 18, 19. Laste vastu suunatud seksuaalkuriteod, mis registreeriti 1994 – 1999. aastal

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
§ 115lg2p3	30	33	27	28	18	22
§ 115lg3p2	17	17	9	9	5	2
§ 1151lg2	29	31	17	15	50	32
§ 116	5	1	1	1	3	1
§ 117	8	16	12	13	15	11
§ 118 lg2	3	4	4	1	11	4

KOKKU: 92 102 70 67 102 72

Allikas: Politseiamet

Turismi kui majandusharu arenguga on uue tendentsina tekkinud poiste seksuaalne ärakasutamine välismaalaste poolt, mida näitab pederastiaga seotud kriminaalasjade kasv viimastel aastatel.

Kokkuvõtlikult peab mainima asjaolu, et nii suurt kasvu nagu alaealiste kuritegevuses tervikuna ei ole laste vastu suunatud seksuaalkuritegude puhul toimunud ja kõikumised viimastel aastatel on seletatavad kriminaalasjade väikse arvuga, sest antud kuriteoliigid on väga suure latentsusega. Teatud positiivset rolli on siin mänginud meie seadusandluse karmistamine alates 1995. aastast antud valdkonnas, mille tulemusi võib tunda eriti seoses alaealiste prostituutide kasutamisega lõbumajades.

Kui enne 1995 aasta seadusandluse muudatusi võis politseiopratsioonide käigus lõbumajades kohata peaaegu alati 16 –17 aastaseid tüdrukuid, siis pärast 1995 aastat peale kahte kohtuasja vahendajate üle, kes kasutasid alaealiste teenuseid, on olukord muutunud tunduvalt. Politseiopratsioonide käigus lõbumajades kohatakse väga harva alaealisi tüdrukuid ja isegi sellistel juhtudel on tegemist tüdrukute poolse pettusega oma vanuse varjamisel.

Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus võeti vastu 1997.a. ja jõustus 1.05.1998.a. Selle seaduse alusel on täiendatud meie haldusõigusrikkumise seadustik paragrahvi 154, kus on ette nähtud antud seaduse nõuete rikkumise eest rahatrahv kuni 150 päevapalgani. Kogemus antud seaduse ellu rakendamisel paraku praegu veel suures osas puudub. Eesti seadusandlus – kehtiv kriminaalkodeks on selles valdkonnas küllaltki hästi reguleeritud. 1995.a. muudetud kriminaalkodeksi uus redaktsioon sisaldas näiteks järgnevaid uusi kuriteo liike:

alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujutava teose valmistamine;
isiku kallutamine prostitutsioonile või prostitutsiooni vahendamine.

Enne uue kriminaalkodeksi muudatuste jõustumist kasutati näiteks viimase kuriteo kvalifitseerimisel (alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele või prostitutsioonile).

Võtame vaatluse alla kuriteod, mis on suunatud alaealise kõlbelsele ja moraalsele rikkumisele. Vaadeldavate kuritegude dispositsioonid ning sanktsioonid kuuluvad kriminaalkodeksi 11.peatükki – kuriteod avaliku korra ja ühiskondliku julgeoleku vastu:

alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujutava teose omandamine, hoidmine, vedu, edasiandmine, levitamine, demonstreerimine või muul viisil kättesaadavaks tegemine;
vägivalda või julmust propageeriva teose levitamine või demonstreerimine või muul viisil alaealisele kättesaadavaks tegemine;

alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujutava teose levitamine või demonstreerimine;

alaealist erootilises või pornograafilises situatsioonis kujutava teose valmistamine (koodeksis 1995.a.-st);
 alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele või prostitutsioonile (1995. aastast kasutatakse seda paragrahvi põhiliselt nende kriminaalrajade kvalifitseerimiseks, kus on tegemist alaealise kaasatõmbamisega kuritegevusele, sest kriminaalkoodeksis on prostitutsioonile kallutamise kohta olemas nüüd eraldi paragrahv);
 alaealise kallutamine prostitutsioonile või prostitutsiooni vahendamine alaealise suhtes (koodeksis 1995.a.)

Tabel 20. Viimasel kuuel aastal oli seksuaalkuritegusid registreeritud järgnevalt:

Kriminaalkoodeksi paragrahv	1994	1995	1996	1997	1998	1999
200 lg 1	0	0	1	1	0	0
200 lg 2	0	0	0	0	0	0
200 lg 3	0	1	0	0	0	0
200-3 lg 1	0	0	1	0	0	0
200-3 lg 2	0	0	0	0	0	0
202	6	11	91	99	80	79
202-6lg3p2	0	1	0	3	1	1

Allikas: Politseiamet

Kui enne karistuste karmistamist kriminaalkoodeksis 1995. aastal valmistati noorsoopolitsei andmetel Eestis vähemalt 3 pornofilmi alaealiste osavõtul, mille eest ei olnud võimalik määrata karistust, siis peale vastavaid muudatusi ei ole politseil enam andmeid taolisest tegevusest.

Noorsoopolitsei andmetele tuginedes võib esile tuua alaealiste prostituutide arvu alates 1994.a. kusjuures peab arvestama asjaoluga, et prostitutsioon ei ole põhjus noorsoopolitsei andmepanga sattumiseks, sest prostituudi tegevus ei ole karistatav vastavalt meie seadusandlusele.

Tabel 21. Alaealiste prostituutide arv noorsoopolitsei andmepangas 1994-1999.

Allikas: Politseiamet

Alaealiste prostituutide arv võib olla suurem ja erinevate ekspertide arvamuse kohaselt, mis ühtib ühiskondlike organisatsioonide arvamusega, võib Eestis olla 100-120 alaealist prostituuti, kellest rõhuva enamuse moodustavad 16-17 aastased neid. Noorsoopolitsei andmepangas on ainult alaealised, kes on sooritanud mingi õigusevastase teo ja võetud selle eest vastutusele ning prostituudi tegevus kaasneb sellele. Probleemid on olemas ja neid peab lahendama.

5.10 Lasteasutusse paigutatud lapse õigus perioodilisele tingimuste ülevaatamisele (artikkel 25)

Haridusministri 02.06.1999. a määrusega nr 33 "Erilasteaeda (erirühma), sanatoorsesse kooli, hälvikute erikooli (eriklassi) vastuvõtmise ning väljaarvamise aluste ja korra kinnitamine" sätestatakse laste erilasteaeda ning õpilaste sanatoorsesse kooli ja hälvikute erikooli vastuvõtmise ning väljaarvamise alused ja kord. Laps võetakse erilasteaeda (erirühma) ning õpilane sanatoorsesse kooli ja hälvikute erikooli (eriklassi) nõustamiskomisjoni otsuse ning lapsevanema või eestkostja kirjaliku avalduse alusel.

Erilasteaia sobitusrühma võetakse vastu keha-, kõne-, meele-, vaimupuudega, psüühikahäiretega ja autistlike lapsi.

Kuueaastaseid kuulmispuudega lapsi võib vastu võtta vastavate koolide juures asuvasse ettevalmistusrühmadesse. Arendusrühma võetakse vastu erinevates astmetes vaimse

alaarenguga lapsi. Liitpuude korral suunatakse laps tema arengut enim soodustavasse erilasteaeda (erirühma) või moodustatakse eraldi rühm. Liitpuudega laste rühma võetakse vastu lapsi, kes on pimekurdid; kuulmispuudega, millega kaasneb vaimne alaareng; nägemispuudega, millega kaasneb vaimne alaareng või kehapuudega, millega kaasneb vaimne alaareng.

Raskelt kulgevate somaatiliste haigustega laste sanatoorsesse kooli võetakse vastu õpilasi, kellel on raskelt kulgevad somaatilised haigused või dekompensatsiooni perioodis või ägenemisstaadiumis krooniline somaatiline haigus.

Liitpuude korral suunatakse õpilane tema arengut enim soodustavasse erikooli (eriklassi) või moodustatakse eraldi klass.

Sotsiaalministri 27.05.1999. a määrus nr 41 "Koolikohustuse täitmise edasilükkamise taotluse rahuldamise tingimuste ja korra kinnitamine" sätestab koolikohustuse täitmise edasilükkamise tingimused, mille aluseks on lapse tervise seisund. Koolikohustuse täitmine lükatakse edasi vaid juhul, kui selles ajavahemikus tagatakse lapsevanema poolt lapse arenguks ja taastusraviks vajalik keskkond ning võimalus jätkata alushariduse omandamist kuni kooliminekuni.

Tervishoiukorralduse seadus, mis võeti vastu 18.01.1994, sätestab tervishoiuasutuste õigusliku seisundi ja tervishoiusüsteemi finantseerimise alused.

Seaduse alusel on lapse vanemal või eestkostjal õigus saada arstilt ülevaadet lapse tervisliku seisundi kohta.

Sotsiaalministri 06.06.1997.a. määrusega nr. 23 "Arstiabi kvaliteedi hindamine" on moodustatud alaliselt tegutsev arstiabi kvaliteedi ekspertkomisjon, mille ülesanded on arstiabi kvaliteedi kontrollimise korraldamine raviasutustes, sõltumata raviasutuse omandivormist; meditsiinilise auditi (edaspidi audit) korraldamine ja koordineerimine; auditi tulemuste läbivaatamine ja ekspertotsuste tegemine; arstiabi kvaliteedi standardite määratlemine ja esitamine ministrile kinnitamiseks; haigekassade ja raviasutuste vaheliste arstiabi kvaliteedialaste vaidlusküsimuste lahendamiseks ettepanekute tegemine ning raviasutuse ja patsiendi vahelistele arstiabi kvaliteedialastele vaidlusküsimustele eksperthinnangu andmise korraldamine patsiendi, haigekassa ravikindlustusnõukogu või kindlustusorganisatsiooni ning Sotsiaalministeeriumi tervishoiuosakonna taotlusel.

6. TERVIS JA HEAOLU (artikkel 6 paragrahvid 2, 23, 24)

6.1 LAPSED JA TERVIS

6.1.1 Olukord

Eestis rahvastiku loomulik iive on negatiivne alates 1991. aastast. Iive on negatiivne nii sündimuse languse kui surmade arvu kasvu tõttu. Viimastel aastatel on Eesti elanike keskmine eluiga mõnevõrra kasvanud ning saavutanud 80-ndate aastate lõpu taseme, naiste puhul isegi ületanud selle. Seda on mõjutanud ka imikusuremuse vähenemine.

Tabel 22. Imikusuremus (alla 1-aasta vanuseid lapsi 1000 elussünni kohta), (IMR)

Aasta	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
IMR	14,8	12,4	13,4	15,8	15,8	14,5	14,8	10,4	10,1	9,3

Allikas: ESA ... 1999

Imikusuremus (0-1-aastaste laste suremus) on Eestis vähenenud, kuid on võrreldes arenenud riikidega siiski kõrge. Imikusuremuse tõus 1992-1993 oli osaliselt tingitud faktist, et alates 1992.a. võeti kasutusele uus sünni definitsioon, mille kohaselt hakati registreerima alates 22. rasedusnädalast (senise 28 nädala asemel) ja 500 grammise (senise 1000 grammise) sünnikaaluga laste sünde.

Tabel 23. Laste suremuse vanuskordajad (1000 selles vanuses lapse kohta)

Vanus	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
0-4	3,79	3,20	2,93	3,48	3,08	2,75	3,33	2,19	2,35	2,32
5-9	0,60	0,54	0,43	0,48	0,45	0,38	0,48	0,41	0,40	0,35
10-14	0,45	0,47	0,37	0,53	0,47	0,45	0,40	0,43	0,36	0,26
15-19	1,17	1,21	1,18	1,07	1,11	1,23	1,14	0,72	0,96	0,75

Allikas: [Rahvastik I...1999](#)

1-18-aastaste laste puhul on kõige olulisemaks surma põhjuseks õnnetusjuhtumid, mürgitused ja traumad (vt. tabel 24). Viimastel aastatel on suurenenud 1 - 14-aastaste laste suremus õnnetusjuhtumite tõttu. Poiste suremus on kõrgem kui tüdrukutel. Koolieelikute surma peamised põhjused on uppumine, kukkumine ja mürgistus. Kooliealistel on peamiseks surma põhjuseks liiklustraumad. Sagenenud on kooliealiste laste enesetapud.

Tabel 24. Kuni 19-aastaste noorte surma põhjused 1998 (100 000 vastavas eas inimese kohta)

Surma põhjus	0	1-4	5-9	10-14	15-19
Kõik põhjused	928,8	72,6	35,2	26,0	74,8
sealhulgas					
Nakkus- ja parasiithaigused	48,9	3,7	0	0,9	1,9
Kasvajad	0	9,3	4,1	5,4	6,6
Hingamiseldundite haigused	97,8	1,9	2,1	0	1,9
Kaasasündinud väärarendid	227,0	16,8	2,1	0,9	0,9
Perinataalperioodi patoloogia	366,6	0	0	0	0
Õnnetusjuhtumid, mürgitused, traumad	97,8	33,5	19,7	14,4	53,1
Sealhulgas liiklusvahendiga seotud	0	7,5	2,1	3,6	18,0
Kukkumised	8,1	1,9	1,0	0,9	1,9
Enesetapud	0	0	1,0	4,5	13,3
Tapmised	0	1,9	2,1	0	6,6
Uppumine	0	13,0	8,3	2,7	0

Allikas: ESA, Rahvastik II 1998

Tabel 25. 0-19-aastaste suremuskordajad surma põhjuse järgi 1995-1998 (100 000 vastavas vanuses inimese kohta)

Surma põhjus	1995*	1996	1997	1998
Kõik põhjused	119,5	83,2	88,9	77,8
sealhulgas				
Nakkus - ja parasiithaigused	3,1	1,2	2,6	2,9
Kasvajad	8,3	9,2	5,1	5,8
Vereringeelundid	1,5	1,2	1,8	0,8
Hingamiseldundite haigused	4,4	4,3	5,1	4,5
Kaasasündinud väärarengud	11,7	10,8	9,8	12,4
Sünniperioodis tekkivad teatavad seisundid	27,4	17,3	15,7	11,9
Surma välispõhjused	52,5	32,6	40,9	31,9
Sõidukiõnnetused	11,9	9,5	14,7	7,9
Kukkumised	1,7	1,0	1,0	1,5

Juhuslik uppumine	10,5	3,5	9,8	4,7
Mürgistused	1,4	1,9	1,2	1,3
Suitsu, tule, leekide toime	7,1	1,5	2,1	1,8
Enesetapud	4,8	4,8	5,1	5,2
Tapmised	4,3	3,8	2,6	2,6

Allikas: ESA Rahvastikustatistika sektor * 1995. aastal lisandusid 2 15-19-aastast Estoniaal hukkunud

Laste haigestumiste põhjustena on esikohal ägedad hingamisteede haigused, mis moodustavad 31 % hospitaliseerimise põhjustest. Sagenenud on haigestumine allergilistesse haigustesse. Suurenenud on ka haigestumine erinevatesse nakkushaigustesse, kuid senine vaksineerimise korraldus on aidanud suuremaid nakkuspuhanguid ära hoida.

Erinevate uuringute põhjal võib väita, et laste toitumine tervikuna on muutunud tervislikumaks tänu toidu sortimendi mitmekesisumisele. Puuviljade tarbimine laste ja noorte seas on märgatavalt kasvanud. 1998. aasta andmetel söid 59% 15 aastastest noortest puuvilju üks või rohkem korda päevas. Suurenenud on nii puuvilja kui juurvilja söömine – 1998.aasta andmetel söi noortest 44% üks ja enam korda päevas värsked juurvilju, juurviljade mittedööjaid oli 4%. Väike osa (3-15%) noortest söi kartulikrõpse üks ja enam korda päevas. Leiva tarbimine on aga märgatavalt vähenenud, leiba söi vaid 54% noortest. Suure rasvasisaldusega piima tarbimine on oluliselt langenud. Vähene on siiski kala ja kalatoodete tarbimine. Maapiirkondades on põhitoiduaineteks olevate leiva, saia, kartuli ja rasvase piima tarbimine suurem.

Laste kehaline aktiivsus ei ole viimaste aastate jooksul oluliselt muutunud. Koolinoorte hulgas oli 1998. aasta andmetel iga päev liikujaid 24% ja kehaliselt väga passiivseid 4%.

Eestis on levinud suitsetamine. Iga teine mees ja iga viies naine suitsetab regulaarselt. Pooltes lastega kodudes suitsetatakse, tervisekasvatus ja suitsetamist tauniv hoiak on tasemel vaid üksikutes koolides. Kooliõpilaste tervisekäitumise rahvusvahelisest uuringust 1998.a. selgus, et 15-aastaste seas suitsetab regulaarselt 17% poistest ja 6% tüdrukutest. Iga päev suitsetavate tütarlaste arv on märgatavalt suurenenud. 21-25-aastastest noormeestest ei olnud kunagi suitsetanud 32%, tütarlastest 62%.

Alkoholi pruugitakse 15-16-aastaste noorte hulgas suhteliselt palju: ainult 5-6% pole selles vanuses veel alkoholi proovinud. Regulaarselt kasutab alkoholi 63% ja suitsetab 32% üliõpilastest. 10% tudengitest peab tervisele ohtlikuks paari klaasi joomist iga päev ja 57% arvab ohtliku olevat üle 4 klaasi alkoholi päevas. 1996.a. Eesti terviseuuringu andmetel ei olnud 21-25 aastastest noormeestest kunagi alkoholi tarvitanud 13%, tütarlastest 28%.

Psüühikahäirete sagedus on viimastel aastatel tõusnud. Uuringute tulemused näitavad, et õpilaste stressinivoo on kõrgem kui õpetajatel, kellel on stressi põhjustavaid tegureid rohkem. Selgunud on samuti, et nii õpilastele kui õpetajatele ei ole spetsialistide-psühholoogide abi vajalikul määral kättesaadav.

1998.a. teostatud uuringus kurtsid üle 60% õpilastest kooliväsimust, 34% õpilastest märkisid, et neil on suuremaid või väiksemaid raskusi pedagoogidega. Noortel esines erinevaid psühhosomaatilisi kaebusi 1998.a. sagedamini kui 1994.a., üldisemateks kaebusteks on ärrituvus, närvilisus ja väsimus/jõuetus.

1996. ja 1997. aastal teostatud 8.-12. klasside õpilaste küsitlusest selgus ootuspärane seos perekonna majandusliku olukorra, turvalisuse ja isa joomise vahel. 1996.a. terviseuuringu andmetel oli depressiooni 4-5% 16-25-aastastest meestest ja 11% naistest.

17% õpilastest leidsid, et nad on kaasõpilaste, õpetajate või vanemate poolt tõrjutud. Tõrjutuse peamiseks põhjuseks pidasid õpilased pere rasket majanduslikku olukorda, inetut välismust, vanemate joomist ja sellest tulenevalt ka viletsamaid riideid, vähem taskuraha ja

meelelahutusvõimalusi. Õpilaste tõrjutusest olid teadlikud 30% õpetajatest ja 24% lapsevanematest. Viieandast klassist kuni kümnendani ei soovinud õpilastest kaitsevække minna 11%, 11. ja 12. klassides oli neid juba kolm korda enam.

Eestis puuduvad siiani usaldusväärsed andmed kodu- ja koolivägivalla kohta. Üldisi trende saab jälgida laste varjupaikadesse ja rehabilitatsioonikeskustesse pöördumise põhjuste alusel (vaata p.5.6).

61% 1-14aastaste poiste ja 37,5% samaealiste tüdrukute surmajuhtude põhjustajaks Eestis on vigastused ja mürgistused. Igal aastal tapetakse omaenda vanemate poolt Eestis keskmiselt 4 last. 5-19-aastaste suremus õnnetuste, mürgistuste ja vägivalla tõttu on Eestis Ida-Euroopa riikide hulgas üks kõrgeimaid.

1/5 lastega toimuvatest õnnetusjuhtumitest juhtub koolis. 70% neil juhtudest on tegemist sporditraumaga, neile järgnevad traumad vabal ajal.

Eesti on joogiveega hästi varustatud maa. Ühisveevärk on kõigis linnades ja asulates. Maaelanikkond kasutab madalaid üksik-, puur- või salvkaevusid. Joogivesi peab vastama veeseaduse (RT I 1994, 40, 655; 1996, 13, 240; 1998, 61, 987) alusel kehtestatud joogiveenõuetele. Joogivee kvaliteedi vastavust standardile peavad kontrollima ühisveevärgivett tootvad ettevõtted. Riiklikku järelevalvet vee kvaliteedi üle teostab tervisekaitseinspeksioon. Seadusandlikult reguleerivad joogivee käitlemist veeseadus, joogivee standard ja sotsiaalministri määrus, mis muudab standardi kohustuslikuks veetootjale ja järelevalveorganitele. Kolme viimase aasta jooksul ei ole Eestis veega seondatavaid haiguspuhanguid .

Toitlustamine koolieelses lasteasutuses on reguleeritud sotsiaalministri 25. oktoobri 1999. a määrusega nr. 64 "Koolieelse lasteasutuse tervisekaitse-, tervise edendamise, päevakava koostamise ja toitlustamise nõuete kinnitamine".

Toit peab vastavalt 1999.a. vastuvõetud toiduseadusele olema ohutu. Toit tuleb valmistada võimalikult värsketest, töötlemata toiduainetest, arvestades sotsiaalministri 14. detsembri 1995. a määrusega nr 62 kinnitatud «Eesti toitumissoovitusi».

Enne töölepingu sõlmimist ja edaspidi perioodiliselt peavad lasteasutuse töötajad läbima tervisekontrolli sotsiaalministri 23. detsembri 1997. a määrusega nr 44 kinnitatud «Tervisekontroll nakkushaiguste leviku tõkestamiseks» nõuete kohaselt.

6.1.2 Seadusandlus, probleemide lahendamiseks teostatavad tegevused

1995.aastal kiideti Vabariigi Valitsuse poolt heaks Eesti tervishoiupoliitika.

Tervishoidu reguleerivad riikliku ravikindlustusseadus (RT I 1991, 23, 272; I 1999, 7, 113), tervishoiukorralduse seadus ((RT I 1994, 10, 133; 1995, 57, 978; 1997, 86, 1462; 1999, 97, 860), rahvaterviseseadus (RT I 1995, 57, 987; 1999, 88, 804) ning ravimiseadus (RT I1996, 3, 56; 1996, 49, 954; 1998, 36/37, 554).

Tervishoiukorralduse seadus sätestab, et igal Eesti Vabariigi territooriumil viibival inimesel on õigus vältimatule arstiabile. Vältimatu on arstiabi olukorras, kus selle edasilükkamine ohustab otseselt inimese elu või tervist.

Riikliku ravikindlustuse seaduse alusel kaetakse kindlustatute ja nende ülalpidamisel olevate perekonnaliikmete, kuni 18-aastaste laste, päevases õppevormis õppivate õpilaste ja üliõpilaste, kuni 18-aasta vanust lapsinvaliidi või lapseeest invaliidi hooldava vanema, eestkostja või hooldaja, kuni 3 aastast last kasvatavate isikute ja rasedate ravikindlustuse kulud.

Muudatused tervishoiukorralduses (üleminek ravikindlustusele ja suund esmatasandi arstiabi väljaarendamisele) on mõjutanud traditsioonilist emade ja laste terviseteenistust. Eelkõige puudutab see pediatrilist teenindust. 1999. aastal töötas Eestis 446 lastearsti (1997. Aastal 539 lastearsti). Üleminek perearsti süsteemile andis osa ülesandeid pediatritelt perearstidele ning vähendas ühtlasi ka pediatrite arvu.

Sotsiaalministri määrusega 16. jaanuarist 1995. a. nr. 4. kinnitati kuni 7-aastaste laste arstlikud profülaktilised läbivaatused. Profülaktilise abi eesmärgiks on tervisehäirete varane avastamine, arengust kõrvalekallete varane avastamine, vaksineerimine, lapsevanemate igakülgne nõustamine. Arstlike profülaktiliste läbivaatuste sagedus on ühitatud vaksineerimiskalendriga, "Immunoprofülaktika programm aastateks 1998-2000" on kinnitatud Vabariigi Valitsuse 8. detsembri 1993. a. määrusega nr. 170.

Vaksineerimisi teostatakse tuberkuloosi, difteeria, teetanuse, läkaköha, poliomüeliidi ja leetrite vastu vastavalt vaksineerimiskalendris toodud sagedusele ja iseloomule.

Sotsiaalministri 29. juuli 1997. a. määrusega nr. 33 "Sünnieelne diagnostika" kinnitati meetodiline juhend pärilike haiguste sünnieelseks diagnostikaks. Imikute ja väikelaste regulaarne tervisekontroll toimub vastavalt sotsiaalministri määrusele 16. jaanuarist 1995. a. nr. 4. kuni 7-aastaste laste arstlikud profülaktilised läbivaatused.

Sotsiaalministri 25. oktoobri 1999. a. määruse nr. 64 "Koolieelse lasteasutuse tervisekaitse-, tervise edendamise, päevakava koostamise ja toitlustamise nõuete kinnitamine" alusel peab koolieelses lasteasutuses olema tervishoiutöötaja, kelle tegevuse eesmärgiks on peamiselt haiguste ennetamine ja tervisedendamine, pöörates ühtlasi tähelepanu tervist edendavale tegevusele kools.

Tänu paremale hõlmatusale kaitsepoogetega ja vaktsiinide kvaliteedi paranemisele on vähenenud laste haigestumine leetritesse, punetistesse ja läkaköhasse. 1998.aastal vaksineeriti arvelolevatest lastest difteeria, teetanuse, läkaköha ja poliomüeliidi vastu 88% lastest, leetrite vastu 72% a tuberkuloosi vastu ~100% lastest.

Alates 1994.aastast on tõusnud haigestumus tuberkuloosi. Valitsus on heaks kiitnud "Tuberkuloositõrje riikliku programmi aastateks 1998-2003".

Programmi raames on rakendatud otseselt kontrollitav ravisüsteem, loodud tuberkuloosiregister ning reorganiseeritud laborid, teostatud koolitust: loenguid, seminare, infopäevi juhtkonna ja haigekassade esindajatele, kopsu-ja esmatasandi arstidele.

Tabel 26. Uued aktiivse tuberkuloosi haigusjuhud.

Vanus	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
0-14	5	5	4	4	9	18	16	27	10	14
15-19	5	10	8	7	23	19	22	16	23	17

Allikas: [Eesti statistika...1999](#)

Sotsiaalministeeriumis on välja töötatud immunoprofülaktika riiklik arengukava, mille eesmärgiks on nakkushaiguste leviku tõkestamine ja raskete tagajärgedega haigestumise vältimine vaksineerimise kaudu tulenevalt Maailma Tervishoiuorganisatsiooni soovitustest ja olemasolevatest teadusuuringutest. Arengukava ülesanneteks on immunoprofülaktika korraldamine eesmärgiga saavutada ja säilitada kaheaastaste laste 95% hõlmatus vaksineerimisega difteeria, teetanuse, poliomüeliidi, leetrite, mumpsu ja punetiste vastu ning 90% hõlmatus läkaköha vastu, samuti laste ja noorukite 95% hõlmatus revaksineerimisega, aga ka rasedate kohustuslik uurimine B-hepatiidi tekitaja kandluse suhtes, viiruskandjate ja kuni 13-aastaste laste vaksineerimine B-hepatiidi vastu.

Sotsiaalministri 25. jaanuari 1999. a. määruse nr. 1 "Haiguste ennetamisele suunatud abinõude rahastamine" alusel rahastatakse järgmisi laste haiguste ennetamisele suunatud tegevusi:

- vastsündinutele: vaksineerimine hepatiit-B vastu;
- väikelastele (0-1 aastat): ujumine;
- 1-7-aastastele lastele: profülaktiline läbivaatus; hambahaiguste profülaktika;
- koolilastel: koolitervishoid; 3. klassi õpilaste vaksineerimine hepatiit-B vastu; hambahaiguste profülaktika; tuberkuloosi ennetamine riskirühma lastel.

1999. aastal kiideti heaks Vabariigi Valitsuse poolt Eesti keskkonnatervise riiklik tegevusplaan, mille eesmärgiks on elukeskkonna tervendamise, arendamine ja rahva tervise parendamine. Eesti keskkonnatervise prioriteetideks on:

- traumatismi vähendamine;
- ruumide siseõhu parandamine;
- müra põhjuste ja leviku vähendamine;
- töökeskkonna parandamine;
- toidu koostise parandamine, toitumistraditsioonide korrigeerimine;
- psüühilise stressi põhjuste leevendamine.

1993.aastal loodi Eestis Tervisekasvatuse Keskus, mille üheks ülesandeks on tervisealase koolituse korraldamine. Keskuses on välja arendatud üleriigiline tervisedenduse alane projektitöö koos metoodilise juhtimise ning koolitustegevusega, loodud spetsialistidest koosnev võrgustik.

Töötab ka Rahvatervise ja Sotsiaalkoolituse Keskus, mille üheks ülesandeks on täiendkoolituse läbiviimine rahvatervise valdkonnas ja nõustamine sellel erialal. Välja on töötatud koolitusprogrammid rahvatervise spetsialistidele.

1995.aastast töötavad maakondades rahvatervise spetsialistid, kelle ülesanne on edendada tervislikke eluviise, teha tervisekasvatustööd, koolitada ja nõustada terviseõpetajaid, koostada ja ellu viia tervist edendavaid programme; luua kohaliku rahvatervise infrastruktuur (nõustamis- ja pereplaneerimiskeskused, tervise- ja noortekabinetid, perearstikeskused jne.).

4. juunil 1996. a algatas Vabariigi Valitsus Sotsiaalministeeriumi ettepanekul laste ja noorukite riikliku terviseprogrammi aastani 2005. Programmi algatamiseks andis tõuke Kaitsejõududesse värvatavate kutsealuste ebarahuldav tervises seisund, samuti teised ärevusttekitavad laste tervise näitajad. Programmi ülesanne on käsitleda komplekselt laste ja noorukite terviseprobleeme ning leida lahendused, mis annaksid kasvavale põlvkonnale võimaluse saada terveteks ja aktiivseteks ühiskonnaliikmeteks.

Programmi raames algatati koolikeskkonna, koolitervishoiu, vaimse tervise, koolitoidu, traumade ja vigastuste ennetamise ja arendusprojektid. 18. jaanuaril 1999.a. kiitis Vabariigi Valitsus heaks programmi täienduse, millega määrati kindlaks täpsemad tegevussuunad aastateks 2000-2005.

Tegevus laste ja noorte tervise heaks toimub ka läbi mitmete teiste projektide, mida finantseeritakse keskhaigekassa vahenditest. Alates 1995.a. eraldatakse ravikindlustuse eelarvest vahendeid tervisedenduse projektide rahastamiseks. Üle poolte sealt finantseeritud projektidest on suunatud lastele ja noortele.

Siinkohal mõned näited:

Projekti "Tubakast lahti" eesmärk on vähendada tubaka tarbimist ja suitsetamahakkamist. Projekti elluviimisel rakendatakse kolme suunda: tegevused noorte suitsetamahakkamise ennetamiseks, suitsetajate abistamine tubakast loobumisel, passiivse suitsetamise teadvustamine.

Traumaprojekti eesmärk on liiklusvigastuste ja liiklusega seotud surmajuhtude vähendamine ning liiklusohutuse teadmiste tõstmine. Sihtgrupiks on olnud peamiselt lapsed.

Hambahaiguste ennetamise projekti tegevuste põhiorhk on asetatud aktiivsele suuhügieeni võtete õpetamisele lasteaedades ja koolides, samuti lastevanematele ja kasvatajatele. Selle

vajalikkust kinnitab uurimus, et mitu korda päevas peseb oma hambaid vaid 27-41% elanikest (noored 16-24a 39-65%).

Laienemas on tervist edendavate koolide liikumine, millega 1993.aasta märtsis liitusid 10 kooli. Neile on lisandunud 5 pilootkooli. Tervist edendavate koolide liikumise eesmärkideks on korraldada tervist propageerivaid ürituste oma koolis, linnas ja maakonnas, arendada liikumist ja koostööd pilootkoolide vahel ning laiendada tervist edendavate koolide võrku Eestis. Üritustesse on haaratud nii õpilased, õpetajad kui ka lapsevanemad. Populaarseks on saanud omaealiste koolitused.

Aastatel 1997-98 sai alguse maakondlike tervist edendavate koolide võrgustike loomine.

Vabariigi Valitsuse 3. septembri 1996. a. määrusega nr. 225 kinnitati laste liikluseks ettevalmistamise kord, mille eesmärgiks on lastes õigete harjumuste ja hoiakute kujundamine liiklusalaste seaduste täitmiseks ja ohutu liikluse tagamiseks. Laste liikluskasvatuse alast tööd teostatakse koolides ja lasteasutustes järjepidevalt koostöös omavalitsuse täitevorganitega. Laste liikluskasvatuse järjepidevus tagatakse lapsevanema, lapse ning laste- ja õppeasutuse tihedas koostöös. Õpetajatele ja kasvatajatele organiseeritakse perioodiliselt täiend- ja ümberõpet liikluskasvatuse läbiviimiseks, mida koordineerib ja suunab Haridusministeerium.

6.1.3 Emadus

1999.aastal alustati reproduktiivtervise riiklikku programmi aastateks 2000 - 2009, mille üheks eesmärgiks on saavutada perinataalse ja imikute ning emade haigestumise ja suremuse pidev vähenemine võttes aluseks, et hea reproduktiivtervis on aluseks soovitud laste sündimisele.

Kõik rasedad alates 12. rasedusnädalast, lapsed ja kuni 3-aastase lapse kasvataja (hooldaja) on kindlustatud ravikindlustuseseaduse alusel. Rasedatele on tagatud juurdepääs kvalifitseeritud arstiabile. Üle riigi on avatud naiste nõustamiskabinetid.

Sotsiaalministri 25. jaanuari 1999. a määruse nr. 1 "Haiguste ennetamisele suunatud abinõude rahastamine" alusel rahastatakse järgmisi rasedate ja laste haiguste ennetamisele suunatud tegevusi:

Rasedatele (antenataalne periood): loote sonograafiline uuring; fetoproteiini, kooriongonadotropiini määramine raseda vereseerumis; uurimine süüfilise, HI viiruse, B-hepatiidi tekitaja kandluse; geneetiline uuring riskirühma rasedatele; ujumine ja ravivõimlemine; anti-D-globuliini manustamine Rh-negatiivsele esmasrasedale aborti ja amniotsenteesi puhul.

Sotsiaalministri 22. detsembri 1999. a määruse nr 89 "Lapsetoitmise vaheaegade, lisapuhkepäevade, pikendatud ja täiendava puhkuse eest makstud summade riigieelarve vahenditest hüvitamise kord" alusel on ette nähtud toetused isikutele, kes kasvatavad alla 1,5-aastast last, lapse toitmiseks antud vaheaegade eest; lapsinvaliidi vanemale lisapuhkepäeva eest; alaealistele ja invaliididele üle 28 kalendripäeva antava pikendatud põhipuhkuse päevade eest ning lapsevanemale antud täiendava lapsepuhkuse päevade eest (kõnealused soodustused last kasvatavatele isikutele on olnud Eestis viimased 10 aastat).

Imikute rinnapiimaga toitmine on suurenenud - kuni 3 kuud rinnapiimatoidul olevaid imikuid oli 1997.a. 55 %, 6. elukuuks on see langenud 33 %-ni. Emadel, kes asuvad tööle vahetult peale sünnituspuhkust, on õigus saada lapsetoitmise vaheaegu, mis kompenseeritakse ravikindlustuse eelarvest (vt. punkt 6.1.3). Baby Friendly Hospital Initiative liikumise ja rinnapiimaga toitmise edendamiseks on moodustatud Rinnapiima Komitee, kuhu kuuluvad Sotsiaalministeeriumist, perede, psühholoogide, ajakirjanike, ämmaemandate ja arstide esindajad. Komitee tegevuse eesmärgiks on kujundada haiglaid lapse-ja peresõbralikemaks ning edendada rinnapiimaga toitmist.

Toiduseadusest lähtuvalt on keelatud reklaamida rinnapiimaasendajaid, sealhulgas imiku piimasegusid ja jätkupiimasegusid. Vabariigi Valitsuse 29. detsembri 1999. a määrusega nr. 436 "Eritoitade koostis- ja kvaliteedinõuete ning eritoidade valmistamiseks kasutatavate ainete ja eritoidu käitlemise suhtes esitatavate nõuete ning eritoidade märgistamise ja muul viisil teabe edastamise erinõuete ja korra kinnitamine" kinnitati imiku piimasegude ja jätkupiimasegude ning imiku- ja väikelapsetoitade koostis- ja kvaliteedinõuded ning nende valmistamiseks kasutatavate ainete ja käitlemise suhtes esitatavad nõuded, märgistamise ja muul viisil teabe edastamise erinõuded ja kord.

6.1.4 Seksuaaltervis

1996.a. terviseuuringu andmetel lõppes esimene rasedus 16-20- aastastel naistel 54% sünniga ja 42% abordiga. Üldiselt loetakse ebasoovitavaks nii liiga varast emadust kui aborte. Viimastel aastatel pole nii alla 16-aastaste emade ega kuni 19-aastaste abortide arvus suuri muutusi toimunud (Vt tabelid).

Tabel 27. Legaalselt indutseeritud abordid

Vanus	1994	1995	1996	1997	1998
<15	11	8	15	15	19
15-19	970	953	1021	1072	1031

Allikas: ESA ...1999

Pereplaneerimisalane nõustamine toimub traditsiooniliselt naistenõuandlas või perekonnanõuandlas günekoloogi poolt. Viimasel ajal on suurenenud perearstide ja ämmaemandate osa pereplaneerimise alases töös. Enamuses maakonnakeskustes on loodud nõustamiskeskused noortele, kus noored saavad regulaarselt info kontratseptsiooni ja intiimelu probleemide kohta vastava ettevalmistuse saanud ämmaemandalt või arstilt. Oluline osa reproduktiivtervise alase koolituse tegemisel on Eesti Pereplaneerimise Liidul (EPPL). Liit loodi 1994. aastal. [EPPL tegevuse algusest alates on peamised tegevusvaldkonnad suunatud Eestis elavate noorte inimeste seksuaal- ja reproduktiivtervise parandamisele.](#)

Tööd on tehtud kolmes peamises valdkonnas:

1. Noortele mõeldud teabematerjalide valmistamine, noorte teavitamine;
2. Koolis läbiviidavale seksuaalkasvatusele abistava õppematerjali valmistamine ning õpetajate koolitus seksuaal- ja reproduktiivtervise seonduvatel teemadel;
3. Noortenõustajate koolitamine ja sarnase teenuste kvaliteedi tagamine ning seeläbi ühise noorte nõustamiskeskuste võrgustiku loomine.

Tabel 28. Alla 16-aastastel emadel sündinud laste arv

Aasta	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Lapsi	11	19	12	16	39	27	31	46	36	39	23

Allikas: [Rahvastik I...1999](#)

Sotsiaalministeeriumi poolt finantseeritavas seksuaalkasvatuse projektis on töö toimunud peaaegselt kolmes suunas: noortele seksuaalse tervise õppuste korraldamine ja neile suunatud teabematerjalide loomine; teabematerjalide loomine koolide jaoks ja tervisekasvatusega tegelevate koolitamine rasestusvastastest vahenditest ja nende kasutamisest; noorte nõustamiskeskuste kui ühtse võrgustiku tugevdamine ja propageerimine.

Viimastel aastatel Eestis käivitunud 15 noorte nõustamiskeskust ning lisaks raviasutustes töötavad nõustamisteenistused. Lisaks individuaalsele nõustamisele korraldavad noortekeskused ka seksuaalse tervise õppusi gruppidele.

Koolide õppeprogrammides käsitletakse inimese reproduktiivse tervise küsimusi neljandas, seitsmendas ja kümnendas klassis. Terviseõpetust viivad läbi erinevate ainete õpetajad, meditsiinitöötajad ja/või psühholoogid. Kahjuks on senini puudus vajaliku hulgal headest õppematerjalidest. Paljud koolid viivad seksuaalkasvatuse tunde läbi maakondade noorte

nõustamiskeskustes.

1990.aastast alates on sagenenud peamiselt sugulisel teel levivate traditsiooniliste haiguste nagu gonorröa ja süüfilise esinemine. 1994.aastast on haigestumine gonorröasse langenud, süüfilisse haigestumine jätkab tõusutendentsi. 1988.aastal registreeriti Eestis esimene HIV-kandlus, esimene HIV-tõbi 1992. aastal.

6.1.5. Puuetega lapsed (artikkel 23)

Võttes aluseks ÜRO Peaassamblee resolutsiooni 48/96, on Eesti Vabariigi Valitsus 1995.aastal heaks kiitnud puuetega inimestele võrdsete võimaluste loomise standardreeglid. EV Sotsiaalministeerium teeb tihedat koostööd puuetega inimeste (sealhulgas puuetega laste) küsimustes Euroopa Nõukoguga. Eestis tegutseb mitu puuetega laste vanemate organisatsiooni, kes on kontaktis ka teiste riikide analoogsete ning rahvusvaheliste organisatsioonidega.

Kõik õigused, toetused ning kaitse, mis on Eestis lastele seadustega ette nähtud, on võrdselt kehtivad ka puuetega laste osas.

Põhiseadus ütleb, et puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all (paragrahv 28). Vastavalt Perekonnaseadusele on vanematel õigus ja kohustus oma lapsi kasvatada ning nende eest hoolitseda (paragrahv 50). See kohustus kehtib nii tervete, haigete kui ka puuetega laste puhul. Puuetega lastele on nende puudest tulenevalt ette nähtud ja kavandatakse ka edaspidi eritoetusi ning -teenuseid.

Riiklike elatusrahade seaduse kohaselt maksti kuni 1.jaanuarini 2000 lastele, kellele oli määratud invaliidsus, igakuist elatusraha. 1. jaanuarist 2000 rakendunud puudega inimeste sotsiaaltoetuste seadus sätestab kuni 16-aastase puudega lapse toetuse kahes suuruses sõltuvalt puude raskusastmest. Seadus kehtestab puuetega lastele sotsiaalse rehabilitatsiooni plaani tegemise ja selle järgimise nõude. Sama seaduse järgi makstakse puudega õppurile õppetootust (puudest tingitud õppega seotud lisakulutused), transporditoetust, telefoni kasutamise toetust ja hooldajatoetust puudega lapse ühele mittetöötavale hooldajale. Puuetega lapsi oli 2000-nda aasta 1. jaanuaril 4752.

Tabel 29. Aruandeaastal määratud lapsinvaliidi pensioni suurus (EEK)

Aasta	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Pensioni suurus	385	477	580	622	825	838	840/940

Allikas: ESA ...1999

Ravikindlustusseaduse alusel on 18-aastast puudega last hooldav üks vanem või eestkostja võrdsustatud ravikindlustust omavate isikutega. Puuetega lastele ette nähtud soodustuste hulka kuuluvad ka mitmed soodushindadega väljastatavad ravimid. Puudega lapse ja tema pere toimetulekut toetab riigilt saadav toetus (90 % ulatuses) proteeside, ortopeediliste ja muude abivahendite ostmisel, laenutamisel või nendega seotud teenuste eest tasumisel.

Ühistranspordis sõitmine on puudega lastele tasuta kogu riigi ulatuses. Võimaluse korral on puuetega laste peresid ühekordsete toetustega aidanud omavalitsused.

Ka töösuhteid ja puhkeaega reguleerivad seadused kehtestavad puudega last kasvatavale isikule teatud soodustusi. Nii näiteks tulenevalt töölepingu seadusest saab lapsinvaliidi kasvatavaid isikuid töölähetusse saata vaid töötaja nõusolekul, neid on keelatud üle viia tööle teise paikkonda. Töö ja Puhkeaja seaduse kohaselt on keelatud lapsinvaliide kasvatavaid isikuid rakendada ilma nende nõusolekuta ületunnitööle, tööle ööajal ilma nende nõusolekuta, tööle puhkepäeval ning nende soovi korral on kohustus rakendada osalist tööaega. Ühel lapsinvaliidi vanematest või hooldajal on õigus lisapuhkepäevale kuus. Puhkuse seaduse kohaselt on nimetatud isikutel õigus saada täiendavalt palgata puhkust. Vastavalt riiklikule pensionikindlustuse seadusele loetakse tööga võrdsustatud tegevuseks ka lapsinvaliidi kasvatamist, kusjuures pensioni arvutamisel loetakse see aeg staazi sisse. Alates 1. jaanuarist 2001.a. maksab riik sotsiaalmaksu alla 18-aastast puudega last kasvatava ühe mittetöötava vanema eest. Riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel on õigus soodustingimustel vanaduspensionile (5 aastat enne seaduses ettenähtud vanusesse

jõudmist) lapsinvaliidi vanemal või hooldajal, kes on kasvatanud puudega last vähemalt 8 aastat.

Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt loob valla- või linnavalitsus kõigile oma haldusterritooriumil elavatele lastele võimaluse käia teeninduspiirkonnajärgses lasteasutuses. Koolieelne lasteasutus võimaldab lastele hoitu ja alushariduse omandamist. Lasteasutuse juhataja ettepanekul võib valla- või linnavalitsus moodustada lasteasutuses sobitusrühmi, kus puudega lapsed on koos teiste lastega, ja erirühmi, kus on ainult puudega lapsed. Puudega lastele võidakse luua ka erilasteaedu.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse kohaselt on kool kohustatud tagama õppimisvõimalused igale kooli teeninduspiirkonnas elavale koolikohustuslikule lapsele. Koolikohustust võib täita ka kodus õppides. Koduõppe korra kehtestab Haridusministeerium. Sõltuvalt õpilaste vajadusest saada eriõpet, eriabi, kasvatus eritingimusi ja ravi, võib põhikool ja gümnaasium olla erikool või sanatoorne kool. Tervisehäiretega lastele ja hälvikutele asutab koole Haridusministeerium või kohaliku omavalitsuse täitevorgan. Hälvikute erikool on keha-, kõne-, meele- ja vaimupuudega, samuti kasvatus eritingimusi vajavatele õpilastele. Sanatoorne kool on tervisehäiretega õpilastele. Puude iseloomust sõltuvalt tagatakse lastele eriõpe, arstiabi, taastusravi, puude korrigeerimine ja kompenseerimine. Õpilasel on õigus pärast santoorse koolis või hälvikute erikoolis õppimise vajaduse lõppemist jätkata õpinguid endises koolis.

Integreeritud õppevõimalused Eesti haridussüsteemis on järgmised:

- tavakoolis, kusjuures vajadusel võib koostada individuaalse õppekava. Puude korrigeerimiseks ja rehabilitatsiooniks on ette nähtud vastavad tunnid;
- eriklassid tavakoolis;
- tavakoolid, kusjuures rehabiliteerivad ja kompenseerivad õppeained õpitakse erikoolis eripedagoogi juhendamisel;
- erikoolid, kus õpitakse üldaineid ning kutseõppe tunnid on paralleelselt tavakutsekoolis; erikoolide kujunemine eriõpetuse nõustamiskeskusteks.

Loodud on mitu spetsiaalset õppe- ja päevakeskust puuetega lastele ning noortele. 1995.a. alustas Tallinnas tegevust Astangu Toimetulekukeskus, millest on kujunemas Eesti puuetega noorte kutseõppe- ning nõustamiskeskus. Kutseõppeasutuse seaduse kohaselt võivad kutseõppeasutusse asuda õppima isikud, kellel on põhi- või keskharidus. Puudega õppuritele loovad õppeasutused koostöös maavalitsuste ja kohalike omavalitsustega võimalused kutsekeskhariduse ja kutsekõrghariduse omandamiseks, arvestades tema soove, eripära ning võimalusi leida sobivat tööd.

Muutumas on suhtumine ja võimalused puuetega noorte kõrghariduse omandamise osas. Järjest rohkem puuetega noori võetakse vastu kõrgkoolidesse. Paljudele jääb aga kõrghariduse eelneva ebapiisava ettevalmistuse või kõrgkooli õppimistingimuste tõttu veel kättesaamatuks.

Kasvanud on puuetega inimeste, sealhulgas ka puuetega laste sotsiaalteenuste hulk. Karaski Keskuse sotsiaalse rehabilitatsiooni kursustel käivad erinevate puuetega lapsed koos pereliikmetega. Mõnedes linnades ja maakondades on loodud soodushinnaga invatranspordi teenus, tavakoolis õppivatele lastele assistendi teenus.

Tabel 30. Puuetega laste arv 1990-1999

	1990	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Invaliidsuspensiooni saajate arv	1737	3685	4097	4283	4477	4604	4752
määratud uusi pensione	598	709	704	678	580	555	655

Allikas: ESA

Probleemid:

Koolisüsteem tervikuna ei ole valmis arvestama kõigi puuetega õpilaste vajadusi. Vajaka jääb erivajadustega laste õpetamise metoodika valdamisest ning arendamist vajab individuaalsete õppeplaanide koostamine, seetõttu ei saa kõik lapsed veel võimetele vastavat haridust. Tavakoolide õpetajad vajavad täienduskoolitust eripedagoogika alal ning eripedagoogid vajavad enam teadmisi raskemate hariduslike erivajadustega laste integreerimiseks erikooli.

Pered, kus kasvab puudega laps ei tule sageli majanduslikult toime, sest puudega lapse üks vanematest on sageli sunnitud olema kodune.

Liikumispuudega laste suureks probleemiks on takistused liikumisel: kaldteede, liftide puudumine. Ka pole abistajaid koolis, ravil, huvialaringides käimiseks.

Rehabilitatsioonisüsteem on kujunemisjärgus.

6.1.7. Õigus sotsiaalsele turvalisusele ja lasteasutuste ning lastekaitseteenistuste hüvedele ja elustandard (artikkel 26, 18 § 3 ja 27 § 1-3)

Haridusministri 2. juuni 1999. a määrusega nr 33 "Erilasteaeda (erirühma), sanatoorsesse kooli, hälvikute erikooli (eriklassi) vastuvõtmise ning väljaarvamise aluste ja korra kinnitamine" sätestatakse laste erilasteaeda ning õpilaste sanatoorsesse kooli ja hälvikute erikooli vastuvõtmise ning väljaarvamise alused ja kord. Laps võetakse erilasteaeda (erirühma) ning õpilane sanatoorsesse kooli ja hälvikute erikooli (eriklassi) nõustamiskomisjoni otsuse ning lapsevanema või eestkostja kirjaliku avalduse alusel. Erilasteaia sobitusrühma võetakse vastu keha-, kõne-, meele-, vaimupuudega, psüühikahäiretega ja autistlike lapsi.

Kehapuudega laste rühma võetakse vastu lapsi, kellel on kesk- ja perifeerse närvisüsteemi haigused; liigesehaigused e artropaatiad; seljahaigused e dorsopaatiad; luu- ja kõhrehaigused; pehmete kudede haigused; kaasasündinud väärarendid, deformatsioonid, kromosoomianomaaliad või traumast põhjustatud tugi- ja liikumisaparaadi patoloogia.

Tasandusrühma võetakse vastu lapsi, kellel on hääldamis- ja fonatsioonipuuded (häälepuuded, kõne rütmi ja tempo puuded, düslaalia, rinolaalia, düsartria, anatria); süsteemsed kõnepuuded (alaalia, afaasia); teisased kõnepuuded (tingitud kergest kuulmispuudest, psüühikahäiretest ilma vaimse alaarenguta) või segatüüpi spetsiifilised arenguhäired.

Nägemispuudega laste rühma võetakse vastu lapsi, kelle nägemispuue takistab alushariduse omandamist tava- või sobitusrühmas ja kellel on tsentraalne nägemisteravus 0--0,05; tsentraalne nägemisteravus paremini nägeval silmal koos korrektsiooniga 0,05--0,3; tsentraalne skotoom ja vaatevälja kontsentiline kitsenemine kuni 30° või erinevate nägemisfunktsioonide kahjustus.

Kuulmispuudega laste rühma võetakse vastu lapsi kuulmispuudega keskmises kõnepiirkonnas (sagedusel 500-4000 Hz) 50-100 db, mis takistab alushariduse omandamist tavarühmas; hiliskurdistunud lapsi, kelle kõne on osaliselt säilinud, kuid kuulmispuue takistab alushariduse omandamist tavarühmas; kurte lapsi, kelle kuulmispuue on 100-110 db või rohkem või kuulmispuudega lapsi, kellel esineb kerge vaimupuue või nägemispuue. Kuueaastaseid kuulmispuudega lapsi võidakse vastu võtta vastavate koolide juures asuvasse ettevalmistusrühmadesse.

Arendusrühma võetakse vastu erinevates astmetes vaimse alaarenguga lapsi. Liitpuude korral suunatakse laps tema arengut enim soodustavasse erilasteaeda (erirühma) või moodustatakse eraldi rühm. Liitpuudega laste rühma võetakse vastu lapsi, kes on pimekurdid; kuulmispuudega, millega kaasneb vaimne alaareng; nägemispuudega, millega kaasneb vaimne alaareng või kehapuudega, millega kaasneb vaimne alaareng.

Raskelt kulgevate somaatiliste haigustega laste sanatoorsesse kooli võetakse vastu õpilasi, kellel on raskelt kulgevad somaatilised haigused või dekompensatsiooni perioodis või ägenemisstaadiumis krooniline somaatiline haigus. Kehapuudega laste kooli (eriklassi) võetakse vastu õpilasi, kellel on kesk- ja perifeerse närvisüsteemi haigused; liigesehaigused ehk artropaatiad; seljahaigused ehk dorsopaatiad; luu- ja kõhrehaigused; pehmete kudede haigused; kaasasündinud väärarendid, deformatsioonid ja kromosoomianomaaliad või traumast põhjustatud tugi- ja liikumisaparaadi patoloogia. Psüühikahäiretega laste kooli (eriklassi) võetakse vastu õpilasi, kellel on orgaanilised psüühikahäired (orgaaniline astenia, kerge kognitiivsete funktsioonide häire, traumajärgse ajukahjustuse sündroom); meeoluhäired (depressioon); neurootilised, stressiga seotud ja somatoformsed häired (ärevushäired, rasked stressreaktsioonid ja kohanemishäired, muud neurootilised häired); füsioloogiliste funktsioonide häired (söömishäired); psühholoogilise arengu häired (aspergeri sündroom); käitumis- ja tundeeluhäired (hüperkineetilised häired, segatüüpi käitumis- ja tundeeluhäired, lapsele iseloomulikud tundeeluhäired) või epilepsia.

Kõnepuudega laste kooli (eriklassi) võetakse vastu normaalse kuulmise ja primaarselt kahjustamata intellektiga õpilasi, kellel on alaalia, afaasia; rinolaalia sellises astmes, mis tingib teisese alakõne; düsartria; kogelus, mis takistab õppimist tavakoolis; kerge

kuulmislangus, mis tingib teisase alakõne või kirjaliku kõne puuded: düsgraafia, düsleksia. Kuulmispuudega laste kooli (eriklassi) võetakse vastu õpilasi kuulmispuudega keskmises kõnepiirkonnas (sagedusel 500-4000 Hz) 50-100 db ja sellest tingitud alakõne, mis takistab õppimist tavakoolis; koolieelses või koolieas hiliskurdunud õpilasi, kelle kõne on osaliselt või täielikult säilinud, kuid kuulmispuue takistab õppimist tavakoolis; kurte õpilasi; sensoorse alaaliaga õpilasi või liitpuudega õpilasi (kuulmispuudele kaasneb vaimne alaareng).

Nägemispuudega laste kooli (eriklassi) võetakse vastu õpilasi nägemisteravusega paremini nägeval silmal 0-0,05 (pimedad); nägemisteravusega paremini nägeval silmal koos korrektsiooniga 0,05-0,3; tsentraalse skotoomiga ja vaatevälja kontsentrilise kitsenemisega kuni 30° või nägemisfunktsioonide kahjustusega, mis eeldab õpetamisel erimetoodikat. Tasandusklassi võetakse vastu õpilasi, kellel on õpivilumuste spetsiifilised häired; segatüüpi spetsiifilised arenguhäired; mootorika spetsiifilised arenguhäired; pervasiivsed arenguhäired; hüperkineetilised häired; kerged orgaanilised psüühikahäired või raskekujulised tundeelu ja suhtlemise häired.

Abikooli (abiklassi) võetakse vastu õpilasi, kellel on kerge vaimne alaareng või kerge vaimne alaareng ja pervasiivsed arenguhäired.

Toimetulekukooli (toimetulekuklassi) võetakse vastu õpilasi, kellel on mõõdukas vaimne alaareng või mõõdukas vaimne alaareng ja pervasiivsed arenguhäired.

Hoolduskooli (hooldusklassi) võetakse vastu õpilasi, kellel on raske või sügav vaimne alaareng; raske või sügav vaimne alaareng ja pervasiivsed arenguhäired.

Liitpuude korral suunatakse õpilane tema arengut enim soodustavasse erikooli (eriklassi) või moodustatakse eraldi klass. Liitpuudega õpilaste klassi võetakse vastu õpilasi, kes on pimekurdid; kuulmispuudega, millega kaasneb vaimne alaareng; nägemispuudega, millega kaasneb vaimne alaareng või kehapuudega, millega kaasneb vaimne alaareng.

Sotsiaalministri 27. mai 1999. a määrus nr 41 "Koolikohustuse täitmise edasilükkamise taotluse rahuldamise tingimuste ja korra kinnitamine" sätestab koolikohustuse täitmise edasilükkamise tingimused, mille aluseks on lapse tervise seisund. Koolikohustuse täitmise edasilükkamise aluseks on äge haigus, kroonilise haiguse ägenemine või raske trauma, mis on vajanud pikaajalist (üle kuue nädala) haiglaravi viimasel aastal enne kooli astumist; kõne ja keele arenguhäired (logopeedilise uuringu alusel); neurootilised häired; segatüüpi spetsiifilised arenguhäired; pervasiivsed arenguhäired; hüperkineetilised häired; segatüüpi käitumis- ja tundeeluhäired; suhtlemishäired või neurootilised häired. Koolikohustuse täitmine lükatakse edasi vaid juhul, kui selles ajavahemikus tagatakse lapsevanema poolt lapse arenguks ja taastusraviks vajalik keskkond ning võimalus jätkata alushariduse omandamist kuni koolimine kuni.

Tervishoiukorralduse seadus võeti vastu 18. jaanuaril 1994, mis sätestab tervishoiuasutuste õigusliku seisundi ja tervishoiusüsteemi finantseerimise alused.

Tervishoiu ülesandeks on inimeste tervise kaitsmine ja tugevdamine, haiguste, puuete, vigastuste ja mürgistuste vältimine ning nende diagnostika ja ravi. Arstiabi on meditsiinilist kõrgharidust omavate arstide tegevus inimese tervise kaitsmisel, eluea pikendamisel ja elukvaliteedi parandamisel, arstina võib töötada ainult vastavalt oma erialasele kvalifikatsioonile.

Seaduse alusel on inimesel õigus saada arstilt ülevaadet oma tervislikust seisundist.

Sotsiaalministri 6. juuni 1997. a määrusega nr. 23 "Arstiabi kvaliteedi hindamine" on moodustatud alaliselt tegutsev arstiabi kvaliteedi ekspertkomisjon, mille ülesanded on arstiabi kvaliteedi kontrollimise korraldamine raviasutustes, sõltumata raviasutuse omandivormist; meditsiinilise auditi (edaspidi audit) korraldamine ja koordineerimine; auditi tulemuste läbivaatamine ja ekspertotsuste tegemine; arstiabi kvaliteedi standardite määratlemine ja esitamine ministrile kinnitamiseks; haigekassade ja raviasutuste vaheliste arstiabi kvaliteedialaste vaidlusküsimuste lahendamiseks ettepanekute tegemine ning raviasutuse ja patsiendi vahelistele arstiabi kvaliteedialastele vaidlusküsimustele eksperthinnangu andmise korraldamine patsiendi, haigekassa ravikindlustusnõukogu või kindlustusorganisatsiooni ning Sotsiaalministeeriumi tervishoiuosakonna taotlusel.

Sotsiaalhoolekande seadus sätestab sotsiaaltoetuste maksmine ja sotsiaalteenuste osutamise isikule või perekonnale, et ennetada, kõrvaldada või kergendada tema toimetulekuraskusi. Toimetulekutoetust on õigus saada isikul, kelle kuusissetulek on alla Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud minimaalsetest tarbimiskulutustest lähtuva toimetulekupiiri. Kohalikud omavalitsused on kohustatud andma eluaseme isikule või perekonnale, kes ise ei ole suutelised ja võimelised seda endale või oma perekonnale

tagama, luues vajadusel võimalused sotsiaalkorteri üürimiseks või varjupaiga kasutamiseks.

Elustandard

Välja on töötatud ning avalikuks aruteluks esitatud dokument "Laste- ja perepoliitika alused". Alused määravad kindlaks eelistused, mida tuleb järgida erinevate seaduste väljatöötamisel ning majanduslike ja eelarveliste otsuste tegemisel, samuti laste- ja perepoliitika rakendamise tasandid, tuues eelkõige välja riigi võimalused ja kohustused. Aluste vastuvõtmisele järgneb nendest põhimõtetest lähtuva konkreetse tegevusprogrammi väljatöötamine. Laste ja perepoliitika üldeesmärgiks on laste ja lastega perekondade heaolu tagamine vähemalt riigi keskmisel tasandil, kuid konkreetsete indikaatorid on veel välja töötamata.

Eestis pole kehtestatud kindlat elustandardit, vaid elanike elatusaseme hindamisel kasutatakse selliseid näitajaid nagu arvestuslik elatusmiinimum, vaesuspiir, toimetulekupiir.

Toimetulekupiir on minimaalsetest tarbimiskulutustest lähtuv ning Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud piir, mis on aluseks toimetulekutoetuse maksmisel. Arvestusliku toimetulekupiiri suuruseks on üksi elava täiskasvanud inimese või mitmeliikmelise perekonna esimese liikme kohta 500 krooni kuus ja iga järgneva liikme kohta, olenemata nende vanusest, 400 krooni (koefitsient 0,8). See on rahasumma, mis peab jääma iskule kätte pärast eluasemekulude tasumist normpinna ulatuses. 1994.a.aastal, kui hakati esmakordselt maksuma toimetulekutoetust, oli piiriks 280 krooni ning alla 14-aastaste laste puhul kasutati OECD soovitude alusel madalamat koefitsienti - 0,5 (140 krooni), üle 14-aastaste laste ja teiste perekonnaliikmete puhul koefitsienti 0,7 (196 krooni). Kuna kulutused lastele on suured ning toimetulekupiir madal, võrdsustati juba 1994.a. 1. juulist laste ja teiste perekonnaliikmete tarbimiskoefitsiendid, mis tähendab laste suhtelist kõrget väärtustamist.

Perede majanduslikust olukorrast ja selles toimunud muutustest saab pidevat ülevaadet Statistikaameti poolt läbiviidavatest leibkonnauuringutest.

1995.a. Kopenhaagenis toimunud ÜRO ülemaailmse sotsiaalse arengu tippkohtumise järgselt viidi ÜRO Arenguprogrammi (UNDP) rahastamisel läbi projekt "Vaesuse leevendamise riikliku strateegia väljatöötamine Eestis", mille eesmärgiks oli vaesuse leevendamise strateegia alusdokumendi koostamine. Projekti käigus määratleti Eesti sotsiaalmajanduslikust olukorrast lähtuv vaesuspiir, mille alusel selgitati välja vaesuse ulatus, struktuur, riskirühmad ja arengujooned, anti hinnang toimiva sotsiaalpoliitilise süsteemi efektiivsusele ning töötati välja sihiseaded vaesuse leevendamise konkreetse tegevuskava väljatöötamiseks. Alusdokument valmis 1999.a. I poolaastal.

Uuringud on näidanud, et kõige suurem risk sattuda vaesusesse on lastega peredel, kus pole töötajaid, mitme lapsega üksikvanema perel ning lasterohkel perel (kolm või enam last), isegi kui vanemad töötavad. Samas on vaesusrisk suur ka nn tavalise pere puhul, kus on üks vanematest on töötav ja üks kodune täiskasvanu ning neil on 2 või enam last. Kõige enam tõusebki leibkonna vaesumisoht siis, kui üheaegselt toimub kaks muutust - leibkonnas väheneb töötavate leibkonnaliikmete arv ja lisandub 1 laps. Võrreldes keskmise perega suureneb sel juhul vaesusoht 2,2 korda. Järgmises tabelis on välja toodud vaeste leibkondade (netosissetulek leibkonnaliikme kohta on allpool vaesuspiiri) osatähtsus erinevates leibkonnatüüpides.

Tabel 31. Vaeste osatähtsus erinevates leibkonnatüüpides 1996-1999.a. %

Kõik pered	31
Laste arvu järgi peres	
1 laps	28
2 last	30
3 last	39
4 last	54
Mittetöötava(te) vanema(te)ga lastega (lapsega) pere	85
2 last, 2 täiskasvanut, neist üks kodune	54
vähemalt 3 last, 2 töötavat täiskasvanut	35
Töötav üksikvanem	46

Allikas: Sotsiaalministeerium

Vaeses leibkonnas kulub enamuse sissetulekust toidule ning üldjuhul massilist alatoitlust vaestes peredes ei esine, küll aga pole paljude laste toidulaud piisavalt mitmekesine (maksumus on minimaalse toidukorvi piirima, kuid lisanduvad soodustused koolitoidu osas). Allapoole minimaalse toidukorvi maksumuse jääb keskmine toidukulutuste tase lastega mittetöötaja peres. Üldse on vaese ja rikka pere toidukulutuste erinevus kõige väiksem (alla 2 korra) võrreldes muude kulutuste erinevustega. Kulutused rõivastusele, haridusele, transpordile jm on mittetöötavate vanematega ja ka töötava üksikvanema lastel mitmekordselt väiksemad oma eakaaslastest - seega jäävad rahuldamatult nendes peredes kasvavate laste esmased sotsiaalsed vajadused. Riideid ostavad paljud lastega pered kasutatud rõivaste kauplusest, 90-ndate aastate algul saadi seda humanitaarabina. Elanikkonna küsitlus näitas, et kooliealiste ja täiskasvanud laste koolitamine on hakanud ületama paljude vanemate maksujõudu ja seda mitte ainult maksulistest erakoolides vaid ka tavalistes riigikoolides.

Sotsiaalkindlustus

Riik toetab lastega peresid rahaliselt riigieelarvest (koos sotsiaalkindlustuse eelarvega) peretoetuste, lapsinvaliidi pensioni, toitjakaotuspensioniga, väikese sissetulekuga peredele toimetulekutoetuse jm. toetuste maksimisega. Kogu käesoleval ajal kehtiv toetuste süsteem on käivitunud ning oluliselt täienenud viimase 10 aasta jooksul.

Peretoetuste seaduse (kuni 2000. aastani lastetoetuste seaduse) kohaselt on lastega peredel õigus saada laste hooldamise, kasvatamise ja õppimisega seotud kulutuste osaliseks hüvitamiseks riiklikke peretoetusi. Kõigi laste toetamist, sh. hinnatõusu kompenseerimist, alustati 1990.a. Praegusel kujul koos mõningate muudatustega toimib lastetoetuste süsteem 1992.aastast.

Peretoetusi finantseeritakse riigieelarvest riikliku sotsiaalkindlustuse süsteemi kaudu. Peretoetuste maksmine ei sõltu pere sissetulekust, elukohast, soost ega etnilisest kuuluvusest, vaid neid makstakse kõigile peredele, v.a. välismaalastele, kel on tähtaegne elamisloa kestusega alla 5 aasta, kui välislepinguga pole sätestatud teisiti (välisleping on sõlmitud Soome, Läti, Leedu ja Ukrainaga). Kui lapse vanemad ei hoolitse lapse eest, makstakse toetus võõrasvanemale või kasvavale. Lapsetoetusi makstakse kuni lapse 16-aastaseks saamiseni, õppimise korral kuni 19-aastaseks saamiseni. Kuigi lastele minevad kulutused kasvavad koos laste vanusega, on peretoetuste puhul lähtutud põhimõttest, et lapse kasvades suurenevad mõlema vanema töötamise võimalused.

Viimase seaduse muudatusega, mis hakkas kehtima 2000.a. 1. jaanuarist, on kehtestatud lastega peredele alljärgnevad riiklikud toetused:

ühikordne sünnitoetus (esimesele lapsele 3750 krooni, igale järgmisele 3000 krooni);
igakuine lapsetoetus, mille suurus esimese lapse puhul on 150, teise 225 ja kolmanda ning enama puhul 300 krooni;

igakuine üksikvanema lapse toetus (300 krooni), kui lapse sünniaktis puudub kanne isa kohta või on see tehtud ema ütluse järgi;

igakuine toetus lapsele (750 krooni), kelle isa on kutsutud kaitsejõududesse ajateenistusse; vanemliku hoolitsuseta jäänud lapse, kelle üle on seatud eestkostete või on võetud perekonda hooldamisele, toetus 300 krooni kuus (kohalikud omavalitsused tasuvad lisaks lapse ülalpidamiskulud);

ühikordne koolitoetus õppeaasta alustamiseks (450 krooni);

orvule või vanemliku hoolitsuseta lapsele, kes on elanud lastekodus, makstakse iseseisvasse ellu astumisel elluastumistoetust 5000 krooni;

lapsehooldustasu peredele, kus on kuni 3-aastaseid lapsi - 600 krooni iga kuni 3-aastase lapse kohta kuus (varem ülalpidamistoetus ainult lapsehoolduspühikusel olevale või mittetöötavale vanemale, eestkostjale), kui selles peres on lapsi vanuses 3-8 aastat, makstakse iga selles vanuses lapse kohta täiendavalt 300 krooni kuus;

Riik tunnustab väikelapse kasvatamist tööks makstes lapsehooldustasu saava vanema eest sotsiaalmaksu, välja arvatud vanema töötamise korral. Sellega on vanem kindlustatud ravikindlustusega ning lapse kasvatamise aeg läheb pensioniõigusliku staap hulka.

Aja jooksul on kasvanud lastetoetuste suurused ning täiustunud nende liigid. Kõige enam on üheksakümnendatel aastatel (eriti 1994, 1998 ja 2000.a.) kasvanud nende perede toetused, kus vaesusoht on kõige suurem. Oluliselt on tõusnud lapsehooldustasu, üksikvanema lapse toetus, kolmanda ja enama lapse toetus, sünnitoetus, ajateenija lapse toetus. Vähem on kasvanud esimese (ühe) lapse toetus. Seega on lastetoetused küllalt oluliselt suunatud

vähekindlustatud peredele, kuigi nende määramisel ei arvestata perede sissetulekut. Kuigi lastetoetuste baassumma, mis on esimese lapse lapsetoetus, ei ole suur - ligikaudu 10 \$, on ühe lapse kohta õigus üheaegselt saada mitut toetust (välja arvatud sünnitoetus ja lapsetoetus).

1998.a. maksti keskmiselt ühe lapse kohta 1,9 toetuse liigi järgi 284 krooni kuus (koos vanema ülalpidamistoetusega). Kui peres on 2 alla kolmeaastast last ning üks 3-8 aastane laps, saab vanem lapsehooldustasuna alates 2000. aasta 1. jaanuarist 1,2 miinimumpalka maksuvabalt (miinimumpalk on alates 1.01.2000.a. 1400 krooni) ning pere riigilt kokku peretoetustena kuus maksuvabalt 2175 krooni. See on veidi alla 2 inimese arvestusliku elatusmiinimumi ning katab 1,1 inimese keskmised väljaminekud kuus. Lähtudes keskmise pere toidukulutustest, katab saadav toetus 3,5 inimese toidukulutused kuus. 20%-l kõige väiksema sissetulekuga lastega peredel moodustab lastetoetus ca 20% sissetulekust.

Laste- ja peretoetused moodustavad ca 1,5-1,7% SKP-st. 1994 kulutati lastetoetuste maksmiseks 585 mln krooni, 1999.a. eelarves oli selleks ette nähtud 1146 mln ja 2000.a. 1338 mln krooni, samal ajal on laste arv vähenenud 10%. 2000.a. riigieelarvest (koos kohustusliku pensionikindlustuse ja ravikindlustuse eelarvega) moodustavas peretoetused 4,7%.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse alusel makstakse (riigieelarvest, sotsiaalmaksust) puudega toetust. Riikliku pensionikindlustuse seaduse (RT I 1998, 64/65, 1009; 1999, 10, 150; 97, 857; 2000, 25, 146; 33, 194) alusel makstakse toitja kaotusel toitjakaotuspension (1998.a. 15 tuhande pere 23 tuhandele liikmele, kellest enamus on lapsed, 185,8 mln krooni). Alaealise toitjakaotuspension ühe vanema surma korral on 820, kui surnud on mõlemad vanemad, siis 984 krooni kuus. Ajavahemikul 1993-1999 on pensionid kasvanud 5-6 korda, mis on mõnevõrra kiiremini kui tarbijahinnaindeks. Riigieelarvest tehakse valla- ja linnaeelarvete toetusfondi sihtotstarbelisi eraldisi, millest 1999.a. 40 mln krooni oli ette nähtud munitsipaalkoolide õpilaste sõidusoodustuste toetamiseks, 30 mln täiendavaks laste koolitoetuseks (põhiliselt koolitoidule) ning 10 mln kunsti- ja muusikakoolide õpilastele.

Samuti eraldati riigieelarvest Siseministeeriumi Eesti Regionaalse Sihtasutuse kaudu laste, perede, vanurite ja puuetega inimestega seotud regionaalprogrammide investeerimiseks 1999.a. 19 mln krooni (2000.a. eelarve järgi 23,3 mln).

Väikese sissetulekuga ning erivajadustega peredele makstakse erinevaid riiklikke sotsiaaltoetusi, millest suurim on toimetulekutoetus. Toimetulekutoetust määrab ja maksab igakuuliselt valla- või linnavalitsus riigieelarves selleks sihtotstarbeliselt ettenähtud vahenditest Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud tingimustel. Toimetulekutoetust on õigus saada Eesti Vabariigi territooriumil elavatel isikutel (perekondadel), kelle kuusissetulek on alla vabariigi valitsuse poolt kehtestatud toimetulekupiiri. Toimetulekutoetuse taotlemise ja määramise aluseks on perekonnaliikmete kuusissetulek, mis jääb järele pärast alalise eluruumi normpinna eest arvestatud kulude mahaarvamist. Nii peaks 3-liikmelisel perel peale eluasemekulude tasumist jääma muudeks kuludeks 1300 krooni. Kui seda on vähem, või kui ei suudeta tasuda ka eluaseme eest, maksab vahe kinni riik. Toimetulekutoetust on saanud aastas kas üks, mitu või kõik 12 kuud 70-80 tuh peret, mis moodustab 11-13% kõigist peredest, kusjuures kõik kuud aastas on saanud toetust umbes 1,5-2 % kõigist peredest. Kuigi sotsiaaltoetuste maksmise eesmärgiks on alla vaesuspiiri langenud elanikkonna ressursitaseme lühiajaline operatiivne suurendamine teatud erisituatsioonis, on osa peresid muutunud pidevaks toetuse saajaks. Toetust saanud pere sai 1999.a. keskmiselt kuus 560 krooni. Toimetulekupiiri kindlustamiseks makstud toetuse saajatest moodustavad lapsega (lastega) pered üle poole, kusjuures 2 korda enam kui perede struktuuris on toetuse saajate hulgas 3- ja enamalapselisi peresid ning tunduvalt enam ka ühe vanemaga peresid. Seoses pensionide kiirema tõusuga on toetuse saajate hulgas vähenenud pensionäride ning suurenenud lastega perede osatähtsus.

Toetuse maksmise alused on kõikjal ühesugused, kuid palga ja töötuse taseme erinevustest tingituna erineb väljamakstud toetuse suurus keskmiselt ühe elaniku kohta aastas maakonniti üle kahe korra (1999.a. Võrumaal 465, Tallinnas 203 krooni ning vabariigis keskmisena 212 krooni). Veel suurem on erinevus üksikute valdade ja linnade lõikes. Seega on sotsiaaltoetused tugevalt suunatud vaesematele piirkondadele, kusjuures maal eelkõige lasterohketele peredele (maal on lastega pered suuremad), linnas töötutele.

Teatud osa riigieelarvest eraldatud toimetulekutoetuse vahenditest on võimalik maksta väljaspool toimetulekupiiri vähekindlustatud ja erivajadustega inimestele (peredele) ühekordse toetusena. 1999.a. sai nimetatud täiendavat toetust 59 tuh peret (10% peredest)

ning selle puhul on lastega perede osatähtsus veelgi suurem. Põhiosa rahast on kasutatud koolitoidu ja õppevahendite kulu osaliseks kompenseerimiseks.

Lisaks makstakse riiklikke ühekordseid toetusi kindla sihitusega ja kindla riskigrupi isikutele ning vähekindlustatud peredele (transpordikulude hüvitus puuetega inimestele, sh ka lapsinvaliididele, telefonitoetus sotsiaalsete erivajadustega nelja ja enama alaealise lapsega peredele jm.). Samuti toetavad kohalikud omavalitsused oma eelarvest lastega peresid koolitoidu doteerimise ja lastehoiu finantseerimise kaudu. Riiklikul tasandil alustati väikese sissetulekuga perede otsest või kaudset toetamist 1994.a. Viimastel aastatel on selleks kulunud 335-425 miljonit krooni aastas. 2000.a. riigieelarvest moodustavad sotsiaaltoetused 1,1%.

Perede toetamine on aidanud kaasa sellele, et väikese sissetulekuga perede või perede, kus peale toetuste ja abirahade muu sissetulek puudub, sissetulekute kasv pole jäänud maha teiste perede sissetulekute kasvust. 20% kõrgema ja 20% madalama sissetulekuga leibkondade sissetulekute suhe on vähenenud 1994.a. 7,8 korralt 1998.a. 5,4 korralt. Mõnevõrra on vaesus vähenenud. Kui 1996.a. elas alla eespoolnimetatud vaesuspiiri (kasutades alates teisest pereliikmest koefitsienti 0,8), kus osal leibkondadest on raskusi füsioloogiliste vajaduste, osal sotsiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamisega, 36%, siis 1999.a. 24% kõigist leibkondadest (inimestest vastavalt 38% ja 30%).

Eluase

Kõige põhjalikuma ülevaate erinevate perede elamistingimustest annab 1994. aastal läbiviidud uurimus "Elutingimused Eestis". Uurimus näitab selgelt et suurema laste arvuga perekonnad elavad kitsamates tingimustes kui vähemate laste arvuga. Samuti ilmneb andmestikust eluasemeturu väike paindlikkus. Vanemad perekonnad sooviksid pigem väiksemat ja odavamalt elamispinda ja noored lastega pered soovivad suuremat.

Tabel 32. Elamistingimused erinevat tüüpi peredes 1994 (% vastavast rühmast)

Pere tüüp	Üldpinda pereliikme kohta	Vajab suuremat elamispinda	Vajab väiksemat elamispinda	On sageli raskusi eluaseme eest tasumisega	Vajavad teistsugust elamispinda
2 täisk+2 last	18,0	80,2	3	21,3	48,9
2 täisk + 1 laps	21,1	60,4	5,9	22,6	45,5
1 täisk + 1 laps	22,8	58,3	6,2	41,6	44,4
1 täiskasvanu	60,3	45,6	18,8	24,7	39,1
1 pensionär	66,9	16,7	48,5	31,9	21,9
Keskmine	32,3	54,5	15,2	24,7	36,1

Allikas: Sillaste, Purga 1995

Keskmiselt moodustasid perede kulud eluasemele 1994.aastal 13-16%, 1997. aastal ja 1998. aasta II kvartalis aga 19% perekonna väljaminekutest (Majandusministeerium 1999). Kuigi perede kulud eluasemele moodustavad keskmiselt vaid 19% leibkondade väljaminekutest, on riskirühmadel on nende kulude osakaal suurem. Sotsioloogiliste uuringute alusel on teada, et

58% peredest märgib ära raskuse oma eluaseme eest tasumisel.

Erinevate perekonna tüüpide võrdlusest ilmneb, et laste arvu suurenemine, ei suurenda perekonnas eluasemele tehtavate kulutuste suurust. Samuti ilmneb, et tubade arv eluruumis ei sõltu kuigi oluliselt leibkonna liikmete arvust. See näitab ühelt poolt suuremate leibkondade väiksemat maksujõulisust, kuid samuti eluasemeturu vähest paindlikkust. Laste olemasolu korral leibkond mitte ei paranda oma elutingimusi, vaid, vastupidi, loobub elamistingimuste parandamisest (nähtavasti kulutuste ümberjagamise tõttu). Võib eeldada, et kuigi enamus peresid suudab küll katta eluasemega seotud jooksvad kulud, ei suuda nad siiski investeerida, et oma eluaseme situatsiooni parandada (renoveerida, osta uut, vms.) ja viia

seada vastavusse pere tegelike vajadustega. Vaesemad pered (eelkõige I - III tuludetsiili kuuluvad pered), ei suuda tasuda ka oma jooksvate eluasemekulude eest (kroonilised töötud, paljulapselised pered) ning vajavad eluasemetoetusi, sotsiaaleluaset, varjupaiku vms. Krediidivõimelisteks võib lugeda maksimaalselt vaid 15-20% elanikkonnast, seega vaid kahte viimasesse tuludetsiili kuuluvaid peresid (IX tuludetsiil kus keskmine netosissetulek pereliikme kohta kuus on 3049 krooni, X tuludetsiilis 5591 krooni). Eeldatavasti on vaid see osa peredest võimeline kandma majanduslikku täisvastutust oma eluaseme eest, olles seejuures võimelised tegema vajalikke investeeringuid oma eluaseme olukorra parandamiseks. 2000. Aastal rakendus Noore pere laenu programm. Noore pere sooduslaenu puhul garanteerib riik kuni 24% laenust. Omafinantseering on 10%. Maksimaalne laenusumma on 1 miljon krooni, mida saab laenata kuni 30 aastaks. Intress on 8,5-9,5% pluss riskipreemia. Pankade hinnangul suudab riik garanteerida sellistel tingimustel laenu 1200 noorele perele aastas (Roonemaa, H. "Eesti Päevaleht" 25. aprill 2000.a.). Elamuturu puhul on oluline veel rõhutada väga suuri regionaalseid erinevusi. Näiteks 4-liikmelise perekonna kulutused eluasemele Tallinnas ja maapiirkonnas erinevad rohkem kui kaks korda.

Hoidmaks ära lastetoetuste vähendamist seoses riigieelarve vähenemisega või selle pingelisusega, on peretoetuste seadusesse kirjutatud sisse, et riigieelarvega järgnevas aastaks kinnitatakse lapsetoetuse ja lapsehooldustasu määrad ei või olla väiksemad kehtivast määrast. Alates 1999.aastast ei saa eelarveaastal riigieelarvest peretoetusteks eraldatud vahendite ülejääki kasutada muudeks kulutusteks (nagu see oli mõnel varasemal aastal), vaid makstakse nelja- ja enamalapselistele peredele ühekordseks täiendavaks toetuseks.

7. HARIDUS, VABAAJA- JA KULTUURITEGEVUS

7.1. Haridus ja hariduse eesmärgid (artikkel 28, 29)

7.1.1 Alusharidus

Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt on lasteasutus koolieast noorematele lastele hooldu ja alushariduse omandamist võimaldav õppeasutus, mis toetab lapse perekonda, soodustades lapse kasvamist ja arenemist ning tema individuaalsuse arvestamist. Valla- või linnavalitsus loob kõigile oma haldusterritooriumil elavatele lastele võimaluse käia teeninduspiirkonna järgses lasteasutuses. Vanematele on lapse jaoks lasteasutuse valik vaba, kui soovitud lasteasutuses on vabu kohti. Valla- või linnavalitsuse ja riigi ülesanne on tervikuna võtta tarvitusele vajalikud abinõud, et tagada töötavate vanemate õigus laste hoiule ja alushariduse omandamisele. 2002. aasta 1 juulist on kohalikud omavalitsused kohustatud looma kõigile oma haldusterritooriumil elavatele lastele võimaluse käia teeninduspiirkonna järgses lasteasutuses või -sõimes. Lapse toidukulu katavad vanemad. Muude kulude katmine toimub valla- või linnaeelarve vahenditest ning valla- või linnavolikogu otsusel osaliselt vanemate poolt. Vanemate poolt kaetav osa ühe lapse kohta ei või ületada 20% ametlikult kehtestatud palga alammäärast. Vanemate poolt kaetav osa võib olla diferentseeritud sõltuvalt lapse vanusest, lasteasutuse majandamiskuludest või muudest asjaoludest.

Koolieelne lasteasutus võimaldab hooldu ja õpet (alushariduse omandamist) koolikohustuslikust eest noorematele lastele. Hariduse, sh ka alushariduse mõiste sätestab Eesti Vabariigi Haridusseadus. Lastekaitse seadus sätestab õppimise vabaduse, õpetamise põhimõtted, hälvikute õpetajate ja kasvatajate ettevalmistuse nõuded. Koolieelse lasteasutuse seadus sätestab koolieelse lasteasutusega seotud mõisted, asutuse liigid, laste arvu rühmades, lasteasutuse asutamise, tegutsemise, ühinemise ja tegevuse lõpetamise korra, õppe- ja kasvatuskorralduse, juhtimise ja personaliga seotud nõuded, rahastamise, aruandluse ja järelevalve korra. Erakooliseadus (RT I 1998 57, 859; 1999, 51 550) sätestab eraomandis koolieelse lasteasutuse asutamise, tegevuse ja lõpetamisega seotud korra. Halduslikult jagunevad koolieelsed lasteasutused munitsipaal- ja eraomanduslikeks.

Lasteasutuse ülesanne on lapse ealisi, soolisi, individuaalseid vajadusi ja iseärasusi arvestades:

- luua võimalused ja tingimused tervikliku isiksuse kujunemiseks, kes on sotsiaalselt tundlik, vaimselt erk, ennastusaldav, kaasinimesi arvestav ja keskkonda väärtustav;
- hoida ja tugevdada lapse tervist ning soodustada tema emotsionaalset, kõlbelist, sotsiaalset, vaimset ja kehalist arengut.

Lasteasutuse liigid on laste vanust ja erivajadusi arvestades järgmised:

- lastesõim - kuni kolmeaastastele lastele;
- lasteaed - kuni seitsmeaastastele lastele;
- erilasteaed - kuni seitsmeaastastele hälviklastele.

Lasteaiaga võib olla ühendatud algkool (ühise juhtkonnaga lasteaed- algkool).

Rühma registreeritud laste arv on järgmine:

- sõimerühmas kuni 14 last;
- lasteaiarühmas kuni 20 last;
- liitrühmas kuni 18 last.

Laste arv erirühmas on järgmine:

- kehapuudega laste rühmas kuni 12 last;
- tasandusrühmas, kus käivad kõnehälvetega ja spetsiifiliste arenguhäiretega lapsed, kuni 12 last;
- arendusrühmas, kus käivad vaimse alaarenguga lapsed, kuni 7 last;
- meelepuudega laste rühmas kuni 10 last;
- liitpuudega laste rühmas kuni 4 last.

Sobitusrühmas (kuhu kuuluvad hälviklapsed koos teiste lastega) on laste suurim lubatud arv, vastavalt hälviklaste arvule ja nende hälbe raskusele, kolme võrra väiksem kui teistes lasteasutuse rühmades iga hälviklapse kohta.

Lisaks on seadusega määratud koolieelse lasteasutuse asutamise nõuded. Lasteasutuse asutab linna- või vallavalitsus kohaliku omavalitsuse volikogu otsusel ja haridusministri antud koolitusloa alusel.

Lasteasutuse asutamiseks ja tegevuseks on vajalikud:

- pedagoogid, kes vastavad haridusministri määrusega kehtestatud lasteasutuse pedagoogide kvalifikatsiooninõuetele;
- ruumid (hooned) ja maa-ala , mis on laste arenguks ja mänguks sobiva sisustusega ja vastavad sotsiaalministri määrusega kehtestatud tervisekaitse nõuetele ning õigusaktidega kehtestatud tuleohutuse ja päästealade nõuetele;
- lasteasutuse õppekava, mis vastab Vabariigi Valitsuse määrusega kinnitatud alushariduse raamõppekavale.

Lapse tervise edendamise eesmärk lasteasutuses on tervisliku eluviisi kujundamine lastel, lapse tervise hoidmine ja tugevdamine ning igale lapsele võimetekohaseks arenguks vajalike tingimuste loomine.

Haridusseaduse järgi on alusharidus teadmiste, oskuste, vilumuste ja käitumisharjumiste kogum, mis loob eeldused edukaks edasijõudmiseks igapäevaelus ja koolis.

Koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatuskorralduse aluseks on lasteasutuse õppekava, mis vastab Vabariigi Valitsuse määrusega kinnitatud alushariduse raamõppekavale (RT 1999, 80, 737). Alushariduse raamõppekava määrab kindlaks:

- õppe- ja kasvatusgevuse eesmärgid;
- õppe- ja kasvatuskorralduse põhimõtted;
- õppe- ja kasvatusgevuse sisu, mahu ja selle ajalise korralduse;
- lapse arengu hindamise põhimõtted;
- lapse arengu eeldatavad tulemused õppekava läbimisel;
- eesti keele õpetamise põhimõtted, sisu ja mahu lasteasutuses või rühmas, kus õppe- ja kasvatusgevus toimub teises keeles.

Lasteasutuse õppekava kinnitab juhataja pedagoogilise nõukogu ettepanekul, kuulates ära hoolekogu arvamuse. Lasteasutusel on tegevuskava ja päevakava, mille koostamisel arvestatakse alushariduse raamõppekava ning selle paikkonna, kus lasteasutus asub, kultuurilist omapära ja rahvatraditsioone. Lasteasutuse tegevus- ja päevakava kinnitab juhataja.

Lasteasutuse õppe- ja kasvatusgevuse juhtimine on lasteasutuse juhataja ülesanne. Pedagoogid loovad tingimused laste kasvamiseks ja arenemiseks vastastikusel lugupidamisel ning üksteisemõistmisel põhinevas koostöös laste ja nende vanematega.

Personalil on keelatud avalikustada lapselt saadud teavet lapse perekonna kohta, kuid kui on selgunud, et lapse kodune kasvukeskkond on ebarahuldav või kui laps on kehalise,

emotsionaalse või seksuaalse väärkohtlemise ohver on personal kohustatud andma sellest teavet valla- või linnavalitsuse ametnikule, kelle pädevusse kuuluvad sotsiaaltöö või lastekaitseküsimused.

Alushariduse raamõppekava näeb ette laste mitmekülgset arendamist suunaga üleminekuks järgmisele haridustasemele. Raamõppekava toetab lapsevanemaid lapse kodusel kasvatamisel ja arendamisel.

Lastevanemate soovi korral (kelle lapsed ei käi koolieelses lasteasutuses) on lasteasutuse pedagoogid kohustatud nõustama lapsevanemaid õppe- ja kasvatusküsimustes.

Õppe- ja kasvatustegevuse sisu esitatakse viies õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnas:

- keel ja kõne;
- matemaatika;
- kunst;
- muusika;
- liikumine.

Lasteasutustes, kus õppe- ja kasvatustegevus ei toimu eesti keeles, lisandub kuuenda õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnana eesti keel, mille õppimine algab viie- kuni kuueaastaselt.

Õppe- ja kasvatustegevus toimub rühma päevakava alusel, mis määrab laste eale vastava päevarütm, une- ja ärkvelolekuaja, kus vahelduvad igapäevatoimingud (söömine, riietumine, pesemine, ruumi korrastamine jm) laste vabategevused (mäng, loominguiline tegevus, liikumine jm) ning lasteaiatõpetaja kavandatud õppe- ja kasvatustegevused. Õppe- ja kasvatustegevuse seovad tervikult lapse elu ja ümbritsevat keskkonda käsitlevad teemad (kodulooline põhimõte), milles ühe teemana käsitletakse õppekavas ka lapse õigusi. Selle uudse teema tutvustamiseks on koostatud abimaterjal lasteasutuste pedagoogidele, et nad end kindlamini tunneksid nii raske teema käsitlemisel väikelastele.

Tegevusi planeeritakse nii, et lapsel oleks võimalus teha valikuid. See õpetab last iseseisvalt tegutsema, oma tegevust korrigeerima ja tegevuse tulemuste eest vastutama. Kuue- kuni seitsmeaastaste laste päevakavas on tegevusi, mis soodustavad sujuvat sisseelamist kooliellu. Enam tähelepanu osutatakse psüühiliste protsesside , taju, mälu, kujutluste, mõtlemise arendamisele ja õppimise alusoskuste vaatlus- ja kuulamisoskuse, võrdlemis-, järjestamis-, loendamise-, mõõtmise- ja rühmitamisoskuse ning modelleerimisoskuse kujundamisele.

Lasteaiatõpetaja valib ise meetodika, mille alusel viiakse läbi õppetegevusi. Lähtudes pedagoogide erialasest ettevalmistusest on kohustuslik tähtsamate õpiteooriate, samuti õpimudelite tundmine.

Valdaval osal lasteasutuse pedagoogidest on pedagoogiline kõrg- (15%) või keskeriharidus (75%) , keskeriharidusega pedagooge on 10%, paraku aga pedagoogiline personal aasta-aastalt vananeb, ning noori asub tööle üsna napilt.

Koolieelsetes lasteasutustes käivate laste osalusprotsent on toodud tabelis.

Tabel 33. Koolieelses lasteasutuses käivate laste vanuseline määr 1997-2000
Lasteaias käivate laste protsent samas vanuses olevates lastest

Vanus	1997 Laste arv	1997 Lapsi lasteaias	1997 Vanuseline määr %	1998 Laste arv	1998 Lapsi lasteaias	1998 Vanuseline määr %
0	13 121			12 474		
1	13 268	1 058	8,0	13 099	1 227	9,4
2	13 804	5 453	39,5	13 241	5 887	44,5
1+2	27 072	6 511	24,1	26 340	7 114	27,0
3	14 729	9 096	61,8	13 781	8 935	64,8
4	17 221	11 537	67,0	14 713	10 562	71,8
5	18 061	12 489	69,1	17 179	12 313	71,7
6	20 687	14 245	68,9	18 021	13 022	72,3
1-6	97 770	53 878	55,1	90 034	51 946	57,7
7	22 256	3 049	13,7	20 653	3 061	14,8
8	22 652	74	0,3	22 211	62	0,3
9	22 857	11	0,0	22 598	5	0,0
10	22 053	1	0,0	22 801	2	0,0
11	21 982	7	0,0	21 990	1	0,0

	1999	1999	1999	2000	2000	2000
vanus	Laste arv	Lapsi lasteaias	Vanuseline määr %	Laste arv	Lapsi lasteaias	Vanuseline määr %
0	12 075			12 339		
1	12 449	1 178	9,5	12 073	1 298	10,8
2	13 104	6 049	46,2	12 441	5 803	46,6
1+2	25 553	7 227	28,3	24 514	7 101	29,0
3	13 232	8 804	66,5	13 102	8 845	67,5
4	13 752	9 800	71,3	13 233	9 813	74,2
5	14 708	11 035	75,0	13 748	10 483	76,3
6	17 162	12 714	74,1	14 710	11 261	76,6
1-6	84 407	49 580	58,7	79 307	47 503	59,9
7	17 996	2 849	15,8	17 164	2 832	16,5
8	20 630	36	0,2	17 988	23	0,1
9	22 179		0,0	20 603	2	0,0
10	22 564	1	0,0	22 160	1	0,0
11	22 773		0,0	22 546	1	0,0

Allikas: ESA ...2000

7.1.2 Põhiharidus

Haridust reguleerivad lisaks koolieelsete lasteasutuste seadusele haridusseadus (RT I 1992, 12, 192), põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (RT I 1999, 42, 497), erakooliseadus, kutseõppeasutuse seadus (RT I 1998, 64/65, 1007; 1999, 10, 150; 51, 550) ning huvikooli seadus (RT I 1995, 58, 1004). Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus määrab kindlaks üldhariduskooli õigusliku seisundi ja töökorralduse, sätestades õpilaste õigused koolis.

Põhihariduse omandamine on kohustuslik ja tasuta. Kohalikud omavalitsused peavad ülal koolikohustuse täitmiseks vajalikul arvul koole. Kohalik omavalitsus tagab igale koolipiirkonna lapsele koolikoha. Lapsevanemale on kooli valik koolikohustuse täitmiseks vaba, kui soovitud koolis on vabu kohti. Riik katab pedagoogide palgad ja õpikute soetamise kulud.

Põhiharidusele esitatavad nõuded (põhihariduse standard) on kehtestatud põhi- ja keskkooli riiklikus õppekavas, mis on kinnitatud Vabariigi Valitsuse poolt 1996. aastal (RT I 1996, 65-69, 1201; 1997, 37./38, 573). Selles määratakse kindlaks õppe-eesmärgid, õppeaeg, riikliku õppekava vahetamine kooli õppekavaga, kohustuslike õppeainete loend koos ajalise kestuse ja ainekavadega. Samuti õppeainete valiku võimalused ja tingimused, nõuded õppeetappide kaupa ja kooli lõpetamiseks.

Praegune seadusandlus ja sellest tulenevad teised õigusaktid on üles ehitatud kindla ülesandega jõuda juba enne kooli, tingimata aga koolis, iga lapseni sõltuvalt tema arenguvajadustest ja võimetest. Seadusega on sätestatud seegi, et kool on kohustatud tagama õppimisvõimalused igale kooli teeninduspiirkonnas elavale koolikohustuslikule lapsele.

Õpilaste arv üldhariduskoolides oli 1998. aasta sügisel 217 577, 1999. aasta sügisel 215841. Üldharidusliku kooli õpilasest õpib 1/3 mitte-eesti õppekeele koolides. Võrreldes eelmiste õppeaastatega on eesti õppekeele koolide õpilaste arv jäänud stabiilseks ja vene õppekeele koolide õpilaste arv vähenenud. Seoses sündide vähenemisega on ka õpilaste arv üldse alustamas langust ja tulemuseks on see, et mitmel pool maapiirkondades suletakse väikese õpilasarvuga koole.

Tabel 34. Üldhariduslike päevakoolide arv koolitüübi järgi

	Algkool	Põhikool	Keskkool/Gümn	Erikool	Kokku
1997	182	268	232	48	730
1998	177	268	231	46	722
1999	169	256	236	45	706

Allikas: Haridusministeerium

Tabel 35. Õpilaste arv päevakoolides

	1997	1998	1999

I klassis	20859	18505	17120
I-IV klassis	84949	82083	77085
V-IX klassis	94393	97830	100784
X-XII klassis	32722	32027	32288
Erivajadusega laste koolides	5429	5637	5684
Kokku	217 501	217 577	215 841

Allikas: Haridusministeerium

Tabel 36. 8-14* aastased lapsed päevases põhikoolis ja gümnaasiumis 1993/94-1999/2000 õppeaastal.

Õppeaasta	Laste arv 01.09	Laste arv koolis 01.09	Lastest kooli nimekirjades (%)	Laste arvu ja õpilaste vahe	Last ei ole kooli nimekirjades (5)
93/94	154895	149750	96,7	5145	3,3
94/95	154890	150043	96,9	4847	3,1
95/96	155491	150489	96,8	5002	3,2
96/97	155696	151211	97,1	4485	2,9
97/98	155978	151754	97,3	4224	2,7
98/99	154947	150858	97,4	4089	2,6
99/00**	150271	147391	98,1	2880	1,9

Allikas: Haridusministeerium

* 8-14- aastased seetõttu, et see on kindel koolikohustuslik aeg

** esialgsed andmed

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab kohustuslikuks haridusmiinimumiks põhihariduse omandamise, s.o. üldhariduskoolis õppimise I-IX klassis. Põihariduse omandamise vanuseliseks piiriks on 7 – 17 eluaastat. Seadusest tulenevalt on koolikohustuslikud kõik lapsed, kes jooksva aasta 1.oktoobriks saavad 7 – aastaseks, ei ole veel 17- aastased ning ei ole lõpetanud põhikooli.

Põihariduse eesmärk on õpilaste teadmiste, oskuste ja võimete arendamine, iseendaga ja ühiskonnas toimetulevate isiksuste kujundamine, kes on võimelised ja motiveeritud jätkama õppimist keskhariiduse tasemel. Põiharidus võimaldatakse ka lihtsustatud õppekava alusel, sõltuvalt erivajadustest ja võimetest. Raske ja mõõduka vaimse puudega lapsi õpetatakse ja arendatakse riikliku toimetulekukooli õppekava järgi. Põihariduse omandamine on kohustuslik ja tasuta. Koolikohustust võib täita ka kodus õppides, vastava korra on kehtestanud haridusminister (koduõpe lapsevanemate soovil, koduõpe tervisliku seisundi või haiglas viibimise tõttu).

Seoses koolikohustuse tegeliku täitmisega on meil mitmeid probleeme. Üle 5000 lapse ei täida igapäevaselt koolikohustust. Suur on klassikursuse kordajate arv. Klassikursuse kordajate rohkus süvendab ühes ja samas klassis õppijate vanuselõhet.

Hinnates meie tänast tegelikku olukorda peab tunnustama, et kooliskäimisest võivad täna olla kõrvale jäänud:

lapsed, kes ei olegi kooli jõudnud, sest koolid ei tea nende olemasolust midagi;

lapsed, kes on koolis käinud, kuid sealt välja arvatud, välja heidetud või muul viisil koolist lahkunud, kuid ei käi üheski teises koolis;

lapsed, kelle vanemad on liikuva eluviisiga, kes peaksid minema ühest koolist teise, kuid kas lähevad, ei ole teada, sest pole suudetud jälgida.

Edasises töös on nüüd oluline see, et ükski laps, kes siia ilma on sündinud, ei jääks välja ühiskonna vaateväljast, ei jääks üksi oma murede ja probleemidega. On ju lapsed iga ühiskonna arenguresurss ja ühe väikeriigi kestmajäämise tingimuseks on see, kui tark on meie tänane töö laste ja õpilastega.

7.1.3. Erivajadustega laste õpetamine

Uuendatud haridusseadustiku jõustumisega alates 1992. aastast on Eesti hariduspoliitikas toimunud tuntavaid positiivseid muudatusi. Tänapäevaks on tagatud suurema osa laste

haaramine haridussüsteemi. 1997.aastal jõustunud põhihariduse ja üldkeskhariduse riiklik õppekava sätestab esimese põhimõttena, et igal lapsel peab olema võimalus saada haridust vastavalt oma võimetele. Sellest põhimõttest lähtuvalt on haridusministri määrusega kehtestatud veel lihtsustatud ehk abiõppe õppekava ja toimetuleku õppekava. Sisuliselt on võimalik kohustuslikku põhiharidust omandada kolmel eri tasemel. Seega oleme käesoleval ajal olukorras, kus ühtegi õpilast ei vabastata koolikohustuse täitmisest tema puude või väheste võimete tõttu; igal lapsel on õigus saada haridust oma elukohajärgses haridusasutuses sõltumata tema eripärast.

Kõikides maakondades ja linnades on moodustatud asjatundjatest nõustamiskomisjonid, mille pädevuses on määrata hälviklapsele võimetekohane õppekava või õppevorm, suunata hälvik lapsevanema (eestkostja) nõusolekul sanatoorsesse kooli, hälvikute erikooli või klassi ning otsustada lapsevanema taotlusel koolikohustuse edasilükkamist. Seadus sätestab nüüd sellegi, et 7-aastaseks saanud lapse vanem võib nõustamiskomisjonilt taotleda koolikohustuse alguse edasilükkamist ühe aasta võrra. Nimetatud taotluse rahuldamise tingimused ja korra on kehtestanud sotsiaalminister oma määrusega. Uue sätena on seadustatud valla- või linnavalitsuse õigus vajadusel moodustada koolis eraldi klasse 7.- 9. klassi kasvatusraskustega õpilastele. Selliste klasside moodustamise tingimused ja korra on kehtestanud haridusminister oma määrusega.

Vastavalt kehtivale seadusandlusele tagab kohalik omavalitsus keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega lastele õppimisvõimalused elukohajärgses koolis. Nõutavate tingimuste puudumisel elukohajärgses koolis tagavad riik ja kohalik omavalitsus neile lastele õppimisvõimalused selleks loodud õppeasutustes.

Seadusandlusest tulenevalt on erivajadustega õpilastele loodud riigikoolid ja munitsipaalkoolid. Kui kohalik omavalitsus ei suuda tagada erivajadustega õpilaste õpetamist, on võimalik õpilane vastava asjatundjate nõustamiskomisjoni otsusega suunata riigikooli. Kõikidesse nendesse koolidesse (klassidesse) toimub õpilaste suunamine nõustamiskomisjoni otsusega lapsevanema (eestkostja) nõusolekul. Olemasolevate erikoolide võrku on hakatud üleriigiliselt ümber korraldama vastavalt kehtivatele seadustele. On loodud uued toimetuleku- ja hoolduskoolid (klassid), kus õpetatakse mõõduka ja raske vaimupuudega õpilasi toimetuleku õppekava järgi.

Kõige rohkem on erikoole vaimupuudega õpilastele (18 riigikooli, 8 munitsipaalkooli). Neis õpib 1,8 % põhikoolis õppivate õpilaste üldarvust.

Alates 1993.a. süveneb üha enam tendents ühisõpetuseks, s.o. erivajadustega õpilaste integreerimiseks tavakooli. Seoses sellega seisame hetkel uue vajaduse ees – eriõpetust tuleb järjekindlalt integreerida.

Tabel 37. Erivajadusega õpilaste arv üldharidus-päevakoolides 1999/00

	Tavakooli tugiõpe	Tavakooli tavaline klass	Kokku tavakoolis	Erikoolides	Kokku
Vaimse õpiraskusega	2730	905	3635	842	4477
Kerge vaimse alaarenguga	189	249	438	2281	2719
Mõõduka vaimse alaarenguga	33	111	144	438	582
Raske vaimse alaarenguga				84	84
Kurdid				106	106
Kuulmispuudega	31	19	50	104	154
Nägemispuudega	130	15	145	75	220
Kehapuudega	105	8	113	84	197
Kõnehälbega	12185		12185	201	12386
Psüühikahäirega	108		108	151	259
Kehapuue+kerge vaimne puue		10	10		10
Pimekurdid				5	5
Kuulmispuue+vaimne				8	8

puue					
Kokku	15511	1317	16828	4379	21207

Allikas: Haridusministeerium

Õpilastele tuge ja järelevalvet õppetööst vaba aja sisustamisel ning koduste õpiülesannete täitmisel, juhendamist huvitegevuses ning huvide arendamisel võimaldab pikapäevarühm, kuhu võetakse lapsed põhikooli ulatuses. Laste õppimis- ja elutingimuste parandamiseks on kohalikul omavalitsusel õigus ja kohustus luua kooliinternaate.

Poistel ja tüdrukutel on võrdne juurdepääs haridusele. Poisid ja tüdrukud saavad õppida samu õppeaineid.

Õpilaste õigused on tagatud seadustega. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab õiguse kasutada klassivälises tegevuses tasuta oma kooli rajatisi, ruume, raamatukogu, õppe-, spordi-, tehnilisi jm. vahendeid. Samuti on õigus osaleda õpilasesindaja kaudu koolielu probleemide lahendamises, saada koolist teavet koolikorralduse ja õpilaste õiguste – kohustuste kohta koolis, samuti esmast teavet õppimisvõimaluste kohta. Kool tagab õpilase koolis viibimise ajal tema tervise kaitse, mis eeldab, et ka kooli õppekava üldosas sisaldub õppe ajaline korraldus ja õppetegevuse eesmärgid.

Põhihariduse eesmärk on õpilaste teadmiste, oskuste ja võimete arendamine, iseendaga ja ühiskonnas toimetulevate isiksuste kujundamine, kes on võimelised ja motiveeritud jätkama õppimist keskhariduse tasemel.

Üldhariduskooli põhiülesanne on aidata kujuneda isiksusel, kes tuleb toime oma elu ja tööga, arendab ennast ja aitab kaasa ühiskonna arengule, määratleb end oma rahva liikmena, kodanikuna, kaasvastutajana Euroopa ja maailma tuleviku eest, kes:

- peab lugu kodust ja perekonnast;
- peab lugu enesest ja kaasinimestest, oma ja teiste rahvaste kultuurist;
- armastab isamaad;
- järgib õigusnorme ja demokraatia põhimõtteid;
- lähtub üldinimlikest kõlbelistest arusaamadest, hindab ilu ja headust;
- hindab terveid eluviise, arendab oma vaimu ja keha;
- hoiab loodust, elab ja tegutseb keskkonda säästes;
- mõtleb kriitiliselt, loovalt ja loogiliselt;
- oskab oma tegevust eesmärgistada, kavandada ja hinnata;
- suudab hankida ja kasutada infot;
- oskab ja mõistab vajadust teha tööd, on valmis koostööks;
- mõistab teadmiste ja pidevõppe tähtsust, oskab õppida.

7.1.4. Kutseharidus

Kutseõppeautuse seaduse kohaselt võivad kutseõppeasutused olla riigi- ja munitsipaalkoolid. Kutsekeskharidus on kutse-, eri- ja ametialasaste riiklike õppekavadega kehtestatud nõuete kogum. Kutsekeskharidus omandatakse põhihariduse või üldkeskhariduse baasil ning kutsekeskhariduse omandamine loob eeldused ja annab õiguse asuda tööle õpitud kute-, eri- ja ametialal või jätkata õpinguid kõrghariduse omandamiseks.

Kutseõppeasutusse võivad astuda isikud, kellel on põhi- või keskharidus. Põhihariduseta lastel pole võimalusi õppimiseks kutseõppeasutuses. Vaimse puudega lastel, kelle põhiharidus on omandatud lihtsustatud õppekava alusel, on õigus kutseõppeasutuses õppida. Puudega laste õpetamine toimub reeglina tavaõpperühmas, vajadusel individuaalse õppekava alusel. Enamus õppeasutusi on füüsilise puudega inimestele kohandamata. Õpetajad vajavad täiendkoolitust, koolidesse on vaja abiõpetajaid ja õppetöoga seotud abivahendeid.

Kutseõppeasutuses õppimine on õppemaksuta. Lisaks on õpilastel õigus kasutada õppevälises tegevuses tasuta oma kooli ruume, raamatukogu, spordi-, tehnilisi- ja muid vahendeid kooli poolt kehtestatud korras.

Kutseõppeasutuse seaduse paragrahv 14 annab õpilasele õiguse jätkata ühes koolis alustatud õpinguid vabade kohtade olemasolul teises koolis samal kutse-, eri- või ametialal. Kutseõppeasutuses on võimalik omandada kutsekeskharidus ning kutsekõrgharidus.

Kutseõppeasutuse seaduse paragrahv 17 reguleerib võrreldes varem kehtinud seadusega täpsemalt õppepraktikaga seonduvat. Nii reguleeritakse kooli ja riigi- või kohaliku

omavalitsuse asutuse, avalik- või eaõigusliku juriidilise isiku või füüsilisest isikust ettevõtja vahelised suhted õpilaste õppepraktika korraldamisel nende vahel sõlmitava lepinguga. Õppepraktika läbiviimisel loodud ametikohad, sealhulgas kooli õppetöökojas ja õppemajandis, peavad vastama tingimustele, mis võimaldavad õppekavaga kehtestatud nõuete täitmise. Õppepraktikal viibimise ajal laienevad õpilastele töökaitsealased õigusaktid.

Kutseõpet soodustab *tulumaksuseadus* (paragrahv 13), mille kohaselt koolituskulud arvatakse tuludest maha.

1997/98. õppeaastal oli Eestis 90 kutseharidust andvat õppeasutust. Nendes õppis 31 316 õpilast, kellest 18 563 omandas teise taseme kutseharidust ja 12 753 keskeri/tehnikumiharidust. 74 riigi õppeasutuses õppis 28 774 õpilast, 4 munitsipaalõppeasutuses 357 õpilast ning 12 erakoolis 2185 õpilast¹.

1999/2000. õppeaastal omandab kutseharidust, kutsekeskharidust, keskeriharidust või kutsekõrgharidust kokku 34412 õpilast ja üliõpilast, sellest kutseharidust põhihariduse baasil omandab 18010 õpilast. Kutsekeskharidust keskhariduse baasil omandab 13055 õpilast ja kutsekõrgharidust 3165 üliõpilast.

Kutseõppeasutuse seaduse § 12 kohaselt moodustatakse ühiskonna ja tööturu vajaduste kooskõlastamiseks Vabariigi Valitsuse, tööandjate ja töötajate ühingute esindajatest kutsenõukogud. Kutsenõukogude ülesanne on kutsestandardite kinnitamine ja õppekavade kooskõlastamine vastavalt kutsestandardile. Kutsenõukogu koosseisus on valdavalt tööandjate esindajad vastavatest kutseala liitudest.

Kutseharidusreformi peaesmärk on kutsealase koolituse vastavusse viimine tööturu nõudmistega.

7.2. Vabaaja-, meelelahutus- ja kultuuritegevus (artikkel 31)

Riigi kehakultuuri- ja sporditöö korraldamine on vastavalt Vabariigi Valitsuse seadusele Kultuuriministeeriumi valitsemisalas.

Spordiseaduse (RT I 1998, 61, 982) paragrahv 3 kohaselt korraldavad sporti riigi- ja kohaliku omavalitsuse organid ning spordiorganisatsioonid kogu rahva kehalise ja vaimse vormisoleku, sportliku eluviisi, samuti noorte sportliku eneseteostuse eesmärgil. Spordiseaduse paragrahv 3 lõike 3 kohaselt sätestatakse spordiorganisatsioonide ülesanded spordi edendamisel Eesti Spordi Hartas.

Eesti Spordi Harta, mis on täienduste ja parandustega vastu võetud IV Eesti Spordi Kongressil Viljandis 04.04.1998 ja mille punkt 1.5. sätestab, et õppeprogrammiline kehaline kasvatus (spordi algõpetus) koos koolispordi ja terviseõpetusega annab sirguvale põlvkonnale vajalikud oskused, teadmised ja võimed püsida heas kehalises vormis, jätkata sportimist kogu elu vältel. Kõigis koolides olgu vähemalt kolm kehalise kasvatus tundi nädalas.

Harta punkt 1.6. käsitleb tervisesporti järgmiselt: tervisesport pakub sportliku liikumisharrastuse võimalust kõigile - väikelastest vanuriteni, naistele ja meestele, puuetega inimestele ja liikumisravi vajavatele. Eesti spordiorganisatsioonid võtavad aktiivselt osa ülemaailmsest liikumisest "Sport kõigile" arendades ja toetades sportimist looduses ja elukohtades, korraldades sportlikke üritusi, arendades igakülgset sporti töökohtades (firmasporti). Sama harta punkt 1.7. määratleb ka võistlusspordi eesmärgi: võistlussport teenib sportliku eneseteostuse ja isiksuse arengu huve ja selle harrastamist soodustatakse kõigil soovijail. Ülemaalse võistlussüsteemi põhiteljeks on spordiklubide vaheline konkurents. Eesti arendab tippporti püüdes väärikalt esineda rahvusvahelisel areenil, sealhulgas olümpiamängudel ning loob tippportlastele selleks võimalused, hoolitseb nende järelkasvu eest. Aktsepteeritud on elukutselise spordi viljelemine. Harta kohaselt peab igal soovijal olema võimalus saada spordiõpetust ning iga spordiõpetaja peab olema erialaselt

¹ Kutseõppeasutused 1998. Abiks otsutajale. Haridusministeeriumi ning Kutsehariduse ja Tööhõive Seirekeskuse väljaanne.

atesteeritud. Juhendamisel ja suunamisel spordis on nõutav kvalifikatsioon, mis tagab juhendatavate ohutuse ja tervise, samuti õppeprotsessi kasvatusliku efektiivsuse.

Spordiseaduse paragrahv 6 määratleb spordi riikliku korraldamise, kus lõike 3 kohaselt on Haridusministeeriumi ülesanne kehalise kasvatusse korraldamine koolides, spordispetsialistide koolitamine ja sporditeaduse arendamine. Lõike 4 kohaselt on puudega inimeste (sh laste ja noorte) tervise- ja võistlusspordialaseks tegevuseks soodsate tingimuste loomine ja muude spordiliikumisega seonduvate sotsiaalprobleemide lahendamine Sotsiaalministeeriumi ülesanne. Spordiseaduse paragrahv 7 punkt 5 määratleb spordikoolide registri pidamise Kultuuriministeeriumi ülesandena.

Kohalike omavalitsuste organitel on kohustus (spordiseaduse § 10 lg 2 punkt 3) valla ja linna spordi korraldamisel tagada munitsipaalkoolides tingimused kehalise kasvatusse tundide läbiviimiseks ja soodustada spordiharrastust koolides, spordikoolides ja laste suvelaagrites.

Spordiseaduse paragrahv 9 kohaselt moodustatakse maavalitsuse juurde nõuandva organina kehalise kasvatusse ja spordinõukogu. Spordiseaduse paragrahv 15 lg 3 p 1 kohaselt toetatakse riigieelarvest üleriigilise tähtsusega spordiprogramme, sealhulgas tervisespordi-, noortespordi-, tippspordi- ja koolitusprogramme, samuti lubab seadus valla või linna ja eraõiguslike isikute spordikoolidel saada riigieelarvelist toetust (spordiseadus § 15 lg 6).

Kultuuriministeeriumi eelarvereal on peatükk 63 "Noorte sport", mille suurus 2000.a. eelarves on 26 miljonit krooni (1999.a. 27,5 mln.kr., sh Vabariigi Valitsuse reservfondi 1,5 mln. kr.). Nimetatud vahendid on ette nähtud noortespordi meisterlikkuse taseme toetamiseks spordiklubides ja -koolides, eeldusel, et kohalike omavalitsuste organite pädevuses on laste laiahaardeline kaasamine sporti ja spordi alusõpetuse finantseerimine.

Noortespordi meisterlikkuse riiklikud toetused määratakse spordialaliitudele, arvestades nende kandepinda ja sportlikke tipp tulemusi noorte ja juunioride (kadettide) vanuseastmes. Spordialaliit, kui oma spordiala kõrgeim autoriteet, kehtestab oma liidu juhatuse otsusega kriteeriumid, mille järgi toimub vastava spordiala noortespordi tulemustiku töö eest riikliku toetuse edasijaotamine spordiklubidele ja -koolidele.

Alates 2000.a. 01.septembrist toimub kogu riigieelarvelise toetuse jaotamine spordialaliitude kaudu.

Riiklik statistika vaatlustest hõlmab laste ja noortega seotud sporti kaks vaatlust: "Spordikool" ja "Spordiklubi" (kehtestati 1993 aastal). Spordikoolide normdokumentide kohaselt ei tohi selle nimekirjades olla vanemaid õpilasi kui 21 eluaastat. Spordiklubide statistika vaatlus tegutsejaid, sealhulgas naisi ja noori alla 18.a.

Tabel 39. Spordikoolide arv, neis tegutsevate laste ja treenerite arv 1995-1999

Aasta	Koolide arv	Gruppide arv	Tüdrukuid	Poisse	Kokku	Treenereid
1995	56	1602	7237	13892	21129	774
1996	57	1670	7117	14104	21221	775
1997	58	1614	7214	13400	20614	768
1998	57	1628	7100	13251	20351	759
1999	56	1573	7043	13127	20170	736

Allikas: Kultuuriministeerium

Tabel 40. Spordiklubides tegutsevate alla 18-aastaste laste arv:

	1995	1996	1997	1998
Laste arv	14 549	26 100	30 490	29 897

Allikas: Kultuuriministeerium

Tuleb arvestada, et statistilise vaatlusega on kaetud ca 70 % mittetulundusühingute ja sihtasutuste registris eksisteerivad spordikubid. Põhjuseks tuleb lugeda ümberregistreerimisega seonduvaid probleeme (1999.a. kevadeks registreeritud mittetulundusühingud ümber), samuti vähest arusaamist riikliku statistilise vaatluse kohustuslikkusest ning suhteliselt leebet järelevalvet.

Kui vaadelda populaarsemaid spordialasid, on Eestis 1998.aastal 1000 elaniku kohta keskmiselt neli korvpallurit, neli jalgpallurit, neli kergejõustiklast ja kolm võimlejat.

Võimalused noortel vaba aja sisustamiseks.

Traditsioonilised valdkonnad vaba aja sisustamiseks, mis on suunatud lastele ja noortele, kuid nende olemasolus on noorte endi kaasaraäkimise osa suhteliselt väike.

Raamatukogud -1996.a. oli Eestis 1288 raamatukogu, neist 560 kooliraamatukogu raamatufondiga 5,9 miljonit. Kooliraamatukogude osakaal raamatukogudest on 43%, laenutajatest 21% ja raamatufondist 11%. Lisaks sellele on 580 üldkasutatavast raamatukogust 10 lasteraamatukogu; 125 eriala-ja teadusraamatukogust 6 ülikooliraamatukogu (55200 lugejat, 2 064 600 laenutust, kasutuskogu suurus 5981700) ning 14 kõrgkoolide raamatukogu (8 500 lugejat, 166 400 laenutust, kasutuskogu suurus 641 300).

Muuseumid - 1996.a. oli Eestis 131 muuseumi ja eraldi asuvat filiaali 5 miljoni säilitusüksusega.

Taidluskollektiivid ja huvialaringid - 1996.a. kasvas taidluskollektiivide arv 9,4%, liikmete arv 15,4% võrreldes 1995.a. andmetega. Vastaval ajavahemikul huvialaringide arv vähenes 9 võrra (1995.a. 2 871, 1996.a. 2862), viimastes osavõtjate arv 5,2% võrra (1995.a. 47 978, 1996.a. 45 810). Samas tõusis osalejate osas laste osatähtsus 3,6% (1995.a. 72,8%, 1996.a. 76,4%). Taidluskollektiividest osavõtu keskmine näitaja Eestis oli 1996.a. 86 osavõtjat 1000 elaniku kohta, nendest 63 last. Huvialaringide osas on vastavad näitajad 31 huvilist 1000 elaniku kohta, nendest 24 lapsed. Samas laste osalemise võimalused maakonniti on väga erinevad.

Trükitoodang - pidevalt on suurenenud raamatute ja ajakirjade väljaannete arv - 1985.a. – 1976 (trükiarv 17,4 miljonit eks), 1995.a. – 2635 (7,9 milj. eks.), 1996.a. – 2628 (6,7 milj. eks.). Samas on kahanenud eksemplaride arv elaniku kohta 11.3-lt 1985.a. 4,5-le 1996.a. Lastekirjanduse osas on väljaannete arv pidevalt kasvanud, aastatrükiarv viimastel aastatel jäänud stabiilseks. Vastavad arvud: 1985.a. 109 väljaannet (trükiarv 4,3 milj. eks.), 1995.a. 178 (1,0), 1996.a. 186 (0,8). 191 laiale lugejaskonnale mõeldud perioodilisest väljaandest moodustasid 1996.a. noorte- ja lasteväljaanded, koomiksid ja pildiajakirjad 10,5% (20 nimetust), aastatrükiarvust 10%(1 269 300 eks.), mis on 314 000 eksmplari võrra vähem, kui 1995.a. Raadiosaated - vaadates raadiosaadete mahu jagunemist liigiti ringhäälingu omanike järgi 1996.a. moodustavad avalik-õiguslikus raadios lastesaated 1,9%, eraõiguslikus 0,8% ning muus 0,1% saateajast.

Televisioonisaated - televisioonisaadete mahust 1996.a. lastesaated moodustasid 6%, spordisaated 9%, teater 1%, muusika 6% jne.

Eesti riigi kultuuripoliitika tegevuskava, mis on lisa Eesti riigi kultuuripoliitika põhialustele ja on heaks kiidetud riigikogu otsusega 16. sept. 1998 (RT I 1998, 81,1353), sisaldab järgmisi lastele suunatud tegevusi:

- Riikliku Nukuteatri renoveerimine;
- Tagatakse väärt- ja lastefilmide leviõiguste ostmise ning nende levitamine Eestis;
- Teadus-rahva-, kooli jt. raamatukogudest koosnev raamatukogude riiklik infosüsteem on Eesti rahvusliku informatsioonilise infrastruktuuri lahutamatu koostisosa;
- Kunstialase koolituse algõpe on lisaks üldhariduskoolide programmidele tagatud laste kunsti- ja muusikakoolide või vastavate kunstiklasside üleriigilise võrguga. Luues kõikides regioonides võrdsed võimalused kunstialase erihariduse saamiseks, tunnistab riik nende koolide kultuurimissioonilist tähendust ja võtab osaliselt enda kanda kunsti- ja muusikakoolide õppekulud maakondades.

Kunstialastes kõrgkoolides õpib 1200 inimest. Laste kunstide ja muusikakoole on 82, lisaks muusikaerialad (52 üldkooli ja 10 erakooli).

Tabel 41. Kultuuriministerium on rahaliselt toetanud 1999. ja 2000. aastal laste kultuuritegevusi (summad Eesti kroonides):

	1999	2000
Teater ja kunst	5 485 947	6 078 000
Lasteväljaanded	420 000	560 000
Muusika	-	103 000

Allikas: Kultuuriministerium

Kultuuriministerium peab kõikides oma tööloikes silmas lastele suunatud tegevuse olemasolu. Tunnustuseks on sisse seatud preemia parimale lastelavastusele (annab välja Teatriliidu komisjon), koos Narva linnaga on käivitunud projekt eesti animafilmi toodangu abil keeleõppeks lasteaedades (kakskeelne "Tommi ja Fluff"). Samas on tehtavat keeruline üldisest kontekstist välja võtta – mõneti on kultuuriruumi kujundamine ja tingimuste loomine kunstide arenguks pidev.

8. ERIOLUKORRAS OLEVATE LASTE KAITSEMEETMED

8.1. Põgenikustaatuses olevad lapsed (artikkel 22)

Eesti on ühinenud ÜRO 1951.a. pagulasseisundi Genfi konventsiooniga, mis jõustus Eestis 9.07.1997.a. ja 31. jaanuari 1967.a. pagulasseisundi New Yorki protokolliga, mis jõustus Eestis 10.04.1997.a.

Riigikogu võttis vastu pagulaste seaduse (RT I 1997, 6, 26; 1999, 18, 301) 18.02.1997.a., mis jõustus 9.07.1997.a. ning pagulaste seaduse muutmise ja täiendamise seaduse 8.02.1999.a., mis jõustus 1.10.1999.a.

Pagulaste seadus reguleerib Eestis varjupaigataotleja ja pagulase õiguslikku seisundit ja Eestis viibimise aluseid, lähtudes ÜRO pagulasseisundi konventsioonist ja 1967.a. pagulasseisundi protokollist.

Vastavalt pagulaste seaduses sätestatud korrale võidakse pagulase taotluse alusel anda varjupaik ka pagulase abikaasale ja alaealisele lapsele, kui ta vastab konventsiooni ja protokolliga pagulase-mõiste määratlusele.

Varjupaigataotlejale kindlustatakse Eesti seadustest ja muudest õigusaktidest ning rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normidest ja rahvusvahelistest tavadest tulenevad õigused ja vabadused (pagulaste seaduse paragrahv 7.)

Varjupaigataotlejal on õigus saada teavet keeles, mida ta mõistab; olla ühenduses ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ametiga; omada esindajat varjupaigataotluse menetlemisel; saada kirjalik põhjendatud otsus varjupaiga andmisest keeldumise kohta ning õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtu poole.

Vastavalt pagulaste seadusele viib esmase küsitluse varjupaiga taotlemise põhjuste kohta läbi Kodakondsus- ja Migratsiooniamet.

Välismaalase suhtes, kes esitab taotluse varjupaiga saamiseks Eestis, teostavad vajalikud toimingud Kodakondsus- ja Migratsiooni ameti töötajad. Juhul, kui avaldus varjupaiga saamiseks on esitatud Eesti Vabariigi piiril, teostavad esmased toimingud Piirivalveameti töötajad.

Alaealiste varjupaigataotlejate küsitlemisel viib küsitluse juures tema hooldaja või mõni muu selleks volitatud isik. Alaealiste varjupaigataotluste menetlus viiakse läbi võimalikult kiiresti.

Pärast esmast küsitlust ja vormikohase kirjaliku avalduse esitamist Kodakondsus- ja Migratsiooni ametile võetakse varjupaigataotleja vastu Varjupaigataotlejate Vastuvõtukeskuses. Varjupaigataotlejate vastuvõtukeskus Illukal valmis aprillis 2000. aastal ja hetkel viibib seal 10 varjupaigataotlejat. Lapsi nende hulgas ei ole.

Alaealise taotleja eest esitab taotluse tema vanem või eestkostja. Juhul, kui alaealisel taotlejal ei ole vanemat või eestkostjat, määrab kohus vastuvõtukeskuse ettepanekul talle eestkostja. Eestis vastav praktika seni puudub. Tõenäoliselt määratakse saatjata alaealise varjupaigataotleja eestkostjaks vastuvõtukeskuse juhataja või sotsiaaltöötaja. Saatjata alaealine varjupaigataotleja majutatakse vastuvõtukeskuses spetsiaalselt selleks otstarbeks kohandatud ruumidesse.

Varjupaigataotlused vaatab läbi ja teeb otsuse varjupaiga andmise kohta Kodakondsus- ja Migratsiooniamet.

Välismaalane, kellele on antud varjupaik, lahkub vastuvõtukeskusest. Pagulaste vastuvõtmist korraldab kohalik omavalitsus, osutades pagulasele kaasabi elu- ja töökoha leidmisel, sotsiaal- ja tervishoiuteenuste saamisel, tõlke ja eesti keele õppe korraldamisel.

Pagulasel ja tema lapsel on Eestis viibimise ajal õigus saada riigilt toetusi: lastetoetust, tööturuteenuseid ja töötü abiraha, sotsiaaltoetusi ja muud abi Eesti elanikuga võrdsetel alustel.

Pagulasele, tema abikaasale ja alaealisele lapsele annab Vabariigi Valitsus tähtajalise elamisloa kehtivusajaga kuni 2 aastat.

Pagulastele võib anda alalise elamisloa välismaalaste seaduses sätestatud tingimustel.

Eesti hilisest ühinemisest ÜRO 1951.a. pagulasseisundi Genfi konventsiooniga ja 31. jaanuari 1967.a. pagulasseisundi New Yorki protokolliga tingitult on lahendamata mõned praktilised küsimused varjupaigataotlejate, sealhulgas laste vastuvõtu organiseerimisel. Vajalikud seaduse rakendusaktid (vastutavate valitsusasutuste määramine, vastuvõtukeskuse põhikiri jms) on 2000 aasta aprilli seisuga vastuvõtmisel või juba olemas.

Pagulaste probleemide lahendamisel teeb Eesti Vabariik koostööd ÜRO Pagulaste Ülemkomissari Ametiga (UNHCR). 2000 aasta alguse seisuga ei ole Eestis ühtegi alaealist varjupaigataotlejat või pagulast. Praktilisel tasemel ei ole Eesti ametiisikuil pagulastest lastega kokkupuudet olnud. Seadusandlikult on alaealiste varjupaigataotlejate küsimused lahendatud.

8.2. Lapsed relvakonfliktides , laste psühholoogiline ja füüsiline paranemine ja ühiskonda reintegreerimine (artikkel 38, 39)

Eesti on ühinenud järgmiste humanitaarõiguse konventsioonidega:

1. 1949.a. 12. augusti Genfi konventsioon sõjaväljal relvajõudude koosseisus olevate haavatute ja haigete olukorra parandamise kohta;
2. 1949.a. 12. augusti Genfi konventsioon merel mereväe koosseisus olevate haavatute, haigete ja merehätta sattunute olukorra parandamise kohta;
3. 1949.a. 12. augusti Genfi konventsioon sõjavangide kohtlemise kohta;
4. 1949.a. 12. augusti Genfi konventsioon tsiviilelanike sõja ajal kaitsmise kohta;
5. 1977.a. 8.juuni I lisaprotokoll ohvrite kaitsmisest rahvusvahelistes relvakonfliktides;
6. 1977.a. 8.juuni II lisaprotokoll ohvrite kaitsmisest rahvuslikes relvakonfliktides.

Eesti on alla kirjutanud 14.01.1993 konventsioonile keemilise relva arendamise, tootmise, varumise ja kasutamise keelustamisest ning selle hävitamisest.

Eesti kaitseväeteenistuse seaduse (RT I 2000, 28, 167) kohaselt on 18-aastaseks saanud meessoost kodanikud kohustatud end kutsealustena arvele võtma, ajateenistusse kutsutakse 19 - 27-aastasi kodanikke.

Relvaseaduse paragrahv 19 kohaselt võivad piiramata tsiviilkäibega relvi ja nende laskemoona vabalt soetada, omada ja vallata Eesti kodanikud, kes on vähemalt 16-aastased. Piiramata käibega relvade all mõeldakse relvi, mille soetamiseks ei ole vaja luba, nagu gaasipihusti või kuni 4,5 millimeetrise kaliibriga õhkrelv.

Eesti kodanikul, kes on vähemalt 18-aastane, on õigus soetada ja omada piiratud käibega tsiviilrelva, välja arvatud tulirelvade hulka kuuluv püstol ja revolver. Piiratud käibega relvad on lahingurelv, teenistusrelv ja teatud liiki tsiviilrelv.

Eesti kodanikul, kes on vähemalt 21-aastane või tegevteenistuse läbinud, on õigus soetada ja omada iga piiratud käibega tsiviilrelva seaduses sätestatud korras ja tingimustel.

Relvakonflikte Eestis pole olnud ja vastav praktika puudub.

8.3. Laste üle kohtumõistmine (artikkel 40), vabadusest ilmajäetud lapsed, mistahes kinnipidamisasutuses või vangistuses (artikkel 37) ja laste ühiskonda reintegreerimine (artikkel 39)

Eesti Vabariigi põhiseaduse paragrahv 21 ja kriminaalmenetluse koodeksi paragrahv 11 keelavad ebaseadusliku või meelevaldse vabaduse võtmise. Põhiseaduse paragrahv 20 sätestab, et vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras. Üheks juhiks on alaealise üle kasvatusliku järelevalve seadmine või tema toimetamine pädeva riigorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine. See säte on kooskõlas inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 5 lõige 1 punktiga d.

Kriminaalkodeksi paragrahv 10 lõige 1 sätestab, et kriminaalvastutusele kuulub isik, kes enne kuriteo toime panemist on saanud viisteist aastat vanaks.

Erandina kuulub isik kriminaalvastutusele, kui ta pani kuriteo toime kolmeteistkümne- kuni viieteistkümneaastaselt, ainult kriminaalkodeksi paragrahvides 100 (tapmine), 101 (tapmine raskendavatel asjaoludel), 107 (üliraske kehavigastuse tahtlik tekitamine), 108 (raske kehavigastuse tahtlik tekitamine), 113-115 (vägivallateod isiku kallal, piinamine, vägistamine), 139 (salajane vargus), 140-142 (avalik vargus, röövimine, väljapressimine), paragrahvis 184 lõikes 2 (vägivald politseiametniku suhtes), paragrahvis 195 (huligaansus) ja 197 (mootorsõiduki ärandamine) ettenähtud juhtudel.

Paragrahvid 3 ja 4 annavad võimaluse mõjutusvahendi kohaldamiseks. Kui kohus leiab, et isikut, kes pani kuriteo toime enne viieteistkümneaastaseks saamist, saab mõjutada kriminaalkaristust kohaldamata, võib ta sellise isiku suhtes kohaldada koodeksis ettenähtud mõjutusvahendit, olenemata toimepandud kuriteo raskusastmest.

Kui kohus leiab, et isikut, kes pani toime kolmanda astme kuriteo viieteistkümne kuni kaheksateistkümne aasta vanuselt, saab mõjutada kriminaalkaristust kohaldamata, võib ta sellise isiku suhtes kohaldada käesoleva koodeksi § 61 1. lõikes ettenähtud mõjutusvahendit.

Kriminaalmenetluse koodeksi § 11 sätestab: igaühele, kellelt on võetud vabadus käesoleva koodeksi alusel, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused. Talle antakse võimalus teatada kinnipidamisest oma valikul vähemalt ühele lähedastest uurija, prokuröri või kohtu kaudu, kui see ei kahjusta kriminaalmenetlust. Kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga.

Noorem kui viieteistkümne aastane alaealine kutsutakse süüdistatavana välja tema vanemate, eestkostja või hooldaja kätte antud kutsega, või vastava õppeasutuse administratsiooni kaudu.

Noorema kui viieteistkümne aastase alaealise süüdistatava ülekuulamisest võtab osa pedagoog või psühholoog. Ülekuulamisest osavõtval pedagoogil või psühholoogil on õigus esitada süüdistatavale uurija kaudu küsimusi, tutvuda ülekuulamisprotokolliga ja esitada selle kohta oma märkusi. Ülekuulamisprotokollile kirjutab alla ka pedagoog või psühholoog. Alaealise süüdistatava tutvustamine toimiku materjalidega toimub kriminaalmenetluse koodeksi paragrahvis 169 ettenähtud korras. Kui toimikus on materjale, mida kasvatuslikel eesmärkidel ei ole soovitatav alaealisele tutvustada, on uurija kohustatud tutvustama nendega alaealise süüdistatava kaitsjat või seaduslikke esindajaid süüdistatava juuresolekuta, mille kohta tehakse protokollil märkus. Kriminaalmenetluse koodeksi paragrahv 133 sätestab alaealise tunnistaja ülekuulamise. Noorem kui viieteistkümne aastane alaealine tunnistaja kuulatakse üle pedagoogi või psühholoogi osavõtul, vajalikel juhtudel ka vanemate või teiste seaduslike esindajate juuresolekul. Alaealiste ülekuulamiseks on ka eraldi ülekuulamisruum, et nad tunneks end vabamalt. Noorem kui viieteistkümne aastast tunnistajat ei hoiatata vastutuse suhtes ütluse andmisest keeldumise ja teadvalt vale ütluse andmise eest, kuid neile selgitatakse kohustus anda õigeid ütlusi. Süüdistatava kohtu alla andmisel määrab kohtunik alaealisele kriminaalhooldusametniku (kriminaalmenetlus kodeks, paragrahv 192 lg 7). Alaealise kriminaalasjas kutsutakse kohtuistungile kohtualuse vanemad või muud seaduslikud esindajad. Neil isikutel on õigus avaldada taandusi, esitada tõendeid ja taotlusi ning osaleda tõendite kohtulik uurimises. Nimetatud õigused selgitatakse neile kohtuistungil avamise järel. Vajaduse korral võib kohus kuulata alaealise kohtualuse seaduslikke esindajaid üle tunnistajatena. Alaealise kohtualuse seaduslikud esindajad viibivad kogu kohtuliku arutamise aja istungisaalis.

Erandjuhtudel, kui alaealise kohtualuse seadusliku esindaja osavõtt kohtuistungist võib avaldada kahjulikku mõju alaealise kohtualuse huvidele, võib kohus oma määrusega seadusliku esindaja kas eemaldada istungisaalist või piirata tema osavõttu kohtulikust arutamisest.

Alaealise kohtualuse seaduslike esindajate mitteilumine ei takista kriminaalasja kohtulikku arutamist, kui kohus ei tunnista nende osavõttu vajalikuks. Apellatsiooni ja kassatsioonikohtumenetluse seadustiku paragrahv 5 sätestab, et esimese astme kohtu otsuse peale on kohtualusel, tema kaitsjal või seaduslikul esindajal, kannatanul ning tema esindajal õigus appellatsiooni korras edasi kaevata, prokuröril aga esitada proteste ringkonnakohtule.

Kui alaealist süüdistatakse kuriteo toimepanemises koos täisealisega, siis tuleb eraldada tema süüdistusasi eraldi menetlemiseks, kui see ei takista kriminaalasja õiget ja täielikku uurimist.

Kriminaalkodeksi paragrahv 10 lõige 5 ning kriminaalmenetluse kodeksi paragrahv 101, mis annavad kohtule võimaluse mitte kohaldada alaealisele kriminaalkaristust ja kriminaalkodeksi paragrahvis 61 ettenähtud kasvatusliku iseloomuga mõjutusvahendit (eri-õppekasvatusasutusse paigutamist), vaid lõpetada kriminaalasi ning anda materjalid alaealiste komisjonile läbivaatamiseks, et viimane kohaldaks alaealise mõjutusvahendite seaduses ettenähtud mõjutusvahendeid. Sellisteks alaealiste komisjoni pädevusse kuuluvateks mõjutusvahenditeks võivad olla hoiatus, vestlusele suunamine narkoloogi, psühholoogi või muu spetsialisti juurde, ravikuurid, sotsiaalabiprogrammid jne. Materjalide üleandmine alaealiste komisjonile võib toimuda nii kohtu alla andmise otsustamisel kui ka kohtuliku arutamise käigus.

Kriminaalasia lõpetamine ja materjalide üleandmine alaealiste komisjonile (kriminaalmenetlus kodeks, paragrahv 101):

- kohus teeb kriminaalkodeksi alusel põhjendatud määruse kriminaalasia lõpetamise ja materjalide alaealiste komisjonile üleandmise kohta;
- enne kriminaalasia lõpetamist tuleb alaealisele ja tema seaduslikule esindajale selgitada kuriteo tunnustega teo olemust, kriminaalvastutusest vabastamise alust ja õigust sellel alusel kriminaalasia lõpetamist vaidlustada;
- kriminaalasia lõpetamine ja materjalide üleandmine alaealiste komisjonile ei ole lubatud, kui seda vaidlustab alaealine või tema seaduslik esindaja.

Kriminaalmenetluse kodeksit on täiendatud uue peatükiga 26', milles sätestatakse loa andmine alaealise eri-õppekasvatusasutusse paigutamiseks, seal viibimise tähtaja pikendamiseks ning eri-õppekasvatusasutusest enne tähtaega vabastamiseks. Nimetatud load annab kohtunik, tehes seda põhjendatud määrustega. Et saada luba alaealise eri-õppekasvatusasutusse paigutamiseks või seal viibimise tähtaja pikendamiseks, esitab alaealiste komisjon kohtule põhjendatud kirjaliku taotluse. Eri-õppekasvatusasutusest ennetähtaegseks vabastamiseks on vajalik eri-õppekasvatusasutuse direktori, alaealise vanema või muu seadusliku esindaja taotlus, samuti kuulatakse ära alaealiste komisjoni esindaja arvamused.

Alaealistele mõjutusvahendite kohaldamine

Alaealise mõjutusvahendite seadus (RT I 1998, 17, 264) jõustus 1.septembril 1998.a, kuid komisjonide moodustamiseni nii maakonna kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil jõuti järgmisel, 1999. aastal seoses riigieelarveliste vahendite eraldamisega.

Seadus reguleerib alaealise vastutust, kes on toime pannud kriminaalkodeksi alusel karistatava teo ja on jõudnud kriminaalvastutuse ikka, kuid keda saab mõjutada teda kriminaalkorras süüdi mõistmata või kriminaalvastutust kohaldamata. Sama põhimõtte alusel vastutavad alaealised, kes on toime pannud haldusõiguserikkumise. Samuti näeb eelnõu ette võimaluse reageerida juhtudel, kui alaealine ei täida koolikohustust, tarbib alkohoolseid jooke, narkootilisi või psühhotropseid aineid .

Seaduse sihtgruppi moodustavad alaealised vanuses 7–18 eluaastani (v.a. need, kes abiellumise läbi saavad täieliku teovõime varem.

Alaealiste komisjon võib kohaldada järgmisi mõjutusvahendeid:

- hoiatus;
- koolikorralduslikud mõjutusvahendid;
- vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde;
- lepitamine;
- kohustus elada vanema, eestkostja, kasuvanema juures või lastekodus;
- üldkasulik töö;
- käendus;
- noorte- või sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemine;
- eri-õppekasvatusasutusse suunamine. Viimase mõjutusvahendi kohaldamiseks on vaja taotleda kohtult luba.

Mõjutusvahendeid kohaldatakse arvestades alaealise isikut, toimepandud õiguserikkumise raskusastet ning tema suhtes varem kohaldatud mõjutusvahendite tulemuslikkust.

Mõjutusvahendeid kohaldav alaealiste komisjon moodustatakse maakonnas maavanema korraldusega. Kohalikul omavalitsusel on õigus moodustada kohaliku omavalitsuse komisjone.

Alaealiste komisjoni koosseisu kuuluvad politsei, maavalitsuse või kohaliku omavalitsuse haridus-, sotsiaal- ja tervishoiuosakonna esindajad. Isikkoosseisu nimetab maavanem, linnapea/linnaosa vanem või vallavanem.

Alaealise õiguserikkumise asja arutatakse komisjonis taotluse saabumisest 30 päeva jooksul. Motiveeritud otsus tehakse arutelu lõppedes (või 3 päeva möödumisel istungist) ja otsus jõustub peale edasikaebamistähtaaja möödumist. Otsust saab vaidlustada halduskohtumenetluse seadustikus ettenähtud korras (alaealise mõjutusvahendite seadus, paragrahv 26).

Komisjon:

- ei langeta alaealise õiguserikkujate suhtes vabadusekaotuslikke otsuseid;
- vastu võetud otsused alaealise õiguserikkujate suhtes viiakse ellu vastavalt õigusaktidele;
- kujundab välja alaealisele õiguserikkujale suunatud sotsiaalsete mõjutusvahendite süsteemi, millega tekib tagasiside otsuste efektiivsuse kohta.

Mõjutusvahendite valikul peab alaealiste komisjon lähtuma eelkõige alaealise isikust ning eripreventiivsest prognoosist, esmatähtis ei ole toimepandud teo raskus, vaid konkreetne isik ja püüd mõjutusvahendi kohaldamisega ära hoida uusi õiguserikkumisi.

Mõjutusvahendi kohaldamiseks toimuva arutelu võivad algatada:

- alaealise seaduslik esindaja;
- noorsoopolitsei ametnik või konstaabel;
- kooli esindaja kooli direktori volikirja alusel;
- lastekaitseametnik;
- sotsiaalametnik;
- kohtunik;
- uurija;
- prokurör;
- keskkonnajärelevalve ametnikud (paragrahv 14).

Kuriteo tunnustega või haldusõigusrikkumise tunnustega teo korral on taotluse esitajaks tavaliselt (kuid mitte ainult) noorsoopolitseinik, kes fikseerib õiguserikkumise - seda juhul, kui kriminaalasja või haldusõigusrikkumise asja algatamisest keelduti alaealise vanuse tõttu.

Alaealiste komisjoni istungi valmistab ette alaealiste komisjoni sekretär koos esimehega. Asja arutelu võib edasi lükata, kui alaealine ja tema esindaja ei ilmu istungile.

Alaealiste komisjoni sekretär selgitab välja mitteilumuse põhjused ja võtab tarvitusele abinõud - saadab uue kutse tähitud kirjaga, selgitab istungil osalemise vajalikkust. Alaealiste komisjon võib otsustada ka alaealise sundtoomise.

Asja arutamine on alati kinnine (lähtuvalt alaealise huvidest).

Istungit juhib alaealiste komisjoni esimees ning seal vaadatakse läbi asja kohta kogutud materjalid, kuulatakse ära alaealise ja tema esindaja ütlused ning tunnistaja ja kannatanu olemasolu korral ka nende ütlused.

On oluline, et alaealine ei võtaks üksi istungist osa. Juhul, kui istungile ei saa või ei taha tulla tema seaduslik esindaja, määratakse alaealisele istungi ajaks esindaja, kes tema huve kaitseb.

Alaealiste komisjoni otsusega:

- 1) asi lõpetatakse ja mõjutusvahendit ei kohaldata;
- 2) lükatakse asja arutamine edasi (kui istungile ei ilmu isikud, kelle osalemine on vajalik);
- 3) kohaldatakse mõjutusvahendit .

Alaealise mõjutusvahendite seaduse järgselt on välja töötatud järgmised rakendusaktid:

I Vabariigi Valitsuse määrusega on kinnitatud:

1. Alaealiste komisjonide põhimäärus (RT I 1998, 85, 1391)

2. Üldkasulike tööde loetelu (RT I 1998, 75, 1237)

II Sotsiaalministri määrusega on kinnitatud:

3. Käenduse kord (RTL 1998, 250, 1037)
4. Alaealise kohustuse elada vanema, kasuvanema või eestkostja juures või lastekodus rakendamise kord (RTL 1998, 250, 1037)
5. Lepitamise kord (RTL 1998, 250, 1037)
6. Sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemise rakendamise kord (RTL 1998, 250, 1037)
7. Üldkasuliku töö täitmise kord (RTL 1998, 250, 1037)

III Haridusministri määrusega on kinnitatud:

8. Alaealiste komisjoni poolt vestlusele suunamise kord (RTL 1998, 277, 1157)
9. Alaealise eri-õppekasvatusasutusse suunamise kord (RTL 1998, 277, 1157)
10. Noorteprogrammides osalemise kord (RTL 1998, 277, 1157)
11. Eri-õppekasvatusasutuse näidispõhimäärus (RTL 1998, 316/317, 1291)

Alaealiste komisjoni põhiülesandeks on oma haldusterritooriumil alaealistega tehtava töö koordineerimine, samuti alaealistele õiguserikkujatele määratud mõjutusvahendite kohaldamise abil nende elu korraldamine ja alaealiste järelevalvetuse ning õiguserikkumisi soodustavate tegurite vähendamine koostöös sotsiaal-, haridus- ja politseitöötajatega ning valitsusväliste organisatsioonidega.

Alaealise mõjutusvahendite seaduse alusel moodustati 1999.a jooksul 15 maakondlikku alaealiste komisjoni ja 19 kohaliku omavalitsuse alaealiste komisjoni.

Kokku korraldati 1999.a umbes 1400 arutelu, omatakse nii maakonna kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil kogemusi erinevate mõjutusvahendite kasutamise osas. Alaealise kaasamiseks alaealiste komisjonis toimunud aruteludele on tulnud sundtoomist kohaldada 85 juhul 1400 -st.

Soolises jaotuses olid õigust rikkunud enam poisslapsed (72% üldarvust), ja vähemuses olid tütarlapsed (22% üldarvust).

Taotluse esitajatest on kõige enam pöördunud komisjoni poole kooli esindajad (648 korral), politseiametnikud (398 korral) ja sotsiaalametnikud (65 korral).

Mõjutusvahenditest on kõige enam kohaldatud hoiatust (37%), koolikorralduslikke mõjutusvahendeid (21%), spetsialisti juurde vestlusele suunamist (18%), eri-õppekasvatusasutusse suunamist (6%), noorte- või sotsiaalprogrammidesse suunamist (5%), üldkasulikke tööd (5%), kohustus elada koos vanemaga (4%), lepitamine (1%). Käendust ei ole veel rakendatud.

Alaealiste komisjonid toetasid 1999.a maakondades 156 noorsootöö projekti ligikaudu 2 miljoni krooni ulatuses, kaasates nende projektide kaudu orienteeruvalt 10 500 noort kriminaalpreventiivsesse tegevusse. Alaealiste komisjonid on korraldanud 56 koolitust, et teavitada koostööpartnereid vajalikest oskustest, kogemustest.

2000.a kevadel on maakondlike alaealiste komisjonide eesmärk välja töötada arengukava aastani 2004, et välja kujundada kriminaalpreventiivse töö tegemiseks maakonnas nii isikute kui institutsioonide võrgustik ja olla seeläbi edukam alaealiste õiguserikkumiste ennetamisel.

Alaealiste karistuspraktika

1999. aastal tunnistati vabariigi kohtutes süüdi 1532 alaealist e. 17,4% kõigist süüdimõistetest (1998. aastal 1502 alaealist e. 18,2%).

Kuriteoliikide järgi mõisteti süüdi alaealisi järgmiselt: salajase varguse eest – 993 (64,8%);

avaliku varguse eest - 176 (11,5%);
 huligaansuse eest - 120 (7,8%);
 röövimise eest - 25 (1,6%);
 ärandamise eest - 56 (3,7%);
 ülliraste kehavigastuse tahtliku tekitamise eest - 8 (0,5%);
 vägistamise eest - 9 isikut (0,6%);
 tahtliku tapmise eest raskendavail asjaoludel - 8 isikut (0,5%);
 tahtliku tapmise eest - 1 isikut (0,1%);
 muud kuriteod - 136 isikut (8,9%).

Alkohoolses- või narkojoobes pani kuriteo toime 361 (23,6%) kõigist süüdimõistetud alaealistest (1998. aastal 372 (24,8%)).

Grupis pani kuriteo toime 1161 alaealist (75,8%) (1997. aastal 1178 (78,4%)), sh. grupis koos täisealistega 423 (27,6%) (1998 aastal 457 (30,4%)).

Süüdimõistetud alaealistest oli tütarlapsi 121 (7,8%) (1998 aastal 141 (9,3%)).

Kuriteo toimepanemise ajal ei õppinud ega töötanud 379 (24,7%) kõigist süüdimõistetud alaealistest (1998. aastal 382 (25,4%)).

Kodakondsuse järgi jagunesid alaealised järgnevalt:

eesti - 1042 (68,0%);
 vene - 52 (3,4%);
 muu - 6 (0,4%);
 kodakondsuseta - 432 (28,2%).

229 alaealist süüdimõistetut oli varem kohtu poolt karistatud ning 55 alaealist oli eelnevalt toime pannud kuriteo, kuid vabastatud kriminaalvastutusest.

Tabel 42. Kohtute karistuspraktikat alaealiste suhtes jõustunud kohtuotsuste järgi iseloomustab alljärgnev tabel:

Karistuse liik	1997.a. (isikud)	% süüdimõistetutest	1998.a. (isikud)	% süüdimõistetutest	1999.a. (isikud)	% süüdimõistetutest
1) vabadusekaotuse tingimuslik kohaldamine	1134	68%	998	66,4%	1048	68,4%
2) vabadusekaotus	269	16,1 %	272	18,1%	256	16,7 %
3) rahatrahv	204	12,2 %	208	13,8 %	168	10,9 %
4) arest	35	2,1 %	16	1,0 %	35	2,3 %
5) karistusest vabastatud	25	1,5 %	17	1,1 %	25	1,6 %
6) muud karistused	1	0,1 %	-	-	-	-

Allikas: Justiitsministeerium ...1999

Nii nagu olulisi muudatusi ei ole toimunud kohtute viimaste aastate karistuspraktikas tervikuna, nii ei ole ka oluliselt muutunud maa- ja linnakohtute karistuspraktika alaealiste kurjategijate suhtes.

Valdavaks mõjutusvahendiks on vabaduskaotuse kohaldamine tingimisi. Selle karistusliigi osakaal lõppenud aruandeaastal suurenes 5% võrra (võrreldes 1998. aasta andmetega).

Rakendatavuselt järgmine on vabaduskaotuse reaalne kohaldamine, mis võrreldes 1998. aasta andmetega on vähenenud 5,8% võrra. Kohtute karistuspraktika selline muutumine on seletatav kriminaalhooldussüsteemi usaldatavuse kasvuga.

Alaealiste õiguserikkumine

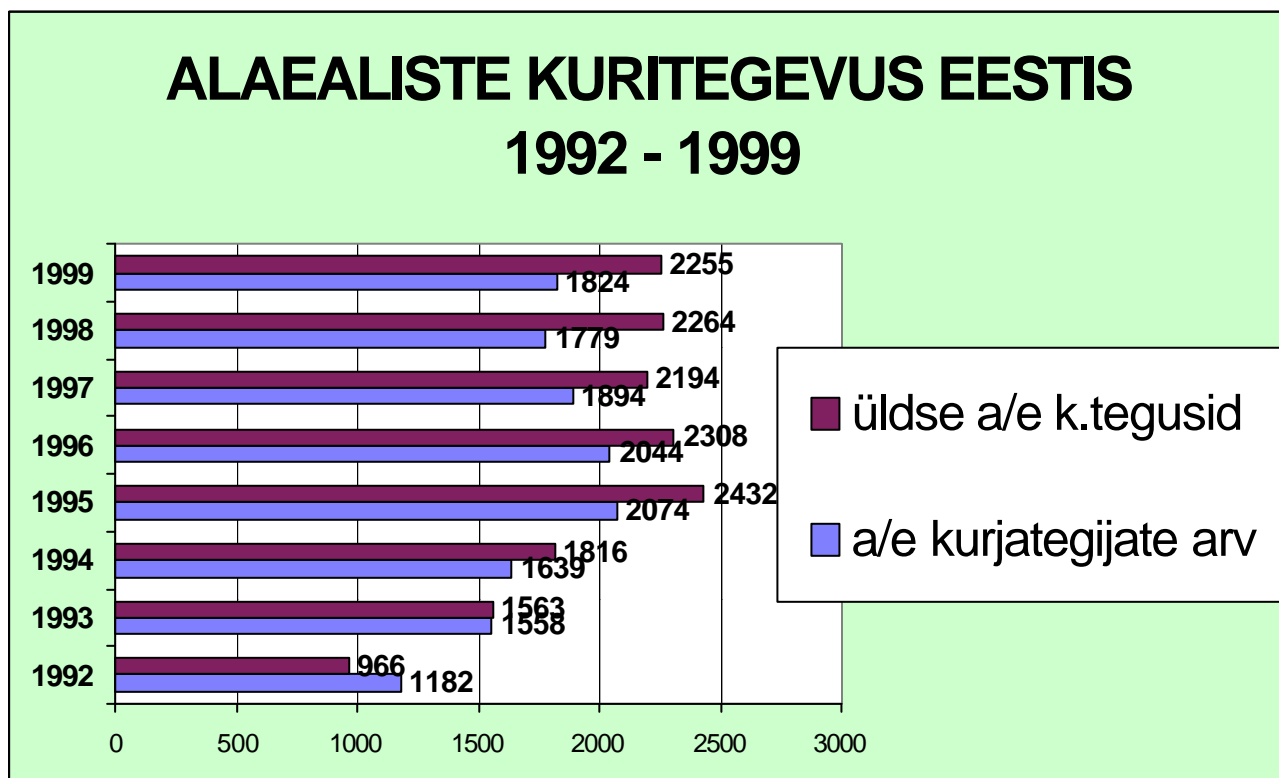
Mõistmaks paremini olukorda meie ühiskonnas anname lühiülevaate alaealiste kuritegevusest viimaste aastate lõikes ja toome välja põhilised tendentsid:

- alaealiste kuritegevuse stabiliseerumine viimastel aastatel väga kõrgel tasemel;
- vägivaldsuse kasv;
- kuriteo sooritanud isikute noorenemine;
- mittekodanike suurem kriminaalne aktiivsus;
- alkoholi- ja narkootikumide tarbimise suurenemine.

Alates 1992.a. on alaealiste kuritegevus pidevalt tõusnud kuni 1996 aastani, kus toimus stabiliseerumine väga kõrgel tasemel. Alaealised sooritavad üha rohkem raskeid kuritegusid. 1992 aastaga võrreldes on 1996.a:

- kuriteo sooritanud alaealiste arv kasvanud 1,7 korda;
- tahtliku tapmise sooritanud alaealiste arv kasvanud 3,5 korda;
- üliraske kehavigastuse sooritanud alaealiste arv on kasvanud 4,5 korda;
- röövimise sooritanud alaealiste arv on kasvanud 3,7 korda;
- kõiki isikuvastaseid kuritegusid sooritanud alaealiste arv on kasvanud 3,6 korda.

Tabel 43. Alaealiste kuritegevus 1992-1999

Allikas: Politseiamet ... 1999

Kui alaealise suhtes kasutatakse eeluurimise ja kohtumenetluse ajal tõkendina vahi all pidamist, viibib ta Maardu Vanglas

Alaealised kannavad oma karistust noortevanglas, noortevangla noormeestele asub Viljandis. Tütarlapsed kannavad karistust naistevanglas. (Laste tervis vanglas vt ptk. 5.10)

Tulenevalt täitemenetluse seadustiku paragrahvidest 109-115 on vangla meditsiiniteenistus riigi üldise tervishoiusüsteemi osa ning selle tase ei või olla madalam vastavast tasemest tervishoiusüsteemis tervikuna. Vanglas läbivad kinnipeetavad pidevalt meditsiinilise kontrolli, koheselt peale vanglasse vastu võtmist ning kinnipeetava füüsilist ja vaimset tervist kontrollitakse perioodiliselt vähemalt üks kord aastas. Haigestunud kinnipeetavale tagatakse viivitamatu ravi. Vanglas on alaline ravipunkt, mis võimaldab kinnipeetavatele ööpäevaringse arstiabi. Kui kinnipeetav vajab ravi, mida kohalik ravipunkt ei ole võimeline andma, suunatakse ta ravile vanglate keskhaiglasse või üldhaiglasse. Vangla meditsiiniteenistus on muuhulgas kohustatud kontrollima vangla tervishoiu- ja sanitaartingimusi (sh kinnipeetavate toitlustamise kvaliteeti, vangla ruumide olukorda jms). Vajaduse korral sisustatakse vanglas eriruumid rasedate naiste eest hoolitsemiseks ja organiseeritakse lastesõim. Emal ja kuni kolmeaastasel (kaasa arvatud) lapsel võimaldatakse ema taotlusel ning eestkoste- ja hooldusorgani ning vanglakomisjoni nõusolekul elada koos. Emale tagatakse vangla poolt sideme säilimine üle kolme aasta vanuse lapsega, kui see ei häiri lapse normaalset kasvatamist ega avalda talle kahjulikku mõju.

Kinnipeetavale, kellel tulenevalt kinnipidamise režiimist ei ole võimalik viibida värskes õhus, tagatakse võimalus jalutuskäiguks õues vähemalt üks tund päevas. Vanglas tuleb luua võimalused spordiga tegelemiseks.

Vastavalt täitemenetluse seadustikule loetakse alaealiseks kuni 18. aastast kinnipeetavat.

Vastavalt justiitsministri 30.04.1996.a. määrusele nr. 8 "Vanglaasutuse sisekorraeeskirjade kinnitamine" on kinnipeetavatel võimalus saada lisatoitlustamiseks 2 kuni 8 kilogrammi raskust toidupakki kuus, alaealistele on ette nähtud võimalus saada kolm toidupakki kuus. Justiitsministri 18.07.1997.a. käskkirjaga nr. 155 on alaealistele kehtestatud toidunormid, mis on ette valmistatud Sotsiaalministeeriumi ning Tallinna Tehnikaülikooli poolt tehtud soovitude alusel. Alaealistele on ette nähtud toidunormid, mis vastavad kasvava organismi vajadustele.

Õigusaktides sätestatud nõudeid on alaealiste kinnipeetavate tervishoiu korraldamisel järgitud. Siiani on praktikas vanglameditsiinis probleeme tekitanud vananenud tehniline baas. Lisaks õigusaktidega kehtestatud nõuetele viiakse alates 1999. aasta teisest poolest noorte kinnipeetavate seas läbi alko- või narkosõltuvusest võõrutamise programmi. Programmis osalemine on vabatahtlik.

Praktikas on eriline järelevalve tagatud epileptikutele ja astmaatikutele (sh igapäevane tervisekontroll). Alaealisi haigeid, kes vajavad haiglaravi on vähe, vanglate keskhaiglas viibib keskmiselt 3 alaealist kuus. Samuti on madal alaealiste haigestumine tuberkuloosi, keskvanglahaigla tuberkuloosiosakonnas viibib pidevalt keskmiselt 55 kinnipeetavat, neist 1999. aastal alaealisi 1.

8.4. Ekspluateerimise ohvriks langenud lapsed

8.4.1 Majanduslik ekspluateerimine ja laste tööjõud (artikkel 32)

Kedagi ei tohi sundida tema vaba tahte vastaselt tööle ega teenistusse, välja arvatud kaitseväeteenistus või selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguse leviku tõkestamisel, loodusõnnetuse või katastroofi korral ning töö, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud. Töötingimused on riigi kontrolli all (põhiseadus § 29).

Lastekaitse seaduse paragrahvi 14 kohaselt peab laps olema kaitstud majandusliku ekspluateerimise eest ja töö eest, mis on ohtlik, üle jõu käiv või kahjustab tema arengut või segab õppimist.

Põhihariduse omandanud laps, kes ei soovi või ei ole võimeline jätkama õpinguid, saab asuda tööle vastavalt seadusele. Põhihariduseta lapse või vanemliku hoolitsuseta lapse

tööleasumise, vastavalt seadusele, otsustab tööhõivetalitus koos sotsiaaltalitusega. Koolid on kohustatud informeerima sotsiaaltalitust kõigist lastest, kellel katkeb põhihariduse omandamine.

Tööhõivetalitus on kohustatud pidama mittetöötavate ja mitteõppivate laste arvestust ja informeerima neist sotsiaaltalitust. Sotsiaaltalitus on kohustatud abistama mittetöötavaid ja mitteõppivaid lapsi nende õppimise ja töötamise korraldamisel (lastekaitse seadus, paragrahv 14, 43, 44).

Vastavalt töölepingu seadusele (RT I 1992, 15/16, 241; 1993, 10, 150; 1993, 26, 441; 1995, 14, 170; 16, 228; 1996, 3, 57; 40, 773; 45, 850; 49, 953; 1997, 5/6, 32; 1998, 111, 1829; 1999, 16, 276; 60, 616; 2000, 25, 144) võib töötajaks olla 18-aastaseks saanud teovõimeline või piiratud teovõimega füüsiline isik. Seadusega võib mõne kategooria töötajate jaoks kehtestada kõrgendatud vanusemäära.

Erandjuhtudel võivad töötajaks olla vähemalt 13-aastased alaealised. Tööõigussuhtesse astumiseks peavad 15-aastaseks saanud alaealised saama ühe vanema või hooldaja nõusoleku, 13-aastased kuni 15-aastased alaealised lisaks sellele ka elukoha tööinspektori nõusoleku tingimusel, et töötamine ei ohusta alaealise tervist, kõlblust või hariduse omandamist ega tohi olla alaealisele keelatud kollektiivlepinguga. Samuti ei ole lubatud alaealise töötamine töodel, kus alaealistel töötamine on õigusaktidega keelatud.

Alaealise vanem, eestkostja, hooldaja või tööandja asukoha tööinspektor võib nõuda alaealisega sõlmitud töölepingu lõpetamist, kui töötamine ohustab alaealise tervist, kõlblust või hariduse omandamist.

Alaelise töölevõtmisel ei tohi rakendada katseaega, et kindlaks teha töötaja sobivus ettenähtud tööde tegemiseks, samuti tervise, võimete, suhtlemisalase sobivuse ja kutseoskuste kindlakstegemiseks. Samuti ei ole lubatud saata alaealist töölähetusse, s.t. tööülesannete täitmisele väljaspoole töölepinguga määratud töö tegemise asukohta (töölepingu seaduse § 51).

Keelatud on tööle võtta ja rakendada alaealisi rasketel, tervistkahjustavatel või ohtlike töötingimustega töodel ja allmaatöodel ning töodel, mis ohustavad alaealiste kõlblust (töölepingu seadus § 36).

Tööaja üldine norm Eestis ei või ületada kaheksat tundi päevas ja 40 tundi nädalas. Alaealistele on kehtestatud lühendatud tööaeg vastavalt töö- ja puhkeaja seaduse paragrahvile 10 (RT I 1994, 2, 12). Lühendatud tööaeg ei või ületada:
13-14-aastastel töötajatel 20 tundi nädalas;
15-16-aastastel töötajatel 25 tundi nädalas;
17-aastastel töötajatel 30 tundi nädalas.

Töö- ja puhkeaja seaduse paragrahv 14 keelab rakendada alaealist ületunnitööle ja tööle ööajal, st tööle kella 22.00 õhtul kuni kella 6.00 hommikul. Paragrahv 12 kohaselt ei või 13-14-aastaste töötajate tööaja kestus ületada summeeritud tööaja arvestuse korral viit tundi, 15-16-aastastel töötajatel kuut tundi ja 17-aastastel töötajatel seitset tundi päevas.

Alaealistel on töösuhetes võrdsed õigused täisealisega ning seaduse, haldusakti ja kollektiivlepinguga ettenähtud soodustused (töölepinguseadus § 12).

Töövaidluste lahendamise korra sätestab seadus. Kui alaealine on sõlminud töölepingu kehtivat korda rikkudes, siis vastavalt töölepingu seaduse paragrahvi 125 lõikele 1 tunnistab töövaidlusorgan töölepingu kehtetuks. Tööleping tunnistatakse kehtetuks juhul kui: tööandja ja töötaja olid alaealised; töölepingu on tööandjana sõlminud alaealine - alaealise ühe vanema või eestkostja hagi põhjal; töölepingu on töötajana sõlminud 13-18-aastane alaealine ilma ühe vanema, eestkostja, hooldaja või tööinspektori nõusolekuta või kui tööle asumine ohustaks alaealise tervist, kõlblust või hariduse omandamist - niisuguse alaealise ühe vanema, eestkostja või tööinspektori hagi põhjal.

Eesti Vabariigi Valitsus on 22. juuli 1992.a määrusega nr 214 kinnitanud "Raskete, tervistkahjustavate või ohtlike töötingimuste ja tööde loetelu, kus alaealiste töötamine on keelatud".

Alaealistele on keelatud tööd, mille puhul on nõutavad tööle võtmisele eelnevad ja töötamise ajal perioodilised arstlikud läbivaatlused; tööd, mille puhul on vaja üle ühe kolmandiku tööajast teisdada raskusi käsitsi; tööd tule- ja plahvatusohtlike ainetega; tööd, kus puututakse kokku ohtlike loomadega; tööd, mis on seotud alkoholsete jookide tootmise, hoidmise, vedamise ja müümisega; maa-alused tööd jne.

Vabariigi Valitsuse 22. juuli 1992. a määrusega nr 214 on kinnitatud "Alaealiste kõlblust ohustavate tööde loetelu, kus alaealiste töötamine on keelatud". Selle kohaselt on keelatud tööd, kus tapetakse või hävitatakse elusloomi ja linde ning toimub nende töötlemine; tööd, mis on seotud seksuaalelu, vägivalla ja hasartmängude kasutamise ja propageerimisega; tööd, mille juures alaealine puutub kokku alkoholi, narkootilise, toksilise ja psühhotroopsete ainetega.

Tööde loetelu, kus on lubatud töötada 13- 15-aastastel alaealistel on kinnitatud Vabariigi Valitsuse 22. juuli 1992. a määrusega nr 214. 13-15-aastasi alaealisi võib palgata tegema järgmisi töid: marjade ja puuviljade korjamine; väikesemõduliste ja odavate kaupade müümine; trükiste kleepimine kuulutustulpadele; töötamine käskjalana; ravimtaimede korjamine; aiakultuuride rohimine; köögivilja puhastamine; võrgukudumine käsitsi; kastmisega seotud tööd; esemete tembeldamine ja etikettide käsitsi kleepimine jms.

Töötervishoiu- ja tööohutuse seaduse (RT I 1999, 60, 616) paragrahvi 28 lõike 2 punkti 3 alusel kannab juriidiline isik haldusvastutust alaealiste või puudega töötajate tööpiirangute järgimata jätmise eest. Võib määrata rahaträhi kuni 50 000 krooni. Järelevalvet õigusaktide nõuete täitmise üle teostab Riigi Tööinspeksioon (paragrahv 26). Tööinspeksioon kontrollib tööõiguse alastes seadustes sätestatud alaealiste osas. Laste majanduslikku ekspluateerimist ja sunnitööd Eestis ei esine. Sotsiaalministeerium on palunud Tööinspeksioonil kontrollida lapsartistide töötingimusi 2000. aasta esimeses kvartalis.

Laste tööhõive kohta on võimalik andmeid sada ainult tööjõu-uuringust, nii 1995. aasta I kvartali kui ka 1999.a. uuringute tulemused näitasid, et 16-17-aastased töötajad moodustavad 0,2% töötajate üldarvust. Seega võib uuringute tulemuste põhjal väita, et laste tööhõive on Eestis väga madal ning laste ekspluateerimist pole tähendatud. Riiklik statistika selle kohta puudub.

2000. a. esimeses kvartalis viis tööinspeksioon läbi sihtkontrolli kaheksas maakonnas, 129 asutuses ja ettevõttes. Kontrolliti eelkõige asutusi, kus eeldati laste tööjõu kasutamist (teater, televisioon, modelliagentuurid, filmistuudiod, kultuuri- ja seltsimajad). Kontrolli tulemusel selgus, et laste tööjõudu ei kasutatud kultuuri- ja seltsimajades, kus lapsed osalevad muusika- ja huviringide tegevuses. Alaealiste tööjõudu kasutati teatrites (56 juhul sõlmiti kas tööettevõtuleping, rollileping, näitlejaleping või tasustati kirjaliku teatise alusel). Lepingud sõlmiti lapsega või tema vanemaga. Lepinguga oli kindlaks määratud etenduste arv ja tasu ühe etenduse eest. Etendused, milles lapsed esinesid, olid planeeritud päevasele ajale või lõppesid enne kella 22.00, etenduse ajaks oli lastele määratud juhendaja, vaheaegadeks oli lastele loodud puhkamise võimalused.

Televisioonis kasutatakse laste tööjõudu lastesaadete lindistustel, mis toimusid päevasel ajal, töölepinguid ei sõlmitud, tasustamine toimus kirjaliku teatise alusel.

Modelliagentuurides laste tööjõu kasutamine levinud ei ole. Üksikutel juhtudel tegeldakse alaealiste vahendamise välismaa modelli-agentuuridele, mis toimub rangelt vanema kirjalikul nõusolekul. Tööaeg on 2-3 tundi päevas (modelli ettevalmistamine ja pildistamine). Kõikidel juhtudel lepiti töötingimustes eelnevalt kokku, sh töötasus ning leping sõlmiti lapsevanemaga.

Filmistuudiotel töötas 1999 aastal 5 last, neist kuni 13-aasta vanuses 4 last. Tööajanormidest peeti kinni ja tasustamine toimus lepingu alusel, mis oli sõlmitud lapse või vanemaga.

Laste tööjõu kasutamine Eestis ei ole probleem, tööinspeksioon andis 1999.a. 102 korral nõusoleku 13-15-aastase alaealise tööle võtmiseks. Enamikel juhtudel oli tegemist töötamisega suvisel koolivaheajal.

Tulenevalt ILO konventsioonide nr 182 "Laste töö halvimate vormide kaotamise kohta" ja nr. 138 "Miinimumvanusest töötamisel" ratifitseerimiseks ettevalmistamisega, kerkis vajadus täiendava lastetöö uuringu järele. Sotsiaalministeerium pöördus tehnilise abi saamiseks ja IPEC programmiga ühinemiseks ILO peadirektori poole 2000.a. jaanuaris. Lähtudes konventsiooni nr.182 tingimuste täitmise võimalikkusest Eestis, tellis Sotsiaalministeerium ekspertiisi ILO tööstandardite osakonnalt, kes tunnistas Eesti seadused täiesti vastavaks konventsiooni nõuetele. 28. jaanuaril 2000.a. tegi kolmepoolne Eesti ILO nõukogu otsuse soovitada Riigikogul ratifitseerida laste töö konventsioon.

8.4.2 Uimastite kuritarvitamine (artikkel 33)

Alaealise kaasatõmbamise eest joomisele; alaealise kallutamise eest narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamisele ja alaealise kaasatõmbamise eest ravimi või muu uimastava toimega vahendi mittemeditsiinilisele tarvitamisele (kriminaalkoodeksi paragrahv 202) on ette nähtud kriminaalvastustu ja -karistus.

Illegaalsete uimastite kättesaadavus noorte seas on kujunenud probleemiks. 15-16.-aastaste õpilaste alkoholi- ja teiste uimastite tarvitamist uuriv rahvusvaheline küsitlus (ESPAD) korraldati 1995. ja 1999. -aastal. 1995. aastal Eesti koolides läbiviidud küsitluse andmetel leidis 40% õpilastest, et narkootikumide hankimine on lihtne. Kui 1995. aastal oli mingit illegaalset uimastit proovinud või tarvitanud 8% õpilastest, (4,5% eesti ja 16% mitte-eesti 15-16-aastastest õpilastest), siis 1999. aasta andmetel on proovijate hulk kasvanud 16%-ni (13% eesti ja 22% mitte-eesti noortest).

Noorte osa, kes on proovinud amfetamiini (0,4%lt 6,8%ni) või kannabist (7,2%lt 12,7%ni) on kõige enam suurenenud. 1995 aasta andmetel oli korduvkasutajaid ainult kanepitarvitajate seas, 1999 a. uurimuse tulemused näitavad, et ka heroïini, kokaiini ja stimulaatoreid on tarvitanud mõni õpilane enam kui 40 korda.

Narkootikume proovinute suhtarv on kõige kõrgem Ida-Virumaa linnades (25%) ja Tallinnas (23%). 40%-l Tallinna õpilastel (908 alaealist) oli sõpru, kes suitsetavad marihuaanat ja 33,5%-l sõpru, kes tarvitavad amfetamiini. Tallinna koolinoortest pidas kannabist kergesti kätte saadavaks 30% ja amfetamiini 25%.

Rahvuse ja soo järgi on kõige rohkem narkootikumide proovijaid ja tarvitajaid mitte-eestlastest noormeeste seas (29% küsitletutest). Kutsekoolide õpilaste hulgas on uimastite tarvitamine enam levinud kui põhikoolides või gümnaasiumides.

1997. ja 1998.a. üliõpilaste hulgas läbi viidud küsitluse tulemused näitasid sõltuvusainete tarbimise kasvu. Eestlastest oli vähemalt korra proovinud uimasteid 1997.a. 30%, 1998 juba 36% üliõpilastest. Muulaste hulgas oli % vastavalt 39 ja 45. Meestudengitelt tarvitajate hulk kasvas aastaga 5%, naisüliõpilastel 9%. Üle 10 korra oli uimasteid kasutanud 1997.a. 9% 1998.a juba 13%.

Uuringu "Eesti 1998" andmeil on 6,3% täiskasvanud elanikkonnast narkootikume proovinud või tarvitanud ja 0.1% tarvitab neid käesoleval ajal. Võrreldes 1994. aastaga on kasv vastavalt neli ja viis korda. Uimastitest on eelkõige ohustatud noored. Ligi viiendikul 18-24 aastastest noortest on mingi narkootikumi tarvitamise kogemus. Eesti psühhiaatriahaiglates ravitud narkomaanide keskmine vanus 23 aastat on madalam kui Euroopa Liidu maades, mis iseloomustab narkomaaniat meil kui veel uut ja kasvavat probleemi. Nelja aastaga on kasvanud viis korda narkootikumide tarvitamisest tingitud psüühikahäiretega ravile pöördujate arv saja tuhande elaniku kohta (vastavalt 16,4 1994 ja 82,2 1998).

Vanuses kuni 15 aastat on tervishoiuasutustesse aastatel 1994-1998 pöördunud 39 uut patsienti psüühhoaktiivsete ainete (alkohol, narkootikumid, tubakas) tarvitamisest tingitud psüühika- ja käitumishäiretega, neist 1998. a. 12 last.

Alkoholi kasutamist ja suitsetamist alustatakse nooremalt kui illegaalsete uimastite proovimist - peaaegu pooled nendest õpilastest, kes joovad või suitsetavad, on alustanud nooremalt kui 12 aastat. Õpilaste vastustest lähtub, et alkoholi kättesaadavus pole neile probleemiks. Küsitluse "Õpilane'95" andmetel on 15-16-aastastest õpilastest üle kolme korra elus purjus olnud:

- 9.kl. õpilastest 30% poistest ja 3% tüdrukutest;
- 10.kl. õpilastest 27% poistest ja 9% tüdrukutest;
- kutsekooliõpilastest 37% poistest ja 20% tüdrukutest.

Nagu lähtub uuringutest ei seendu "uute" ainete, st illegaalsete uimastite proovimine õpilaste puhul halva õppeedukusega, nagu seda on joomine või suitsetamine. Proovima ajendavad eelkõige huvi ja soov järgida sõprade eeskjuju. Mõju avaldab ka vanemate eeskjuju: 80% noortest on näinud oma vanemaid purjus, 61% peredes vähemalt üks vanematest suitsetab. Kõigist ravile pöördunutele on narkootikumide süstinud 89%, alla 19-aastaste narkomaanide hulgas on süstijaid 85%. Süstivatest narkomaanidest on 86% vene ja 11% eesti rahvusest. 1998-1999 aastal ravile pöördunud narkomaanide keskmine vanus on 22,9 aastat.

Vabariigi Valitsus kiitis 25. novembril 1997. a heaks alkoholismi ja narkomaania ennetamise programmi aastateks 1997-2007. Programmi põhieesmärk on alkoholi ja uimastite tarbimisest tuleneva kahju vähendamine ning alkoholi- ja uimastipoliitika kujundamine, mis tagab koordineeritud ennetustegevuse rahvusvahelisel, riiklikul ja kohalikul tasemel, tuginedes rahvusvahelistele konventsioonidele, riiklikele programmidele ja teistele riiklikele dokumentidele. Alameesmärgid on üleriigilise infosüsteemi loomine alkoholi ja uimastite tarbimise ning sellega seonduva kahju hindamiseks, ühiskonna parem informeerimine alkoholi ja narkootikumide tarvitamise kahjulikest tagajärgedest, ennetustöö tõhustamine laste ja noorukitega, sõltuvushaiguste ravi efektiivsemaks ja kättesaadavamaks muutmine ning alkoholi ja uimastite tarbimisega seotud õigusrikkumiste kasvu pidurdamine.

Programmi raames on loodud 1998. aastal narkomaania ravi andmekogu, korraldatakse rahvusvahelistele nõuetele vastavaks narkokuritegude arvestus ja aruandlus, viiakse elanikkonna hulgas läbi sotsioloogiline uuring alkoholi ja uimastite tarvitamisest ning kvalitatiivuurung narkomaanide hulgas. Narkomaania leviku hindamist kinnipidamiskohtades alustatakse 1998. a pilootuurunguga Viljandi Noortevanglas. Haridusministeeriumi juhtimisel töötatakse välja kõrgkoolidele õpetajate koolituse ainekursus sõltuvusainete temaatikast. Erikoolidest esimesena käivitub narkomaania ennetusprogramm Kaagvere Eriinternaatkoolis. Eesti Uimastipreventsiooni Sihtasutus korraldab koolitusseminare õpetajatele, sotsiaal- ja tervishoiutöötajatele. Käesoleva aasta programmi eelarvest 1/5 ulatuses toetatakse ravikindlustuseta narkomaanide esmast ravilepöördumist. Programmi tulemusena on kohaldatud seadusandlust: ete on valmistatud alaealise mõjutusvahendite seaduse muutmise eelnõu; vastu on võetud alkoholiaktsiisi seadus (RT I 1995, 87, 1539; 1996, 45, 852; 87,1544; 1997, 35, 540; 1998, 103, 1700; 2000, 25, 142), narkootiliste ja psühhotroopsete aineteseadus (RT I 1997, 52, 834), alkoholiseadus (RT I 1999, 24, 359; 58, 610) ning valmistatakse ette ÜRO 1988. aasta konventsiooni ratifitseerimise seadust.

8.4.3. Teised ekspluateerimise vormid (artikkel 35)

Seksuaalne ekspluateerimise ja ärakasutamine (artikkel 34) kohta on ülevaade antud aruande osas 5.9.

8.4.4 Lapserööv, laste müümine ja nendega kaubitsemine (artikkel 35)

Kriminaalkodeksi sätestab, et lapse müümise või ostmise eest karistatakse vabadusekaotusega kuni seitsme aastani.

Lapse ümbervahetamise või varguse eest kättemaksu, omakasu või muul isiklikul ajendil karistatakse vabadusekaotusega kuni viie aastani. Sama tegevuse eest isikute grupi poolt karistatakse vabadusekaotusega viiest kuni kaheksa aastani.

Isiku pantvangi võtmise või pantvangina kinnipidamise eest tapmise, kehavigastuse tekitamise või selle isiku kinnipidamise jätkamise ähvardusel, sundimaks pantvangi vabastamise tingimusena riiki, rahvusvahelist organisatsiooni, füüsilist või juriidilist isikut või isikute gruppi mingi tegevuse toimepanemisele või sellest hoidumisele, karistatakse vabadusekaotusega kuni kümne aastani. Sama tegevuse eest, kui see põhjustas raske tagajärje või pandi toime lapsealises suhtes, karistatakse vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani. (paragrahvid 123, 124)

Karistusseadustiku eelnõus sätestatakse järgmised karistused:

- noorema kui neljateistkümneaastase võõra lapse salajase või avaliku äraviimise eest isiku juurest, kelle hoole all laps seaduslikul alusel viibis, - karistatakse rahalise karistusega, arestiga või kuni 3aastase vangistusega;
- lapse müümise või ostmise eest karistatakse 1-5aastase vangistusega;

- võõra lapse asendamise eest teise võõra või oma lapsega eesmärgiga saada endale vale perekondlik kuuluvus või teiselt isikult seaduslik perekondlik kuuluvus ära võtta karistatakse rahalise karistusega, arestiga või kuni 3aastase vangistusega.

Sama teo eest, kui see on toime pandud: pärandi saamise või muul omakasul eesmärgil või kui sellega on põhjustatud kodakondsuse muutumine, karistatakse 1-5aastase vangistusega (paragrahvid 183-185)

8.4.5. Vähemusrahvus- või põlisrahvusgruppi kuuluvad lapsed (artikkel 30)

Rahvastiku koosseis seisuga 01.01.1999.a.: Eesti rahvaloendustel on registreeritud kokku rohkem kui 140 rahvusest isikuid. Teisi rahvusi on kokku 503 063 inimest, kelle hulgas on 406 049 venelast, 36 659 ukrainlast, 21 363 valgevenelast, 13 027 soomlast, 2338 juuti, 3246 tatarlast, 1250 sakslast, 2658 lätlast, 2324 poolakat, 2206 leedulast ning teistesse rahvustesse kuulub kokku 11934 inimest.

Rahvuse ja keele kohta käivad andmed on loetud delikaatseteks ning neid korjatakse ainult inimese nõusolekul, mistõttu ülevaade selles valdkonnas on puudulik. Informatsioon keele või rahvuse kohta on vajalik kultuuri- ja hariduspoliitika planeerimiseks. Praegusel hetkel praktiliselt puudub pidev informatsioon inimeste koduse või eelistatud keele kohta. Kõige täpsemad andmed saavad pärast 2000. aasta rahvaloenduse andmete töötlemist.

Eesti Vabariigis tegeleb etniliste vähemuste huvide kaitsmisega mitu institutsiooni.

Alates 1992. aastast on mitmes Vabariigi Valitsuse koosseisus olnud ühe portfelli rahvastikuministri ametikoht. Ministri peamiste ülesannete hulka kuuluvad rahvastikualased ning etniliste vähemuste Eesti ühiskonda integreerumise küsimused. 10.02.1998.a kiitis Vabariigi Valitsus heaks asjatundjate komisjoni poolt koostatud strateegiadokumendi "Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtekohad mitte-eestlaste integreerimiseks Eesti ühiskonda". Dokumenti arutati Riigikogus ja võeti Riigikogu poolt 10.06.1998.a muudatustega vastu. 28.12.99 toimunud Vabariigi Valitsuse istungil kiideti põhimõtteliselt heaks riiklik programm "Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007", mille töötas välja asjatundjate komisjon 1999.aastal. Riiklik programm on detailne integratsioonialane tegevuskava aastateks 2000-2007 nii valitsusasutustele kui teistele osapooltele. Riikliku programmi eesmärgiks on soodustada ühiskonna sotsiaalset ühtlustumist, pakkudes sealjuures etnilistele vähemustele võimalusi oma keele ja kultuuri säilitamiseks. Riiklik programm käsitleb integratsiooni, lähtudes ühiskonnagruppide hoiakutest ning valdkonna poliitilistest, kultuurilistest, hariduslikest, meedia- ning majandus- ja regionaalpoliitika aspektidest.

Haridusministeeriumil on oluline roll etnilistesse vähemustesse kuuluvate laste hariduse korraldamisel. Eesti haridussüsteemi aluseks on hariduseadus, mis sätestab hariduse lähteprintsiibina üldinimlike ja rahvuslike väärtuste, isiksuse, usu- ja südametunnistuse vabaduse tunnustamise. Vabariigi Valitsuse kinnitatud Eesti põhi- ja keskkoolide riiklik õppekava väärtustab nii eesti rahvusteadvuse, kultuuri ja traditsioonid, Eesti riigi kui ka Eestis elavate teiste rahvuste identiteedipüüdlused ja omakultuuri viljelemise. Samuti sätestab riiklik õppekava kõikide võrdsed võimalused hariduse omandamiseks, õppekorralduses ja õppesisu valikul arvestatakse rahvuslikke, piirkondlikke, vanuselisi, soolisi ja individuaalseid iseärasusi. Vene õppekeelega koolides on Eesti Vabariigi hariduseaduse vastuvõtmise järel (1992) toimunud olulisi muutusi: rakendatakse Eesti programme/ainekavasid, enam kui pooled kasutatavatest õpikutest on välja antud Eestis, gümnaasiumiaste on pikenenud kahelt aastalt kolmele, eesti keele õpe on sisse viidud kõigisse koolidesse. 1998. aasta sügisest alustati vene õppekeelega koolide 1., 4., 7. ja 10. klassides üleminekut riiklikule õppekavale. Eesti keele õppe tõhustamine võimaldab gümnaasiumiklassides üle minna eesti õppekeelele enamikus õppeainetes. Venekeelse õppe suundus ja maht fikseeritakse kooli õppekavas.

Õpilaste osakaalust 1992/93. õppeaastast on vene õppekeelega koolides õppivate õpilaste osakaal aasta aastalt langenud. See on seotud venekeelsete laste arvu vähenemisega (algul väljaränne, viimastel aastatel – madal sündimus), ukraina, valgevene jm rahvuskeelte tähtsustumisega, mistõttu vene keele roll nõrgeneb ka koduse keelena. Nii oli 1999. aasta sügisel vene õppekeelega koolides esimesse klassi astujaid pisut üle 20% esimesse klassi astunute üldarvust (1990. aasta sügisel 40,6%). Kõigi klasside arvestuses kujunes suhtearvuks 28% (1990. aasta sügisel 36,8%).

Riikliku õppekavaga sätestatakse emakeelse õppe maht, kui emakeel on õppekeel. Kui

emakeel ei ole õppekeel, siis õpitakse seda valikaineina, ringitöös või pühapäevakoolis. Vene õppekeelega kooli vene keele õppe ja eesti õppekeelega kooli eesti keele õppe maht on riiklikus õppekavas sama. Erinevused võidakse sisse tuua kooli õppekavas.

Eesti keele tunde oli varem põhikooliklassides (1.-9. kl) nädala kohta 14 (9 õppeaasta kohta kokku seega 490 tundi), 1996/97. õppeaastal – 27,5 (9 õppeaasta kohta kokku seega 962,5 tundi). Riiklik õppekava jätab koolile otsustusõiguse eesti keele õppeks põhikoolis kasutada 30 – 40 tundi nädala kohta (9 õppeaasta kohta saab kasutada seega 1050 – 1400 tundi). Vene õppekeelega koolide algklassides on levinumad eesti keeles õpetatavad ained kehaline kasvatus, muusika- ja kunstiõpetus, kodulugu, põhikooli jooksul laieneb see Eesti ainekavasse käsitlevale osale geograafias, ajaloo, kirjanduses. Üksikutes koolides õpetatakse eesti keeles näiteks matemaatikat, majandust, kultuurilugu. Eestikeelse õpetuse laiendamise, selleks õpetajate koolitamine on riigipoolse initsiatiivina esitatud arenduskavas ja riigikeele õpetaja staatuses. Oma praeguses seisus on eestikeelne aineõpetus kujunenud koolide ja õpetajate endi algatusest. Vabariigi Valitsuse 11. juuni 1997.a. korraldusega nr 464-k "Valitsuse tegevuse põhieesmärkide kinnitamine 1997.a. ja 1998. aastaks" seati sisse riigikeeleõpetaja staatus. Staatuse kehtestamisega tõhustatakse eesti keele kui teise keele õppe tulemuslikkust. Kvalifitseeritud pedagooge, kes on valmis oma tegevust vene õppekeelega koolides laiendada, rakendatakse teiste õpetajate ja koolijuhtide nõustajate ja juhendajatena, nad korraldavad oma pädevuse piires täiendkoolitust.

Kõrgharidusega õpetajaid on vene õppekeelega koolis tunduvalt rohkem kui eesti õppekeelega koolis, aga erialase pedagoogilise ettevalmistusega õpetajate arv on tunduvalt väiksem. Kõige vähem on pädevaid õpetajaid õpetamas tööõpetust, muusikat, eesti keelt ja kunsti. Vanemõpetaja ja õpetaja-metoodiku ametijärguni on jõudnud 8,9% õpetajatest. Kõrgemate ametijärgude õpetajaist moodustavad suure osa matemaatika- ja emakeeleõpetajad.

Eesti kõrgkoolides õppinute osakaal on vähene. Õpetajad ei tunne piisavalt Eesti ainekavast ja koolitraditsioone. Õpetajate eesti keele oskus on üldiselt ebapiisav olmeliseks ja ainealaseks suhtlemiseks, osalemine eestikeelses ainealases koolituses seetõttu vähemõttekas ja tugi ning eeskujul õpilastele minimaalne. Ka koolijuhtide ja õpetajate keeletase ei vasta nõuetele, milleks on vastavalt kehtestatud kõrgtase ja kesktase. Piirkonniti ja kooliti esineb õpetajate ja koolijuhtide vastuseisu eestikeelsus ja -meelsusnõudeile.

Viimastel aastatel on eesti keele õpetajate arv oluliselt suurenenud. Keeleinspektiooni ja Haridusministeeriumi ettekirjutuste kohaselt on vabastatud kohti kvalifitseeritud õpetajate jaoks, suunatud õpetajaid keele- ja pedagoogikakursustele. Lähtudes tunnijaotuslikest ainemahtudest ja klassikomplektide arvust on õpetajate defitsiit siiski suur. Eesti keele õpetajaist on kolmandik õppinud vene filoloogiks, viiendik eesti filoloogiks. Küllalt paljudel on algklassiõpetajakoolitus või mingi muu aine õpetaja koolitus. 14,7% eesti keele õpetajaist on kõrghariduse omandanud väljaspool Eestit. Ülekaalus on eakamad õpetajad: 40-aastaseid ja vanemaid õpetajaid on pool õpetajaskonnast. Oluliselt on suurenenud ümberõppes osalevate õpetajate arv.

Vene õppekeelega koolide 1.-4. klassides järgitakse juba 1994. aastast riiklikus õppekavas esitatud ainekavasid, sest vastava õppekirjanduse koostamist alustati 1991. aastal. Suur osa õpikuist on tõlkeõpikud, mugandatud õpikud. Eesti keel teise keelena on Eesti õpikutega kaetud kõigis klassides. Eraldi eestikeelsed õpikud on koduloos. Koostajad on silmas pidanud vene õppekeelega kooli, aga kasutajaid on ka eesti õppekeelega koolis. Tähtsustub meedia osa õppematerjalide valikus.

Eesti õppekeelega koolis on klasse ja üksikuid õpilasi, kelle kodune keel pole eesti keel. See tähendab uute õppematerjalide vajadust ning õpetaja eriettevalmistust, õppimisaja pikendamise või abiõppe vajadust. Riikliku õppekava kohaselt on kõikide võrdsed võimalused hariduse omandamiseks, õppekorralduses ja õppesisu valikul arvestatakse rahvuslikke, piirkondlikke, vanuselisi, soolisi ja individuaalseid iseärasusi.

Rahvusvähemuste ja etniliste vähemuste üldhariduskoolide tegevuse põhimõtted Vastava üldhariduskooli omanikuks võib olla vallavalitsus, linnavalitsus, eraõiguslik juriidiline isik või füüsiline isik. Eraüldhariduskooli omaniku kinnitatud õppekava peab vastama põhi- ja üldkeskhariduse riiklikele õppekavale (või lihtsustatud või toimetuleku õppekavale). Õppekeele määrab kooli omanik, kuid põhikoolis on eesti keele õpe kohustuslik riikliku

õppekavaga määratud mahus, et lõpetaja võiks järgmisel haridustasemel jätkata õpinguid eesti keeles.

Algkooli, põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuste pedagoogide palgad ja õppevahendite soetamise kulud kaetakse riigieelarvest riiklikele õppekavadele vastavate õppekavade ulatuses sama liiki riigi- või munitsipaalkoolidele kehtestatud korras. Erakool võib saada sihtotstarbelist toetust riigi- ja kohalikust eelarvest.

Massimeediat reguleerivatest õigusaktidest sätestab ringhäälinguseadus nõuded avalik-õiguslike meediakanalite saadetele, mille kohaselt Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni saated ja programmid peavad erinevate rahvastikurühmade moraalseid, poliitilisi ja usulisi veendumusi arvestades mõjutama kõiki austama inimväarikust ja järgima seadusi.

Avatud Eesti Fondi ja Integratsiooni Sihtasutuse kaudu on rahastatud mitmeid rahvustevahelist teineteisemõistmist soodustavaid kampaaniaid. 1999.a. mais viis reklaamibüroo IO läbi ajakirjanduses ja raadios sotsiaalreklaami kampaania "Palju toredaid inimesi", mille eesmärgiks oli tutvustada Eestis elavaid erinevatesse rahvustesse kuuluvaid inimesi avalikkusele. Nimetatud sotsiaalreklaami jätkatakse samuti 2000.a. veebruaris. Lisaks sellele on toodetud rida saatesarju TV kanalites, sh. Kanal 2-s saade "Subboteja", ETV venekeelsete saadete toimetuse saated jt. Avalik-õiguslik raadiojaam Raadio 4 on asutatud eesmärgiga abistada Eestis elavaid etnilisi vähemusi integreerumisel ühiskonda, teavitades neid Eesti kultuurist, poliitkast, muusikast, kirjandusest jne.

Riiklik programm "Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007" seab pearõhu noortele ja püstitab järgmised eesmärgid:

- keelelis-kommunikatiivne integratsioon;
- Eesti haridussüsteem kujuneb keskseks integratsioonivaldkonnaks. Õpetajad on ette valmistatud tööks mitmekeelse ja -kultuurilise õpilaskonnaga;
- eesti keele oskus - mitte-eestlaste eesti keele oskus paraneb märgatavalt ning eesti keel muutub valdavaks suhtlemise keeleks ühiskonnas. Muukeelse põhikooli lõpetajatel ei ole vaja peale koolieksamite sooritada lisaeksameid, et taotleda Eesti kodakondsust;
- hoiakute muutmine - suhtumine "mitte-eestlased kui probleem" asendub hoiakuga "mitte-eestlased kui arengupotentsiaal ja osalejad Eesti edendamisel".

Ühise eestikeelse keskkonna kujundamine toimub paralleelselt etniliste vähemuste keele ja kultuurilise identiteedi edendamiseks soodsate tingimuste loomisega. Endast erineva sallimine ning vastastikune tunnustamine kujundavad Eestist avatud mitmekultuurilise ühiskonna. Eestlaste ja mitte-eestlaste positiivsed hoiakud üksteise suhtes toetavad ühise teabevälja kujunemist ning väärtustavad eestikeelset keelekeskkonda kui riiklustunnust.

Projekt "Toetus riiklikule programmile mitte-eestlaste integreerumiseks Eesti ühiskonda" käivitati 27. augustil 1998.aastal Põhjamaade (s.o. Rootsi, Taani, Norra, Soome), ÜRO Arenguprogrammi ja Eesti Vabariigi Valitsuse vahelise lepingu sõlmimisega. Projekt jaguneb kaheksaks komponendiks, millest üks on noorsootöö. Tegevuse üheks eesmärgiks on arendada muukeelsete noorte eesti keele oskust ning teadmisi eesti kultuurist ja tavadest. 1999. aasta suvel kuulutati välja konkurss "Koostöö eri rahvusest noorte vahel" ürituste toetamiseks, milles osaleksid koos eri rahvusest alaliselt Eesti Vabariigis elavad noored. Konkursile laekunud 50 projektitaotlusest valis hindamiskomisjon välja 17. Projektide tegevus jääb ajavahemikku september 1999 kuni jaanuar 2000.

Mitte-Eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse poolt rahastati 1998 ja 1999. aastal 20 lastele suunatud projekti kokku 1,2 miljoni krooni eest.

Käesoleva aruande koostamisest on osa võtnud:

Merle Malvet
Milvi Rehkli
Mare Jõeorg
Sirje Vaask
Helle Niit
Vaike Kuusk
Eike Hindov
Milli Kikkas

Merle.Malvet@sm.ee

Heli Kaldoja
Villu Kärđi
Aive Sarjas
Margit Stamberg
Anneli Sooväli
Riina Pihel
Mare Ainsaar
Tanel Mätlik
Heli Ferchel
Ene Ritso
Ants Eglon
Mart Kõrre
Anu Paidre
Toivo Sikk
Henn Vallimäe
Elmar Nurmela
Maret Altnurme
Ülle Raig
Kaire Lang
Erkki Korp
Merle Haruoja
Signe Riisalo

Margit@sisemin.gov.ee

Mare@psych.ut.ee

EneR@hm.ee

Ants@hm.ee

Maret@just.ee

ErkiKorp@hot.ee

ininst@nlib.ee

Signe.Riisalo@sm.ee